

אספקלריא לקלריא

אספקלריא לפרשת בא תשפ"ד

חינוך

חידות

אספקלריא לדף היומי

סיפור

ניתן להגיש תגובות לכל המאמרים, בכתובת המערכת:

2248228@gmail.com

המערכת אינה אחראית לתוכן המאמרים וסגנונם

אסור להדפיס ולפרסם את החיבור או חלקו למטרת מסחר בלא רשות מפורשת בכתב מהמו"ל (ישראל אברהם קלאר)

אספקלריא לפרשת בא תשפ"ד..... 1

אשרי האיש - פנינים והארות מכל הדורות / ישראל אברהם קלאר..... 2

והיה כעץ' - מעלות האיש המשובח נרמזות בכך שהוא כ'עץ' - כיצד?..... 2
בא לומר ממעלותיו והנהגותיו של אותו חכם, שנמשל לאילן ששרשיו

מרובים..... 2

אזורך - עולם התפילה / הרב חיים שולביץ, עיה"ק ירושלים..... 3

התפילה מהפכת לרחמים..... 3

אהל תורה / הרב יהודה איזנשטיין, מח"ס 'אהל מועד', ישיבת מיר ירושלים..... 4

"כי לא בחפזון תצאו כי הולך לפניכם ה'" (האם גאולה בחפזון הוא סימן
טוב, גאולת מצרים לעומת הגאולה לעת"ל)..... 4

אמונה ובטחון / הרב אברהם דניאל עבשטיין, מח"ס 'מי מנוחות', לויקווד..... 5

אמונה ותפילה..... 5

ביאורים והארות / הרב משה הלוי הורן, מח"ס 'תפארת ציון' בסוג' תקפו כהן,

מג"ש בישיבת תפארת ישראל, בני ברק..... 6

דם פסח ודם מילה וגמילות חסדים - זרעו של אברהם..... 6

דעת כהן / הרב שמואל מנחם כהן, ראש ישיבת 'תל ציון'..... 7

קדש והיה כי יביאך..... 7

הכי איתמר / הרב איתמר טעפ, מח"ס 'הכי איתמר', קרית ספר..... 8

ברכה בשליחות מצוה..... 8

הלכה בפרשה / הרב רפאל אלחנן רבינוביץ, מח"ס 'מאור יעקב' כ"ג חלקים על

הלכות המועדים וחדשי השנה..... 9

בענייני קידוש לבנה [א. השייכות בין קידוש החודש לקידוש לבנה ונפק"מ

לנוסח הברכה, ב. ובדין קידוש לבנה שתתכסה בענן]..... 9

הלכתא מאורייתא / הרב יוסף אביטבול, מח"ס 'שערי יוסף ושא"ס, בני ברק..... 10

מטבעות בפדיון הבן או גרגירי כסף..... 10

השבת של מ"י / הרב יחיאל פישל רוזנר, מח"ס 'מנחת יחיאל' ו'השבת של מ"י'. מג

פניני עיון בפרשת בא..... מג

ויאמר שמואל / הרב שמואל ברוך גנוט, מראשי ישיבת 'משאת המלך' ורא"ב

ב'מדרש אליהו', מח"ס 'ויאמר שמואל' ושא"ס, אלעד..... 11

'חומרי מקום שהלך לשם' - גדרי 'מנהג המקום'..... 11

- ויברך דוד / הרב דוד אריה הילדסהיים, מח"ס 'ויברך דוד' ומעורכי ספרי הגאון מרוגטשוב נ
- נ.....ארץ זבת חלב ודבש' - איזה חלב ואיזה דבש
- ויצבור יוסף / הרב יוסף צברי, רב ומו"צ בעיר אלעד, ומח"ס 'ויען יוסף', 'שלחן מלכים' וש"ס נד
- נד.....למה לא מתו דתן ואבירם במכת חושך
- נה.....שאלת השמלות
- נו.....צעקת מצרים
- חזרת הש"ץ / הרב אברהם שיץ, ראש כולל טהרות 'תפארת שלמה' בשכונת רמת שלמה, ירושלים עיה"ק נח
- נח.....מדוע מיד ביציאת מצרים נצטוינו במצות קידוש החדש
- חלקו של ידיד / הרב משה יעקב הלוי קנר, מח"ס 'שפתי מלך' על הרמב"ם, כותב 'איגרת לידיד' (טורונטו - קנדה) סא
- סא.....בענין זמן הקרבת הפסח
- חקירה בפרשה / הרב יהושפט שרגא רבינוביץ, מג"ש בישיבת מיר וראש מכון דעת סופרים סד
- סד.....פסח מלשון "דלוג", או מלשון "חמלה", היתכן, שני ביאורים שונים זה מזה במשמעותם
- להתענג על ה' / הרב יעקב מנשה, מגיד מישרים בשכונת פסגת זאב סח
- סח.....מכת בכורות - בחצי הלילה
- לוית ח"ן / הרב חיים נתן היילפרין, מח"ס 'לקוטי שערי תשובה' (מאנשעסטער). עא
- עא.....חיזוק גדול ליציאת "מיצרים"!
- מי הדעת - תלמוד תורה בפרשת השבוע / הרב יוסף קסלר, מח"ס 'משנת ברכה', מודיעין עילית עג
- עג.....השייכות בין תפילין לתלמוד תורה
- משאת משה / הרב מנחם ישראל חזן, מודיעין עילית עו
- עו.....חידוש הלבנה
- מתורתו של הצפנת פענח / הרב אברהם ישעיהו הכהן בירנהק, מו"ל 'צפנת פענח החדשות', מודיעין עילית פד
- פד.....זמן וגדר קידוש החודש דניסן הראשון
- נגוהות בפרשה / הרב ישראל מאיר אסטריק, מח"ס 'יאמר ישראל' (רחובות) פו
- פו.....החלוקה שבמכת בכורות

נחשבה / הרב יחיאל הלוי נוביק, ראש כולל דעת יוסף - אשדוד, עורך ספרי מרן הגר"ש רוזובסקי זצ"ל פט
"שכל דברינו ומקרינו כולם נסים ... הכל בגזירת עליון"..... פט

עיון המשפט / הרב אליעזר דוידזון, ראש כולל ובית הוראה לממונות 'עיון המשפט', אלעד צא
בגדרי מתה מחמת מלאכה..... צא

פניני פז / הרב אברהם נח זלצמן, מח"ס 'אדני פז' על סוגיות הש"ס צג
ביאור: יציאת מצרים הייתה דווקא בלילה כדי שיראו ישראל את מצרים בשיא שפלותם ויפחתו ערכיהם בעיניהם | 'ליל שימורים' אף לה' - מלמד שהקב"ה נמצא עם יהודי בכל שלב בחזרה בתשובה, וכאשר יהודי מתרחק הקב"ה מצפה לגאולתו..... צג

פרחים לתורה - כיצד מחנכין / הרב ישראל חיים בלומנטל, מג"ש בכולל תורת מרדכי צז
דוגמא אישית | למען תספר באזני בנך..... צז

רגע חושבים / הרב בנימין טאובה, קרית ספר קב
מכת חושך - ויהי אור..... קב

שבט מישראל / הרב ישראל פרידמן, רב קהילת טשארטקוב, מח"ס 'שבט מישראל', מאנשעסטער קג
גודל ענין מצות פדיון הבן..... קג

תאיר נרי / הרב חיים מאיר נריה קי
הארבה - לא פסיק פומיה מגירסא..... קי

תבונות שורש - הארות בפרשה על פי שורשי התיבות / הרב אשר זאב שרייבר, מח"ס תבונות כפיו, תבונות מועד קיב
ברוך הגבר!..... קיב

חינוך..... **קיח**

חינוך בפרשה / הרב יחיאל מיכל מונדרוביץ, מפקח בתלמודי תורה ומרצה חינוכי קיט
כולנו היינו במצרים..... קיט

חידות..... **קכא**

פתשגן הכתב - חידה בפרשת השבוע / מבית 'לא יסור שבט מיהודה' קכב
חידת בפרשת בא..... קכב

פתרון חידת 'פתשגן הכתב'..... קכג

אספקלריא לדרך היומי..... קכד

אספקלריא לדרך היומי - הארות במסכת הנלמדת..... קכה

הרב יוסף דב הרצוג, ארה"ב..... קכה

סיפור..... קל

בומרנג - דרמה סוחפת בהמשכים בעלת מסר חד ביותר / הרב חנוך חיים וינשטוק

קלא.....

פרק מ"א "החששות של צילה"..... קלא

סיפור / מתוך המדור 'שבט מישראל' באספקלריא הנוכחי..... קמ

מה קורה לבכור שלא נפדה כדין? שלשה סיפורי פלא!..... קמ

אספקלריא לפרשת בא תשפ"ד

גיליון ה-500 בס"ד

אשרי האיש - פנינים והארות מכל הדורות / ישראל אברהם קלאר

אשרי האיש גוי'. רבי יודן אומר: המזמור הזה משובח מכל המזמורים (מד' שוח"ט)
'והיה כעץ' - מעלות האיש המשובח נרמזות בכך שהוא
כ'עץ' - כיצד?

בפסוק נאמר על אודות האיש שלא הלך בעצת הרשעים ואשר בתורת ה' חפצו: 'וְהָיָה
כְּעֵץ (תהלים א, ג).

יש מהמפרשים שפירשו שפסוק זה מתאר את הטובה שישפיע השי"ת על אדם זה, אבל
לפי סיעה גדולה של מפרשים כוונת הכתוב לתאר את שבחו של תלמיד חכם זה, וכל אחד
מהם הלך בדרכו לבאר מה מעלה היא זו להיות "כעץ"...
נביא כמה מהם בסייעתא דשמיא.

*

בין המפרשים כך הוא רבינו המאירי, שמפרש את כוונת הכתוב כך:
אחרי שהזכיר שיהגה בתורה ('כי אם בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה'), הזכיר
שלא די בכך, אלא צריך גם גמילות חסדים! שיהיה כמו עץ שנהנים ממנו בני אדם.

*

גם רבינו המלבי"ם מבאר ש"והיה כעץ" הוא שבח, ומבאר באופן אחר:
אדם זה הוא כמו עץ, שיש לו חשיבות עצמית, ותכלית קיומו היא גם בשביל עצמו.
ההדגשה היא שהוא כעץ ולא כעשב שתכליתו רק קיום מינו.

*

ביאור נוסף מוצאים בילקוט מעם לועז (ירושלמי) בשם הספר שערי חיים, לבאר שבמלים
"והיה כעץ" טמונה הוראה עבורנו איזו היא דרך ישרה שיבור לו האדם:
כמו שעץ גדל לאט לאט, כך גם הרוצה לרכוש את הדרך הטובה צריך להתקדם לאט לאט,
ואז אינו נופל ממדרגתו.

*

בא לומר ממעלותיו והנהגותיו של אותו חכם, שנמשל לאילן ששרשיו מרובים

אחת הגישות בביאור מעלתו של "האיש" שהוא "כעץ", הינה, שהכוונה שהוא כאילן ששרשיו מרובים - כדברי המשנה באבות המיוסדים על פסוק נוסף שנאמר בו "והיה כעץ", ובשונה מכאן - שם מוזכר בפירוש עניין שילוח השורשים:

"הוא (רבי אלעזר בן עזריה) היה אומר:

כָּל שְׁחֻמָּתוֹ מְרַבָּה מִמַּעֲשָׂיו, לְמָה הוּא דוֹמֶה? לְאֵילָן שֶׁעֲנָפוֹ מְרַבִּין וְשָׂרְשָׁיו מְעֻטִין, וְהָרוּחַ בָּאָה וְעוֹקְרָתוֹ וְהוֹפְכָתוֹ עַל פָּנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה יז, ו): 'וְהָיָה כְּעֵרְעֵר בְּעֵרְבָה וְלֹא יִרְאֶה כִּי יָבֹוא טוֹב וְשָׂכֵן חֲרָרִים בְּמִדְבָּר אֶרֶץ מְלָחָה וְלֹא תֵשֵׁב'.

אָבֵל, כָּל שֶׁמַּעֲשָׂיו מְרַבִּין מִחֻמָּתוֹ, לְמָה הוּא דוֹמֶה? לְאֵילָן שֶׁעֲנָפוֹ מְעֻטִין וְשָׂרְשָׁיו מְרַבִּין, שֶׁאֵפְלוּ כָּל הָרוּחֹת שֶׁבְּעוֹלָם בָּאוֹת וְנוֹשְׁבוֹת בּוֹ - אֵין מְזִיזִין אוֹתוֹ מִמְּקוֹמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה שם): 'וְהָיָה כְּעֵץ שְׂתוּל עַל מַיִם, וְעַל יוֹבֵל יִשְׁלַח שָׂרְשָׁיו, וְלֹא יִרְאֶה כִּי יָבֹא חֶם, וְהָיָה עָלָיו רֵעָן, וּבִשְׁנַת בִּצְרָת לֹא יִדָּאָג, וְלֹא יִמָּישׁ מַעֲשׂוֹת פְּרִי'."

*

מהראוי לציין, כי ייתכן שבמלה "שתול" עצמה יש משמעות של עץ השולח שרשים עמוקים. יש שהביאו קצת נטייה לכך מלשון מדרש 'שוחר טוב' על הפסוק (תהלים צב, יד) 'שתולים בבית ה' בחצרות אלקינו יפריחו', שנאמר שם בזו הלשון: "ומה הארז שבלבנון שרשיו מרובין וכו' כן ישראל שתולים בבית ה'".

אאזרַך - עולם התפילה / הרב חיים שולביץ, עיה"ק ירושלים

התפילה מהפכת לרחמים

וְהֶעֱתִירוּ לָהּ אֱלֹקֵיכֶם וַיִּסַּר מֵעָלַי רַק אֶת הַמָּוֶת הַזֶּה, וַיֵּצֵא מֵעַם פְּרַעַה וַיַּעֲתָר אֶל ה' (י, יז)
התפילות להסרת המכות

תמיהה גדולה עולה בכל סדר המכות, למה בכל עת שביקש פרעה להתפלל להסיר את המכה, מיד עשה משה רצונו, ומיהר להתפלל על הסרת המכה ממצרים, ואף שבכל פעם שביקש זאת, הקדים פרעה והתחייב להוציא את ישראל ממצרים, הרי במכת ארבה כבר שנה ושילש בחטא, והתברר שאינו עומד בדברו, ואף הקב"ה כבר גילה 'כי אני הכבדתי את לבו ואת לב עבדיו למען שתי אותתי אלה בקרבו', ולשם מה שב משה והעתיר בשליחותו על הסרת המכה^א.

לא זו בלבד, אלא שבעוד פרעה ביקש תמיד 'העתירו בעדי', הרי שמשה התפלל באופנים שונים, במכות ערוב וארבה 'העתיר', ואילו במכת צפרדע התפלל ב'צעקה', שעליה אמרו שהיא הגדולה ביותר שבתפילות (זהר ח"ב יט:), ואילו במכת ערוב רק 'נשא כפיו'.

גם יש להתבונן שפרעה עצמו לא ביקש זאת בכל מכה, ויש לבאר למה דוקא בארבע מכות מסויימות רצה בתפילת משה.

ובבית אלהים (שער התפילה פי"ח) כתב, שארבע מכות הוסרו ע"י תפילה, והן צפרדע ערוב ברד וארבה, כי בהן היתה התראה לפרעה שישלח את העם, ואם לאו יביא עליהם מכה, ולכך הוצרך פרעה לומר למשה ולאהרן שיעתירו אל ה' שיסיר המכה. אולם לא התבארה שייכות התפילה להקדמת ההתראה, וביותר, שהיו עוד מכות שקדמה להן התראה, ובהן לא התפלל משה כי פרעה לא ביקש את תפילתו.

ובצרוור המור כתב שעל מכות שהיה בהם שינוי הטבע לא ביקש פרעה, כי סבר שאחר שיושלם זמן המכה, יחזור המצב מאליו לטבעו הראשון, אך במכות אלו בהם באו בעלי חיים מבחוץ, היה ירא שיתרגלו למקומם, וישארו במצרים, ולכך ביקש משה שיתפלל שילכו ממצרים אחר המכה. ואף בברד חשש שימשך טבעו כך במצרים [או שביקש למנוע את הברד שכבר יצא ממקומו, נשאר עומד עד מלחמת המלכים בזכות תפילת משה]^ב.

^א בבית אלהים (תפילה ו) כתב שבמכת צפרדע נאמר 'ויצעק משה', והצעקה היא הלשון הגדולה ביותר בתפילה, כי כיון שסבר משה שיציאת ישראל ממצרים תלויה בהסרת הצפרדעים, לכן צעק אל ה', והיינו שלא התפלל בשביל פרעה, אלא להצלת ישראל, אחר שפרעה הבטיח שישלח את העם, אך כאמור תשובה זו אינה שייכת במכת ארבה.
^ב ויש לדקדק כן, שבמכות ערוב וארבה נאמר שמשוה העתיר, ובהסרת המכה נאמר 'לא נשאר אחד', והיינו שזו היתה בקשת פרעה, שלא ישארו בארצו, אך בעוד בצפרדעים התקיימה בקשתו שלא ימשיכו להיות בארץ, וזאת ע"י שמתו והבאישו את הארץ, הרי בערוב וארבה שהיתה תועלת גם במתים, לא נשאר אחד.

אך עיקר התמיהה עומדת במקומה, מפני מה הואיל משה להתפלל בכל עת שביקש פרעה.

הפיכת מדותיו ית' בתפילה

והנה אמרו חז"ל (סוכה יד. יבמות סד.) למה נמשלה תפילתן של צדיקים כעתר, מה עתר זה מהפך התבואה ממקום למקום, כך תפילתן של צדיקים מהפכת, אלא שבעוד בסוכה אמרו שמהפכת 'דעתו של הקב"ה ממדת אכזריות למדת רחמנות', הרי שביבמות אמרו שמהפכת 'מדותיו של הקב"ה ממדת רגזנות למדת רחמנות', ויש להתבונן בשינויים אלו.

חילוק נוסף מצינו בין הסוגיות, כי לשון 'עתר' כתוב בתורה בשני ענינים, האחד בתפילת יצחק והשני בתפלת משה על פרעה. ובעוד הסוגיא ביבמות עוסקת בתפילת יצחק ורבקה, בהם נאמר (בראשית כה) 'ויעתר יצחק לה' לנוכח אשתו כי עקרה היא, ויעתר לו ה'. הרי שבסוכה הביא רש"י שנאמר 'ויעתר אל ה', וזו לשון הכתוב בתפילת משה על פרעה, האמורה במכות ערוב וארבה, ויש לבאר גם שינוי זה.

והנה בביאור היפוך המדות בתפילה, כתב מהרש"א (יבמות שם) שכשם שהעתר מהפך התבואה לברור את המוץ מהתבואה, כך תפלתן של צדיקים מבדילה את מדת הדין ממדת הרחמים, ולכן נזכר היפוך זה דוקא ביצחק, ללמד כי אף שמדתו מדת הדין, בתפלתו הפך מדת הדין למדת הרחמים, כי בתפלתו הוא מעלה את הדין כזורה תבואה שמעלה למקום הרוח, כדי שיתפזר המוץ ממנה, וכך התפילה מבררת את הרחמים הנמשלים בתבואה.

והיינו שבאמת מדת הדין תכליתה הוא חסד גדול, כי אחר מיצוי הדין מתקבל החסד בזכות, והמתיישר חלקו שמור לו לעתיד לבא, כענין ניקוי התבואה ממוץ שבתוכה, שתכלית ההיפוך אינה רק הוצאת המוץ, אלא מגמתו להכין את התבואה שתהיה ראויה לאכילה.

ובערוך לנר (סוכה שם) הוסיף לבאר, שאמנם בתפילת יצחק כדי להוציא ממדת הדין שלו את יעקב שמדתו היא רחמים, הוצרך הקב"ה לרומם את שורש מדת הדין, עד שתגיע לתכליתה במדת הרחמים, אך ההיפוך בתפילת משה להסיר את המכות הוא באופן אחר, ודקדק מלשון הגמרא ורש"י בסוכה, שאינו כהיפוך תבואה לזריה, אלא כהעברה ממקום למקום בגורן, והוא הפוך עצם העונש, ואינו עוסק בשורש המדה שממנה נובע העונש.

אופני ההיפוך בתפילה

וראוי להוסיף נופך בדבר, כי יש להתבונן איך מותר להתפלל על חולה שיבריא ועל עני שיעשיר, והלא לכאורה כל מצבו נעשה על ידי השי"ת, וכי יתכן להתפלל נגד רצונו ית'. אלא כיון שכל רצון השי"ת הוא להיטיב, הרי שיש לתלות שתכלית מצבו הוא לרפאותו ולהצילו מעניו, אלא שחפץ השי"ת הוא שתבא ישועתו ע"י תפילה אליו, וזה המשל לעתר, כי בעוד שוטה רואה את היפוך העתר כעמל חינם להעבירו ממקום למקום, הלא באמת ההיפוך בעתר מעמיד את התבואה להשביחה, בבירורה מן הפסולת ע"י הרוח, וכאשר נשלמת כרצון הבעלים, אזי הוא משיבה אל מקומה הראשון, וכן היא תפילת הצדיקים,

שמבררת את רצון השי"ת ביסורים, ובכך האדם שם אל מקומו הראשון, לעמוד במדרגת עבודתו שאליה נברא.

עומק נוסף בזה הראה הגרי"א חבר (סדר זמנים, הקדמת זרע יצחק), כי העתר גורם לייקר את התבואה, שהרי אחר שהתהפכה על ידו היא שווה יותר מתבואה שלא התהפכה, ואף שאינו עושה שינוי בעצם התבואה, וכל מעלתה היא כי ע"י ההיפוך הפסולת נדחית ממנה. וכמו כן בתפילה אף שאינו עושה שינוי בעצמותו ורצונו ית', הרי היא פועלת טובות לאדם שמהפך מדותיו של הקב"ה שהם תלויות בהטבת מעשי האדם.

אכן, כל זאת בתפילה המבררת את רצון השי"ת ביסורי הצדיקים, אך כאשר ביקש פרעה ממשה להתפלל על הסרת המכה, לא היתה זו תפילה לבקשת רחמים על יסורי מצרים, כי אם לגלות את רצון השי"ת, שבחר בעבודת ישראל, ועל פיהם ישק כל דבר במערכת השמים והארץ.

נמצא איפה, כי התפילה העולה מיסורי הצדיקים מגמתה היא היפוך כלפי מעלה, לרומם את מדת הדין ולגלות שתכליתה לרחמים, והיא שיתוף מדת הרחמים בה מתקיים העולם, אולם תפילת משה פעלה להיפך, לגלות מה שרצה פרעה להכחיש באמרו 'לא ידעתי את הוי"ה', והיינו שהכיר בשם א'לקים ובהיותו מנהיג את הטבע, אך כפר בבחירת ישראל, שהיא גילוי הנהגת הוי"ה בעולם, ועל כך התפלל משה, ועל תפילה זו נאמר שמהפכת דעתו של הקב"ה, כי שם הוי"ה מורה על הנהגת מדת הדעת, ותפילתו לא היתה ח"ו לקיום רצון פרעה, אלא להפוך 'מדת אכזריות למדת רחמנות', להוציא מתוך ה'נגוף למצרים' את ה'רפוא לישראל'.

והיינו כי מגמת המכות לא היתה כדי להעניש את מצרים, אלא להכניע את כח הרע שיודה על הנהגת השי"ת בעולם, וכמבואר לעיל (פר' וארא) שכל מכה ומכה גילתה עוד חלק בעשר מאמרות שנברא העולם, ועל כך נתאמץ משה והרבה פלל, ולכך אמר לפרעה 'התפאר עלי למתי', לאמור שאין התפילה להצלתך, אלא לגלות את כח עבודת ישראל.

אמנם כאמור (לעיל שם) רק שבע מכות ראשונות (שהן כנגד ז"ת) באו לגלות כבוד ה' וכוחו בענייני העולם התחתון, והם היו תלויות במעשי ישראל, ולכן סדר התפילה בהם חלוק, שבתחילה הוצרך ל'צעקה' הגדולה שבתפילות, ואחריה 'העתיר', וכאשר נכנע

^ג ואף שמשה ביקש על המכות שיסורו בזמן ובאופן שהיו ראויות לסור מכתחילה (ספורנו ח כז), הרי כיון שניתן העולם לעבודת האדם, הרי גם מה שיועד להעשות תלוי בתפילתו, כאמור (בראשית ב, ה) 'וכל עשב השדה טרם יצמח', ופירש רש"י שאף שנאמר ביום השלישי 'ותוצא הארץ', על פתח הקרקע עמדו עד שנוצר האדם, כי רק כשהכיר שהם צורך לעולם, התפלל עליהם וירדו, וצמחו האילנות.

^ד וכנודע שהדעת היא הבריה התיכון, המבריח מקצה לקצה (תיקוז כא, מג:), והיא עולה למעלה ויורדת למטה, ולכך שייך להפך בה, ולהמשיך את מדת הרחמים הן כלפי מעלה והן למטה.

^ה כי הנהגת הייחוד היא בעתיקא קדישא, והתבאר (ע"ח כב א) שהוא מופלג בזקנה ולכך הוא תכלית הרחמים [כאמור באד"ר קכט. לית שמאלא בהאי עתיקא כלא ימינא ורחמי בגו רחמי ולית ביה דינא כלל], והקטנות היא אכזריות, ודיני מצרים הם מצד הנהגת הקטנות. ואף שבדיני אדם כתב הרמב"ם (סנהדרין פ"ב ה"ג) אין מניחים בסנהדרין מי שהוא מופלג בזקנה מפני שיש בו אכזריות, אכן, סיבת האכזריות בזקן למטה היא מצד השכחה, שכבר שכח צער גידול בנים (רש"י סנהדרין לו:), ואילו הגדלות למעלה היא תוספת רחמים ללא קץ, וזהו מכלל היפוך האכזריות לרחמים.

פרעה ואמר 'ה' הצדיק ואני ועמי הרשעים', אזי היה די בנשיאת כפים, כי כבר נגלה כבוד ה' במצרים, וכנגד הכאת מצרים נשלמה ההכרה בבחירת ישראל.

אולם כיון שהחלו שלש מכות אחרונות (שהן כנגד ג"ר), שבאו ללמד על הנהגתו העליונה, שוב הוצרך ל'העתיר', כיון שבהם נוסף גילוי אף לישראל, ומה שלא הוצרך לפתוח ב'צעקה' הוא משום שמכות אלו הן גילוי ההנהגה שאינה תלויה במעשיהם, וענין ההיפוך בה הוא גילוי נשגב, שאינו רק כשיתוף מדת הרחמים, אלא היפוך עצם הדין לרחמים, מנגוף לרפואי.

לתגובות: h0527690963@gmail.com

¹ וכן מבואר מדברי רש"י (בראשית ח א) 'ויזכור אלהים, זה השם מדת הדין הוא, ונהפכה למדת רחמים ע"י תפלת הצדיקים. ורשעתן של רשעים הופכת מדת רחמים למדת הדין, שנאמר 'וירא ה' כי רבה רעת האדם וגו' ויאמר ה' אמחה והוא שם מדת רחמים. ומבואר שלא השתנה שם ההנהגה, אלא באותו שם עצמו נעשה היפוך, והענין מבואר בביאור הגר"א לתיקו"ז (כא) שהקב"ה עומד מכסא דין לכסא רחמים, ר"ל שהכסא עצמו נעשה רחמים, והיינו שההיפוך אינו ממדה אחת לחברתה, אלא התכללות בשרשה, שאין בה צד אחר. וכבר הביא מהר"ש אוסטרפולי (דן ידין י) שהאר"י ביאר בג' אופנים איך יוצא משם הויה שם אלהים [שם הויה בגי' כו, כו במלוי, כף וו, הרי שהמלוי הוא פ"ו כמנין אלהים].

אהל תורה / הרב יהודה אייזנשטיין, מח"ס 'אהל מועד', ישיבת מיר ירושלים

"כי לא בחפזון תצאו כי הולך לפניכם ה'" (האם גאולה בחפזון הוא סימן טוב, גאולת מצרים לעומת הגאולה לעת"ל)

לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות לחם עני פי בחפזון יצאת מארץ מצרים למען תזכר את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך (דברים טז, ג)

גאולה בחפזון, זה שבח או חיסרון

א] התורה ציותה לאכול מצות בפסח זכר ל"חפזון", וכפי שנאמר בפרשת ראה (דברים טז, ג) "שבעת ימים תאכל עליו מצות לחם עוני כי בחפזון יצאת מארץ מצרים".

והקשה בעל מעשי ה': "ומה שנאמר בכתוב בפרשת ראה "לחם עוני כי בחיפזון", ואמנם יפלא, שכאן נראה היות היציאה בחפזון שבח, עד שציוה ה' לעשות זכר אל החפזון, ובדברי הנביא יראה שהיציאה בחפזון איננה שבח, שהרי נאמר (ישעיה נב, יב) "כי לא בחפזון תצאו ובמנוסה לא תלכו".

וטעם החילוק בין הגאולות מבאר הכלי יקר (בראשית לה, י), שיציאת מצרים שהיה בלא זכויות, לכן הוצרכו לצאת ברמיה ובחיפזון, לעומת הגאולה לעתיד לבוא שלא תהיה בחפזון.

ואם כן צ"ב, מדוע מה שהוצרכו לצאת בחיפזון, הוא סיבה לעשות זכר כנגדו.

והביאור הוא, דהנה אומרים בהגדה של פסח: "ואילו לא הוציא הקב"ה את אבותינו ממצרים הרי אנו ובנינו כו' משועבדים היינו לפרעה במצרים", ומבאר הבית הלוי (פר' בא) בשם האריז"ל שאם היו שוהין במצרים היו נכנסים בשער החמשים של טומאה ולא היו נגאלים לעולם.

ומוסיף הבית הלוי, שהגם שהבטיח הקב"ה לאברהם אבינו בברית בין הבתרים על גאולת מצרים. מ"מ אם היו שם עוד היו נשקעים כל כך בטומאה עד שלא היה נשאר בלבם שום רושם קדושה ממה שירשו מאבותיהם אברהם יצחק ויעקב והיו מושרשים בטומאתן בלא שום הבדל ושוב לא היה להם שום יחוס לאבותינו ולא היה מקום להבטחת "ואחרי כן יצאו כו'". כי ההבטחה היתה לגאול את "כי גר יהיה זרעך" זרעו של אברהם ולא למי שאינו נקרא זרעו. וכמו שעשו וישמעאל לא נקראו זרעו כמו שאמרו "כי ביצחק יקרא לך זרע" ולא כל יצחק עכ"ד.

נמצא, שהיציאה בחיפזון היה הכרח שיוכלו ישראל להיות נגאלים. וכפי שכותב השם משמואל (הגדה של פסח ד"ה חשב): שכאשר הגיעו למ"ט שערי טומאה היתה הגאולה בהכרח, דאם לא היתה אז הגאולה והיו באין בשער הנו"ן שבטומאה לא היתה להם עוד

תרופה ח"ו, ועל כן הוצרך לחשוב מחשבות ולדלג על החשבונות למען תעשה הגאולה כמו שהבטיח.

ולכן מובן היטב שיש כאן שבח לקב"ה שגאלנו בחיפזון, מאחר שבלי זה לא היינו זוכים לגאולה. והרי זה מחסד ה' שגאלנו בחפזון, כדי שנזכה לגאולה.

הבנת הלשם

בן אולם במקו"א (אהל מועד פסח מאמר כב) הבאנו, שהלשם משיג על דברי הבית הלוי הנ"ל, שזה לא יתכן, שהרי אדרבה, אז בעת הגאולה נתבטלו כל כוחות הטומאה.

ולכן מבאר הלשם, שכונת האריז"ל היתה רק עד סוף שעבודן ותחילת גאולתן, שאילו לא היה מתחיל הגאולה כלל והיו עוד עבדים למצרים אז לא היה להם תקנה ח"ו, כי נכנסו במ"ט מדרגות הטומאה, אבל אחרי שהתחיל הגאולה (שהוא מהתחלת המכות) לא שייך לומר כן.

והנה לפי דבריו נמצא, שעצם הגאולה ב"חיפזון" לא היה במטרה כדי שיהיו ראויים לגאולה. ואם כן שוב עלינו לבאר, מהו המעליותא של הגאולה בחיפזון.

אך באמת הלשם עצמו מבאר שהסיבה שיצאו בחיפזון, הוא משום, שאז בעת הגאולה הופיע הקב"ה אור קדושתו על ישראל שלא לפי דרגתם בעת ההיא, ואילו היו מתעכבים עוד רגע אחד במצרים, היה מתבטל כל הס"א כולה מכל וכל, והיה ביטול היצר הרע לגמרי ולא היה מקום לבחירה כלל.

ונמצא גם לפי דבריו, שיש כאן שבח ומעליותא במה שהוציא אותנו הקב"ה באופן שכזה, כי רק בדרך זו היתה יכולה הגאולה להתממש. וזהו חסד שעשה עמנו הקב"ה שהשפיע עלינו אור גדול והוציא אותנו בחפזו, כדי שנוכל לזכות לגאולה, וכלפי זה נצטיינו לעשות זכר.

"הקב"ה נטמא בעת שירד לגאול את ישראל ממצרים"

ג] ומצינו תוספת דברים בזה, שלא רק מצידם של ישראל יש שבח והודאה במה שגאלנו בחיפזון - כאמור שרק באופן שכזה היה יכולת לגאולה. אלא גם מצד הקב"ה בעצמו שבא לגאלנו בתוככי ממצרים, יש כאן שבח והודאה.

ויסוד הדברים מבוארים בדברי חז"ל במדרש (שמו"ר טו, ה), שם אמרו:

"אמר רבי שמעון גדולה חיבתן של ישראל שנגלה הקב"ה במקום עבודת כוכבים ובמקום טנופת ובמקום טומאה בשביל לגאלן. משל לכהן שנפלה תרומתו לבית הקברות, אומר מה אעשה, לטמא את עצמי אי אפשר, ולהניח תרומתי אי אפשר, מוטב לי לטמא את עצמי פעם אחת וחוזר ומטהר ולא אאבד את תרומתי. כך אבותינו היו תרומתו של הקב"ה שנאמר (ירמיה ב, ג) "קדש ישראל לה' ראשית תבואתה" היו בין הקברות שנאמר (שמות

"כי לא בחפזון תצאו כי הולך לפניכם ה' (האם גאולה בחפזון הוא סימן טוב, גאולת מצרים לעומת הגאולה לעת"ל)

יב, ל) "כי אין בית אשר אין שם מת" כו". אמר הקב"ה היאך אני גואלן, להניחן אי אפשר. מוטב לירד ולהצילן שנאמר (שמות ג, ח) "וארד להצילו מיד מצרים" כשהוציא קרא לאהרן וטהר אותו שנאמר "וכפר את מקדש הקדש" כו".

ומבואר מדברי המדרש, שמה שהקב"ה ירד למצרים לגאול את ישראל - הרי זה בחינת כהן שנכנס לבית הקברות ומטמא עצמו כדי להציל את התרומה. וכך גם הקב"ה כביכול נטמא שם במצרים^ה, והיה זה במטרה כדי שלא תאבד תרומתו - היא עם ישראל שנקראו ראשית.

וכותב המעשה נסים (פיסקא 'מצה זו שאנו אוכלין'), שזה עצמו סיבה מדוע נצטוינו לעשות זכר ל"חפזון", ואלו דבריו:

"שבגאולת מצרים כיון שלא העביר עדיין רוח הטומאה מהארץ, ולכן בארץ מצרים שהיה מקום טומאה, לא היה אפשרות להיות נגלה אלינו, ולרוב חשקו להגלות אלינו הוצרך חיפזון, ולזה מספר מעלת החיפזון להורות אהבתו אותנו שבחיפזון הוציאנו מרוב חשקו להגלות לנו מרוב אהבתו יתברך, אבל בגאולה העתידה, שאז רוח הטומאה יעביר מן הארץ ולא יהיה מקום רע בעולם וכל מקום יהיה ראוי להשראת השכינה, ואז לא בחפזון יצאו וכל מקום מדרך כף רגל ישראל יתקדש כארץ ישראל".

הרי מבואר, שגם מצידו של הקב"ה יש חידוש שנגלה לגאלנו בתוך מצרים, וזה עצמו היה סיבה והכרח לגאול אותנו בחפזון, והרי זה עצמו מעיד על אהבתו אותנו, שברוב חשקו לגאול אותנו הוכרח לגאול אותנו בחיפזון.

"ועבר ה' לנגוף את מצרים"

דן ויש לצרף בזה מה שכותב הרמח"ל במאמר הגאולה:

"עתה אפרש לך עוד סוד אחר מה שנעשה בפקידה, והוא נכלל בפסוק (שה"ש ב, ח): "קול דודי הנה זה בא מדלג על ההרים מקפץ על הגבעות" כו', וראה, שבמצרים כתוב (שמות יב, כג) "ועבר ה' לנגוף את מצרים" וגם כתוב "ופסח ה' על הפתח", כי בהיות מצרים מלאה גילולים ושיקוצים, לא תעמוד בה הקדושה הרבה, כי רק דרך העברה, מדי בואה תצא מיד, ובכל פתחי הבתים שהיו שם בני ישראל שם היתה דולגת הקדושה, ושורה על הפתח, ועומדת שם לפי שעה עד שבראות המשחית את הקדושה שורה שם היה סר ולא היה קרב. אך הכל בדילוג היה, ולא עמדה הרבה מפני רוב הטומאה שהיתה שם, כי טרם תבין ותדע בדבר, כבר עברה משם הקדושה ולא תהנה ממנה".

¹ מפרשי המדרש מבארים שלא דוקא נקט מצד טומאת מת, אלא ה"ה נמי מצד הטנופת והטומאה שפתח בו.
² יעוי' בתוס' סנהדרין (לט, א ד"ה במאי) ובפתיחה למסכת שמחות ובפירוש הנחלת יעקב שם.

לעתיד לבוא "הולך לפניכם ה'" ולא "עובר"

וממשיך הרמח"ל: "אך לעתיד לבא לא כך יהיה, כי תחת שבמצרים היה בחפזון מזה הטעם שאמרתי, לעתיד כתוב "כי לא בחפזון תצאו ובמנוסה לא תלכון כי הולך לפניכם ה'" - "הולך" ולא "עובר". וכן כתוב (ישעיה סג, א) "מי זה בא מאדום חמוץ בגדים מבצרה זה הדור בלבושו צועה ברוב כחור", כי התיקון יהיה גדול ושרון הטומאה שברון שלם, וכבר ייכנעו כולם לפני אדוניהם, ועל כן לא יהיה חפזון. וזה בזכירה, אך בפקידה לא כן, כי עדיין לא הגיע התיקון אל נכון, ועל כן כאן נאמר "מדלג על ההרים מקפץ על הגבעות", וההרים האלה והגבעות הם הררי החשך וגבעות האפילה אשר לקליפה, ומפני היות ישראל אסורים שם - עליהם ידלג".

ומבואר מדברי הרמח"ל, שגאולת מצרים היתה באופן של "ועבר" בדרך של "העברה בעלמא", לעומת הגאולה העתידה שנאמר בה "כי הולך לפניכם ה'" - בצורה של הליכה ולא העברה בעלמא^ט. והטעם מבאר הרמח"ל כמו שביארנו, שבמצרים מאחר שהיתה מלאה גילולים ושיקוצים לא היה הקדושה לעמוד בה הרבה רק דרך העברה, מדי בואה תצא מיד.

"כחצות הלילה אני יוצא בתוך מצרים"

הן ועוד כותב הגה"ח רבי שמחה בונים מפשיסחא (קול שמחה פר' בא) על דברי המדרש הנ"ל - של משל לכהן שאבדה לו תרומה בבית הקברות, ואלו דבריו:

"ויתיישב בזה מה שנאמר (יא, ד) "כחצות הלילה אני יוצא כו'" ולא אמר "בחצות" (עי' ברכות ג, ב), כי הרגע של חצות אין בו שיעור, כי הוא רק התחלקות ב' חצאי הלילה. והנה לשון "יוצא" הוא רגע האחרון של השהיה, כמו שאמר רבי יוסי (שם ב, ב) "בין השמשות כהרף עין זה יוצא וזה נכנס". וכאן במצרים שהיה מקום טומאה, ומבואר במדרש (הנ"ל) שלא רצה הקב"ה ליכנס לשם רק בשביל הצורך למכת בכורות, והיה ההכנסה במיעוט היותר אפשרות, וכל העברתו שם היה בבחינת "יוצא" שאינו בבחינת שהייה כלל כנ"ל. ולזה אמר "כחצות הלילה" שאינו ממש רק התחלקות כנ"ל, כן אני "יוצא" כנ"ל, ובהתגלות זה ומת כל בכור כו".

לתגובות: 5322906@gmail.com

להאזנה לשיעורים: 0733-718134

^ט וצ"ע ממש"נ בפרשת בשלח (שמות יג, כא) לפני קריעת ים סוף "וה' הולך לפניכם יומם". וכנראה שם זה כבר אחרי שיצאו ממצרים מקום הטינוף והטומאה. (ובעיקר הדבר יעו"ש ברמב"ן מש"כ ששם נאמר "יומם" ולכן זה ה' ובית דינו, ואילו לעת"ל יהיה הנהגה שגם בלילה כיום יאיר, וביארנוהו באהל מועד פסח מאמר נא).

אמונה ובטחון / הרב אברהם דניאל עבשטיין, מח"ס 'מי מנוחות', לייקווד

אמונה ותפילה

וְלִמְעַן תִּסְפֹּר בְּאָזְנֵי בְנֵךְ וּבֶן בְּנֵךְ אֵת אֲשֶׁר הִתְעַלְלָתִי בְּמִצְרַיִם וְאֵת אֲתַתִּי אֲשֶׁר שָׁמַתִּי בָם
וַיִּדְעֶתֶם כִּי אֲנִי ה' (י, ב)

מדת הבטחון בהשי"ת היא פרי האמונה, כמו שהאריך הרמב"ן (אמונה ובטחון פ"א) וז"ל, "כל הבוטח יקרא מאמין, אך לא כל המאמין יקרא בוטח. כי האמונה כמו האילן, והבטחון כמו הפרי. והפרי לאות על האילן או על עשב שגדל את הפרי ההוא. ואין האילן או העשב לאות על הפרי, כי יש אילנות שאינם עושים פרי, וכן עשבים הרבה, אבל אין פרי בלא אילן או עשב", עכ"ל. וכיון שכן, הרי שבשביל לבטוח בה' באמת ובלב שלם, צריכה האמונה להיות חזקה ואיתנה עד מאוד. שאם אין אילן אין פירות, וכפי שיעור האילן כך שיעור הפירות. באילן גדול יש פירות רבים, אבל אילן קטן אינו מגדל פירות כל כך.

והלא כל אחד רוצה לזכות לפירות המשובחים של האמונה שזו "מדת הבטחון", שיש בה כמה וכמה תועליות, בין ברוחניות בין בגשמיות. לכן עלינו ללמוד את עיקרי יסודות האמונה מיציאת מצרים, וע"י זה תתחזק בקרבנו האמונה וממילא יעשה האילן כמה וכמה פירות של בטחון.

ידועים דברי הרמב"ן (סוף פרשת בא) שהאריך טובא לייסד יסודות האמונה נוכל יהודי החרד לדבר ה', מחוייב ללמוד דברי הרמב"ן כמה וכמה פעמים]. וז"ל: "ועתה אומר לך כלל בטעם מצוות רבות. הנה מעת היות ע"ג בעולם מימי אנוש החלו הדעות להשתבש באמונה, מהם כופרים בעיקר ואומרים כי העולם קדמון, כחשו בה' ויאמרו לא הוא... ולכן יאמר הכתוב במופתים (לעיל ח, יח): "למען תדע כי אני ה' בקרב הארץ", להורות על ההשגחה, כי לא עזב אותה למקרים כדעתם. ואמר (שם ט, כט): "למען תדע כי לה' הארץ", להורות על החידוש, כי הם שלו שבראם מאין. ואמר (שם ט, יד): "בעבור תדע כי אין כמוני בכל הארץ", להורות על היכולת, שהוא שליט בכל, אין מעכב בידו, כי בכל זה היו המצריים מכחישים או מסתפקים. אם כן האותות והמופתים הגדולים עדים נאמנים באמונת הבורא ובתורה כולה... וכן כל כיוצא בהן מצוות רבות זכר ליציאת מצרים. והכל להיות לנו בכל הדורות עדות במופתים שלא ישתכחו, ולא יהיה פתחון פה לכופר להכחיש אמונת האלקים. כי הקונה מזוזה בזו אחד וקבעה בפתחו ונתכוון בענינה, כבר הודה בחדוש העולם ובידיעת הבורא וההשגחתו, וגם בנבואה, והאמין בכל פנות התורה. מלבד שהודה שחסד הבורא גדול מאד על עושי רצונו, שהוציאנו מאותו עבדות לחירות וכבוד גדול לזכות אבותיהם החפצים ביראת שמו.

ולפיכך אמרו (אבות פ"ב, מ"א): הוי זהיר במצוה קלה כבחמורה, שכולן חמודות וחביבות מאד, שבכל שעה אדם מודה בהן לאלקיו. וכוונת כל המצוות שנאמין באלקינו ונודה אליו שהוא בראנו, והיא כוונת היצירה, שאין לנו טעם אחר ביצירה הראשונה. ואין א-ל עליון

חפץ בתחתונים מלבד שידע האדם ויודה לאלקיו שבראו. וכוונת רוממות הקול בתפלות וכוונת בתי הכנסיות וזכות תפלת הרבים, זהו שיהיה לבני אדם מקום יתקבצו ויודו לא-ל שבראם והמציאם ויפרסמו זה ויאמרו לפניו: "בריותיך אנחנו"... ומן הנסים הגדולים המפורסמים אדם מודה בנסים הנסתרים שהם יסוד התורה כולה, שאין לאדם חלק בתורת משה רבינו עד שנאמין בכל דברינו ומקרינו שכולם נסים אין בהם טבע ומנהגו של עולם, בין ברבים בין ביחיד, אלא אם יעשה המצות יצליחנו שכרו, ואם יעבור עליהם יכריתנו ענשו, הכל בגזרת עליון", עכ"ל הזהב של הרמב"ן.

זכר ליציאת מצרים

ומתבארים מדברי הרמב"ן כמה וכמה יסודות בענין האמונה בהשי"ת. הנה בהרבה מצוות נאמר שהן "זכר ליציאת מצרים". וכותב הרמב"ן טעם לזה, דיציאת מצרים היא עדות נאמנה בעיקרי האמונה בהשי"ת. שכל הנסים והמופתים כולם הם להורות על השגחתו של השי"ת, שלא עזב את העולם למקרים. וגם להורות על חידוש העולם שהשי"ת בראו יש מאין. וגם להורות על יכולתו שהוא השליט על כל העולם כולו, ואין שום מעכב בידו. וע"כ הרבה מצוות הן זכר ליציאת מצרים, כדי לזכור את כל הנסים והמופתים, ולהתעורר לחזק האמונה בהשי"ת.

תכלית הכל - 'אמונה בהשי"ת'

יסוד נפלא נוסף מתבאר מדברי הרמב"ן, שתכלית הכל ויסוד כל המצוות הוא - "האמונה בהשי"ת". כלשונו "וכוונת כל המצוות שנאמין באלקינו ונודה אליו שהוא בראנו, והיא כוונת היצירה, שאין לנו טעם אחר ביצירה הראשונה, ואין א-ל עליון חפץ בתחתונים מלבד שידע האדם ויודה לאלקיו שבראו". וכדברי הגמ' (סוף מכות): "בא חבקוק והעמידן על אחת שנאמר: וצדיק באמונתו יחיה", ע"כ. הרי להדיא, שתכלית הכל הוא "האמונה בהשי"ת", וע"כ העמיד חבקוק כל התורה כולה על אחת, והיא "אמונה בה".

ויש להוסיף בזה, שהנה דעת הרמב"ן ש"אמונה בה" איננה מצוה ממנין התרי"ג מצוות. אף שהרמב"ם כותב (ספר המצוות): "המצוה הראשונה היא הציווי אשר צונו להאמין האלוקות, והוא שנאמין שיש שם עילה וסבה הוא פועל לכל הנמצאות. והוא אמרו ית': אנכי ה' אלקיך", עכ"ל. והשיג עליו הרמב"ן וז"ל: "ראיתי לבעל ההלכות שלא ימנה אותה מצוה בכלל תרי"ג... והנראה מדעתו של בעל ההלכות שאין מנין תרי"ג מצוות אלא גזירותיו יתעלה שגזר עלינו לעשות או מנענו שלא נעשה. אבל האמונה במציאותו יתעלה שהודיע אותה אלינו באותות ובמופתים ובגילוי השכינה לעינינו הוא העיקר והשורש שממנו נולדו המצוות, לא ימנה בחשבונן וכו'", עיי"ש בכל דבריו. מ"מ מבואר מדבריו, שעיקר התכלית של כל המצוות הוא לקיים האמונה השלימה בהשי"ת, ומשום כך מצות "אמונה" אינה בכלל מנין המצוות, שאינה מצוה בפנ"ע, אלא היא המטרה של המצוות.

תפילה - אמונה בה'

והנה בתוך דבריו כתב הרמב"ן עוד, וז"ל: "וכוונת רוממות הקול בתפלות וכוונת בתי הכנסיות וזכות תפלת הרבים, זהו שיהיה לבני אדם מקום יתקבצו ויודו לא-ל שבראם

והמציאם ויפרסמו זה ויאמרו לפניו: "בריותיך אנחנו", עכ"ל. הרי לך שעבודת התפילה היא בכלל עבודת "זכר ליציאת מצרים", והיא בכלל פרסום האמונה לומר "בריותיך אנחנו".

סמיכת גאולה לתפילה

ודבר זה מתבאר היטב ע"פ דין סמיכת "גאולה לתפילה". שאחר שמזכירין יציאת מצרים בכל בוקר וערב, צריכים להתפלל מיד ללא הפסק ולסמוך גאולה לתפילה. ואיתא ע"ז בירושלמי (ברכות פ"א ה"א), כל מי שאינו תוכף לגאולה תפילה למה הוא דומה, לאוהבו של מלך שבא ודפק על פתחו של מלך, ויצא המלך לידע מה אותו אוהב מבקש ממנו, ומצא שאוהבו כבר הרחיק משם. כיון שראה המלך כך, אף הוא חזר למקומו. כן המפסיק בין גאולה לתפילה, שגם הקב"ה מתרחק ממנו, ואינו עמו בתפילתו. אבל הסומך גאולה לתפילה השי"ת עמו לשמוע תפילתו. מבואר, שסמיכת גאולה לתפילה היא ההכנה לבקש צרכיו מאת השי"ת.

וכבר האריך בענין זה רבינו יונה (ברכות ב ע"ב מדפי הרי"ף) לבאר הא דאמר רבי יוחנן (ברכות ד, ב): "איזהו בן עולם הבא זה הסומך גאולה לתפילה". וז"ל, "י"ל, וכי מפני שסומך גאולה לתפילה יש לו שכר כל כך שיהיה בן עוה"ב... ועוד אמר מורי נר"ו טעם אחר, מפני שכשמזכיר גאולת מצרים ומתפלל מיד, הוא מראה שבוטח בה' בתפילה כיון שמבקש ממנו צרכיו, שמי שאינו בוטח בו לא יבקש ממנו כלום. וכן נראה באלה שמות רבה בפרשת בא אל פרעה שאומר לשם, שכשראו ישראל הנסים והנפלאות שהיה עושה עמהם הבורא שלא כטבעו של עולם, בטחו בו. ועל זה נאמר (שמות יד, לא): "וירא ישראל את היד הגדולה אשר עשה ה' במצרים וייראו העם את ה' ויאמינו בה' וגו'". וכיון שמזכיר עכשיו אותה הגאולה שבטחו אבותינו בה' והצילם ומתפלל מיד, נמצא שגם הוא בוטח בו שיענה אותו כמו שענה לישראל בעבור שבטחו בו, ומפני זה מזכיר אותה הגאולה ומתפלל מיד, והבטחון הוא עיקר היראה והאמונה, ולפיכך זוכה בסיבתו לחיי עולם הבא", עכ"ל.

מבואר מדבריו, שכל מעלת התפילה היא רק כשמתפלל מתוך "בטחון בהשי"ת", דמי שאינו בוטח בהשי"ת שימלא ה' כל משאלותיו לא יבקש ממנו מאומה. אבל הבוטח בהשי"ת, הרי הוא עומד בתפילה ומבקש ממנו כל צרכיו. ונמצא דמה שאנו מזכירין גאולת מצרים זו הכנה לתפילה, דכשם שמאמין שהשי"ת גאלנו ממצרים משום שבו בטחו אבותינו והתפללו אליו, כך כל אחד ואחד יכול לבטוח בה' ולהתפלל אליו, והשי"ת יענה לתפילתו.

גואל ישראל - קרובינו

וביאר הגאון ר' שמעון שוואב (בספרו עיון תפילה, הקדמה לתפילת שמו"ע) את דברי הגמ', שהסומך גאולה לתפילה הרי הוא בן עולם הבא. וגם את עצם הענין שצריך לסמוך גאולה לתפילה. דהנה אנו מודים ומשבחים להקב"ה שהוציאנו ו"גאלנו" ממצרים. וענין גואל וגאולה מצינו בתורה אצל מוכר שדה אחוזתו (ויקרא כה, כה): "ובא גואלו הקרוב אליו", או בעבד עברי הנמכר לעקר משפחת גר (שם, מח): "אחד מאחיו יגאלנו", והיינו שמקבל עזר וסיוע ממי שדואג לטובתו, וכן (במדבר ה, ח): "ואם אין לאיש גואל", כלומר

אחיו או שאר קרוב אליו ממשפחתו המשים לבו להצילו מפח וממוקש. כמו כן הקב"ה גאל אותנו, והיינו שהתקרב אלינו בקרבה הכי גדולה, וגילה עצמותו ית' והתקרבותו אלינו כשהוציאנו ממצרים, ואז הכרנו וראינו עין בעין שהוא ית' בכבודו ובעצמו טיפל בהוצאה זו, "אני ולא מלאך, אני ולא שרף אני ולא השליח, אני ה' אני הוא ולא אחר".

וזהו ענין סמיכת גאולה לתפילה, שקירבת הקב"ה הכי גדולה היא ע"י הגאולה, ולעומת זאת אנו מראים קירבתנו הכי גדולה להקב"ה בעמדנו בתפילת שמו"ע. ובאמירת ברכת הגאולה אנו מעוררים הקירבה מצד הקב"ה ואנו כאוהבי המלך הדופקים על פתחו, ותיכף מתחילים בתפילה להכנס לפני ולפנים בחדריו של המלך. זהו ענין סמיכת גאולה לתפילה. ומי שיש לו את הזכות להיות קרוב כ"כ לקב"ה, הרי הוא "בן עולם הבא" כדברי הגמ' הנ"ל.

בטחון שיענה תפילתו

לאור דבריו מובן היטב מדוע הסומך גאולה לתפילה, בטוח שיענה השי"ת לתפילתו. שביציאת מצרים גילה לנו הקב"ה, שהוא ית' אוהב אותנו, שאמר למשה לומר לפרעה "שלח את בני ויעבדני". והשי"ת התייחס לכלל ישראל בתואר "בני בכורי ישראל" (שמות ד, כד), ודרשו חז"ל (שבת לא. אבות פ"ג מי"ד) שהקב"ה הראה לנו חיבה יתירה בזה שנקראו כלל ישראל בשם "בנים", שהוא לשון חביבות ואהבה. וזו הייתה תכלית המכות, שהראה השי"ת אהבתו שבא להיות סניגור לכלל ישראל, ולהעניש את פרעה עד שישלח את כלל ישראל.

וא"כ, מאחר שגילה לנו שהוא אוהב אותנו, אזי כשם שענה להם אז, כן הוא ית' יענה לנו לכל בקשה שיש לנו. שהלא הוא אבינו אב הרחמן המרחם עלינו בכל עת, ובכל צרה שהיא. וא"כ כשיהודי יתבונן בזה ויסמוך גאולה לתפילה בכוונה זו, יהיה בטוח שיענה שהשי"ת לתפילתו.

סיפור נפלא:

אביא כאן סיפור נפלא המורה שהמתפלל מעומק לבו, השי"ת שומע לתפילתו ויעשה בקשתו. שהוא ית' "גואלינו", ועל כל ישועה שאנו צריכין גאולה, אם ית' האדם כראוי, יעשה בקשתינו!

בהיות אחותו של החזון איש, פעשא מרים (לימים אשת מרן הקהלות יעקב זצ"ל) כבת שנתיים, חלתה מאוד, והרופאים נואשו מחייה. היא איבדה את הכרתה ושכבה ללא רוח חיים. אנשי ה"חברא קדישא" הגיעו והשכיבוה על הארץ, בחשבם שיצאה נשמתה. הדליקו נרות למראשותה וקראו פרקי תהלים לעילוי נשמתה.

אחיה מרן החזון איש, לא הפסיק מלהתפלל עבורה להבראתה ולהחלמתה. בדמעות שליש שפך שיח פני בוחן לבות, לבל יתן למשחית ליטול את נשמתה. תפילותיו בקעו רקיעים ושערי דמעה לא ננעלו. לפתע הילדה נתעוררה לתדהמת ולפליאת הכל, ובעבור ימים אחדים שבה לאיתנה. אחיה החזון"א אמר אז כי זו לא אותה פעשא מרים כמקדם! (ספר תולדות יעקב עמ' ס"ג, מעשה איש ח"ג עמ' קנ"ז). לתגובות: adebstein@gmail.com

ביאורים והארות / הרב משה הלוי הורן, מח"ס 'תפארת ציון' בסוג' תקפו כהן, מג"ש בישיבת תפארת ישראל, בני ברק

דם פסח ודם מילה וגמילות חסדים - זרעו של אברהם

וְלָקַחוּ מִן הַדָּם וְנָתְנוּ עַל שְׂתֵי הַמְּזוּזוֹת וְעַל הַמְּשֻׁקֹּף עַל הַבָּתִּים אֲשֶׁר יֹאכְלוּ אֹתוֹ בָּהֶם (יב,
ז)

איתא במכילתא (בא פר' ה', מובא ברש"י שמות יב, ו) "מפני מה הקדים הכתוב לקיחתו של פסח לשחיטתו ארבעה ימים היה רבי מתיא בן חרש אומר הרי הוא אומר ואעבור עליך ואראך והנה עתך עת דודים הגיע שבועה שנשבע הקב"ה לאברהם שיגאל את בניו ולא היה בידם מצות שיתעסקו בהם כדי שיגאלו שנאמר שדים נכוננו ושערך צמח ואת ערום ועריה וגו' ערום מכל מצות נתן להם הקב"ה שתי מצות דם פסח ודם מילה שיתעסקו בהם כדי שיגאלו שנאמר ואעבור עליך ואראך מתבוססת בדמיך וגו' ואומר גם את בדם בריתך שלחתי אסיריך מבור אין מים בו לכך הקדים הכתוב לקיחתו של פסח לשחיטתו ד' ימים שאין נוטלין שכר אלא על ידי מעשה".

מבואר בדברי המכילתא שיש שייכות בין דם פסח ומילה לקיום ההבטחה לאברהם שיגאל את בניו, וצ"ב. גם יש להבין שמאחר שהגיע זמן קיום השבועה, מה הכונה ש"לא היה בידם מצות שיתעסקו בהם כדי שיגאלו", הרי בהבטחה לאברהם בברית בין הבתרים, לא היה מוזכר תנאי זה.

ואמנם מצינו שהגאולה היתה רק בזכות האבות, וכפי שאומרים חז"ל במדרש (שמו"ר א, לו) עה"פ (שמות ב, כה) "וירא אלקים את בני ישראל וידע אלקים", ידע הקב"ה שעליו לגאלם למען שמו בעבור הברית שכרת עם האבות, וכן הוא אומר (שם, כד) "ויזכור אלהים את בריתו". ועוד אמרו (שמו"ר טו, ד) "אמר הקב"ה, אם אני מסתכל במעשיהם של ישראל, אינן נגאלים לעולם, אלא למי אני מסתכל לאבותיהם הקדושים כו' בזכות אבותם אני גואלם, לכך כתיב (שה"ש ב, ח) "מדלג על ההרים" ואין הרים אלא אבות כו'", עיי"ש.

ואכן מקרא מלא הוא, כפי שנאמר (דברים ז, ח) "כי מאהבת ה' אתכם ומשמרו את השבועה אשר נשבע לאבותיכם הוציא ה' אתכם ביד חזקה ויפדך מבית עבדים מיד פרעה מלך מצרים". ומבואר שלצורך גאולת ישראל ממצרים, היה נצרך גם "מאהבת ה' אתכם". ויש להבין, שהרי הקב"ה הבטיח לאברהם אבינו על הגאולה, וא"כ מדוע נצרך אהבת ה' אתכם, וזכות אבות, ומצות שיתעסקו בהם.

דם פסח ומילה - דרכו של אברהם

ונראה בס"ד, דהנה כתב הרמב"ם פ"י ממלכים ה"ז שרק מי שהולך בדרכו של אברהם הוא הנקרא זרעו של אברהם וז"ל: המילה נצטווה בה אברהם וזרעו בלבד, שנאמר אתה וזרעך אחרריך, יצא זרע ושל ישמעאל שנאמר כי ביצחק יקרא לך זרע, ויצא עשו שהרי יצחק

אמר ליעקב ויתן לך את ברכת אברהם לך ולזרעך, מכלל שהוא לבדו זרעו של אברהם המחזיק בדתו ובדרכו הישרה, והם המחוייבין במילה, עכ"ל.

מעתה נראה, שאכן היה הבטחה לאברהם וכבר הגיע זמן השבועה, ואלא שכל קיום ההבטחות ל"זרעו של אברהם" הוא רק למי שמחזיק בדתו, וכמו שכתב הרמב"ם על ברית מילה שרק מי שמחזיק בדתו הוא הקרוי "זרעו של אברהם", י.

והנה ברית המילה ניתנה לאברהם, וענין המילה הוא "להכניסו בבריתו של אברהם אבינו", והיינו, שהמילה מתייחסת לדורות אל "אברהם אבינו" שה"ברית" מילה דידן היא אות כריתת ברית של אברהם אבינו,

וזהו שייכות של המילה שרק מי שהולך בדרכו של אברהם ונכנס בבריתו של אברהם אבינו הוא בכלל ההבטחה שהובטח לזרעו של אברהם.

ומצאתי בס"ד בהגדש"פ זבח פסח לאברבנאל בפיס' "חכם מה הוא אומר" שכ' שטעם שערל לא אוכל בפסח וז"ל: לפי שלא נעשה הנס כי אם לבני בריתו של אברהם אבינו והבנים בניו המה וכו' ר"ל ראוי הוא ומשפט ישר שכל בן נכר וכל ערל לא יאכל בו ושתהיה המצוה פרטית לכל עדת ישראל בעלי ברית אברהם, לפי שאותנו הוציא משם ולא אומה אחרת, עכ"ל"א.

ובדרך זו יל"פ ענין הקרבן פסח שענינו "משכו ידיכם מעבודה זרה" י, והנה אברהם אבינו היה מפרסם שמו ית' והוציא מליבות בני אדם דעות כוזבות של ע"ז, ולכן ב' מצוות אלו נתייחדו דוקא כדי לקיים הבטחת אברהם אבינו.

י' [ועי' עירובין דף י"ט ע"א דאברהם מסיק מגיהנום לישראל, לבד מבא על הכותית דמשכא ערלתו, וי"ל שאברהם מסיק ל"זרעו" ולא מי שמשכא ערלתו, ועי'.]

יא' וכע"ז בלשונו עה"ת כאן: והיה זה לפי שלא נתנה מצות הפסח אלא להקנותו אמונה שלמה בו ית', ולא אכלו ממנו במצרים אלא המאמינים בו ובלתי מאמינים במזלות ובאלהים אחרים, ולכן אין ראוי שיאכלו לדורות ממנו אלא המאמינים בתורת ה' וכו' והדעת נותנת שצדקו דברי ר' יהושע כי הנה לאברהם צוה השי"ת שכאשר ימול את עצמו מיד ימול בני ביתו ומקנת כסף מכל בן נכר אשר לא מזרעו הוא וכו' אבל אם אינו עושה כן והוא מעמיד ערלים בביתו בהיות מוטל עליו למול אותם נראה שאינו שם עם ה' באמונתו אחר שהוא מזלזל במצוה העקרית הזאת ולכן לא יאכל בפסח כי אינו משלומי אמוני ישראל. ובהמשך דבריו שם: כי כיון שהעמיד ערל בביתו ולא קיים המצוה שנתנה לאברהם אבינו אין ראוי שיאכל בפסח כשאר בני ישראל, עכ"ד. מכו' בדבריו שעיקר הטעם שהערל אינו אוכל בפסח הוא לפי שהגאולה היתה ל"בעלי ברית אברהם" ומחמת שהוא מיפר "המצוה שנתנה לאברהם", ועי'.

יב' וכמו שאמרו חז"ל (שמו"ר טז, ב) "וכן אתה מוצא לישראל כשהיו במצרים היו עובדין עבודת כוכבים ולא היו עובדין אותה, שנאמר (יחזקאל כ, ח) "איש את שקוצי עיניהם לא השליכו", אמר לו הקב"ה למשה, כל זמן שישראל עובדין לאלהי מצרים לא יגאלו, לך ואמור להן שיניחו מעשיהן הרעים ולכפור בעבודת כוכבים, הה"ד "משכו וקחו לכם", כלומר משכו ידיכם מעבודת כוכבים וקחו לכם צאן ושחטו אלהיהם של מצרים ועשו הפסח, שבכך הקב"ה פוסח עליכם, הוי (ישעיה ל, טו) "בשובה ונחת תושעון" עכ"ל. ושם בפ"י העץ יוסף: "משום דבעי לפרש משכו וקחו לכם שימשכו ידיהן מעכו"ם ועי"ז יגאלו, מייתי סמך בשובה ונחת תושעון, ודריש ליה בתשובה מעכו"ם שבידם, ועשות נחת רוח ליוצרים במעשה הפסח תושעון". ועוד איתא (שמו"ר טז, ב): "וכן אתה מוצא לישראל כשהיו במצרים היו עובדין עבודת כוכבים ולא היו עובדין אותה, שנאמר "איש את שקוצי עיניהם לא השליכו", אמר לו הקב"ה למשה, כל זמן שישראל עובדין לאלהי מצרים לא יגאלו, לך ואמור להן שיניחו מעשיהן הרעים ולכפור בעבודת כוכבים, הה"ד "משכו וקחו לכם, כלומר משכו ידיכם מעבודת כוכבים וקחו לכם צאן ושחטו אלהיהם של מצרים ועשו הפסח, שבכך הקדוש ברוך הוא פוסח עליכם, הוי (ישעיה ל) בשובה ונחת תושעון".

וע"ע בשל"ה (פר' בא תו"א אות ד): "מזל טלה שהוא הראשון של מזלות והוא הבכור שלהם, והראשון הוא בחלקו, והיו המצרים עובדים אותו על שם השר שלהם, על כן "תועבת מצרים כל רעה צאן", וממשלתו הוא בחודש ניסן

ועי' לשון התנחומא וירא אות ד' דאי': וישא עיניו וירא והנה שלשה אנשים נצבים עליו וירא וירץ לקראתם התחיל הדם מילה לטפטף אמר ליה הקב"ה בשכר חייך שבזכותך אני אחוס על בניך בשני דמים ואפרע משונאיהם שנא' ואעבור עליך ואראך מתבוססת בדמיך שני דמים שנא' ואומר לך בדמיך חיי זה דם פסח ואומר לך בדמיך חיי זה דם המילה, עכ"ל. מבו' שלב' דמים אלו זכינו בזכות אברהם.

הגאולה רק למי שהולך ב"דרכו של אברהם"

ויסוה"ד שההבטחה על הגאולה, היא ל"זרעו של אברהם", נוהיינו, רק למי שהולך ומחזיק בדרכו יש להביא לדברי הבית הלוי פר' בא עה"פ "ויאמר ה' אל משה ואל אהרן זאת חקת הפסח כל בן נכר וכו'" וז"ל בתו"ד: והנה בהגדש"פ אמרו ואילו לא הוציא הקב"ה את אבותינו ממצרים הרי אנחנו ובנינו ובני בנינו משועבדים היינו לפרעה במצרים, וכבר ידוע ומפורסם הפי' בזה דאם היו שוהין עוד איזו זמן במצרים לא היה להם מקום להגאל עוד לעולם. ולהסביר הכוונה בזה דהמצריים בשיעבודם החטיאו אותם באונס עד שישראל נשתקעו בעבירות ובטומאתן של מצרים ואם היו שם עוד, היו נשקעים כל כך בטומאה עד שלא היה נשאר בלבם שום רושם קדושה ממה שירשו מאבותיהם אברהם יצחק ויעקב והיו מושרשים בטומאתן בלא שום הבדל ושוב לא היה להם שום יחוס לאבותינו ולא היה מקום להבטחת כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ואחרי כן יצאו ברכוש גדול דההבטחה הרי היה לגאול זרעו של אברהם ולא למי שאינו נקרא זרעו וכמו דעשו וישמעאל לא נקראו זרעו כמשא"כ כי ביצחק יקרא לך זרע ודרשו ביצחק ולא כל יצחק. זהו מה שנוכל להסביר ע"פ פשוט מה שהובא בשם קדוש ה' האריז"ל דאם היו שוהין במצרים היו נכנסים בשער החמשים של טומאה ולא היו נגאלים לעולם. והגם כי דברים בגו בכוונת הדברים האלה, רק ע"פ ההסבר הפשוט הוא כן, עכ"ד. למדנו מדבריו שההבטחה על גאולת מצרים לזרעו של אברהם היא רק להמחזיקים בדתו.

ועי' לשון הריטב"א בהגדש"פ על "ויהי שם לגוי אחד" שכותב: ואית דמפרשי מצויינין בעלי קומה בעלי פרצוף, וכן הוא בבראשית רבה, וכן יש גורסין מסויימין שם כלומר שהם ניכרים במלבושיהם ובענייניהם כגון ציצית בבגדיהם וכיוצא בו, ודייקי לה מדכתיב ויהי

כנודע. אמר הקב"ה "החדש הזה לכם", ובניסן נגאלו, וצוה השי"ת ליקח שם לשוחטו, ובוה הכניע מערכת שלהם שהוא טלה, ועשה משפט באלהיהם שהוא שר שלהם, להודיע כי ה' הוא האלהים אין עוד מלבדו, כי אין כח בשום שר ומושל. ובוה נתבטלו כל העבודות זרות, עכ"ד. וראה עוד באלשיך (דברים טז, ד): "והוא מאמרם ז"ל (יומא פו, ב) על שני מאמרי רשב"ל הסותרים זה את זה, הוא שאומר גדולה תשובה שזדוונות נעשים לו כזכיות ואחד אומר כשגגות, ומשני לא קשיא כאן מאהבה כאן מיראה. והוא הנרמז בקרבן פסח כמו שאמרו ז"ל על פסוק "משכו וקחו לכם צאן כו'" משכו מעבודה זרה וקחו לכם כו', והוא, כי יעשו מהעון זכות, כי מהטלה שהוא היה עונם כי אותו היו עובדים הפכוהו לזכות לעשות קרבן לה', כי בזבוח אותו היו מכוונים להתיש כחו ולהכניעו עד דכא. וזה רמז פה באומרו "ולא ילין מן הבשר אשר תזבח כו'", כי מאשר תזבח להכניעו שהוא את הטלה אשר היה עון שלך, תהפך עתה לבשר קדש ליפסל בלינה. ועל כן "לא תוכל לזבוח את הפסח באחד שעריך כו' כי אם אל המקום כו' שם תזבח כו'" כי תהפך לך לזכות, עכ"ד.

²¹ נוע"ע בדבריו בפר' תולדות עה"פ "מכרה כיום" שבי' כן בד' הגמ' הנ"ל שאמרו "ולא כל יצחק" והיינו שרק המחזיק בדתו חשיב מ"זרעו", וכ"כ רצ"ה בכ"ד, וכע"ז מבו' במהר"ל בכ"ד על הגמ' בסנהדרין דף כ"ז שפוקד אבות על בנים הוא כאשר אוחזין מעשה אבותיהם בידיהם, ואכמ"ל.

שם לגוי גדול, כי כיון שיש להם כמה דורות שהיו שם ומשועבדים להם, אפילו רבו מאד היאך יהיו שם לגוי אלא ודאי לפי שהיו מצויינין שם או מסויימין בטכסיסיהם וכל רואיהם יכירום כי הם זרע אברהם אבינו, עכ"ל. מבואר שההצלה היתה ע"י שניכר עליהם שהם מזרעו של אברהם, וכמש"נ, ועי'.

דם פסח ומילה - העיקר ששתל אברהם

ונראה לבאר הענין יותר, דהנה כתב הרמב"ם פ"א מהל' ע"ז ה"ג שאברהם אבינו "התחיל לעמוד ולקרוא בקול גדול לכל העולם ולהודיעם שיש שם אלוה אחד לכל העולם ולו ראוי לעבוד, והיה מהלך וקורא ומקבץ העם מעיר לעיר ומממלכה לממלכה כו', עד שנתקבצו אליו אלפים ורבבות והם אנשי בית אברהם ושתל בלבם העיקר הגדול הזה. וחבר בו ספרים והודיעו ליצחק בנו, וישב יצחק מלמד ומזהיר, ויצחק הודיע ליעקב ומינהו ללמד וישב מלמד ומחזיק כל הנלוים אליו, ויעקב אבינו למד בניו כולם, והבדיל לוי ומינהו ראש והושיבו בישיבה ללמד דרך השם ולשמור מצות אברהם, וצוה את בניו שלא יפסיקו מבני לוי ממונה אחר ממונה כדי שלא תשכח הלמוד, והיה הדבר הולך ומתגבר בבני יעקב ובנלוים עליהם ונעשית בעולם אומה שהיא יודעת את ה', עד שארכו הימים לישראל במצרים וחזרו ללמוד מעשיהן ולעבוד כוכבים כמותן, חוץ משבט לוי שעמד במצות אבות, ומעולם לא עבד שבט לוי עבודת כוכבים, וכמעט קט היה העיקר ששתל אברהם נעקר, וחוזרין בני יעקב לטעות העולם ותעיותן. ומאהבת ה' אותנו ומשמרו את השבועה לאברהם אבינו, עשה משה רבינו רבן של כל הנביאים ושלחו, כיון שנתנבא משה רבינו ובחר ה' ישראל לנחלה הכתירן במצות והודיעם דרך עבודתו ומה יהיה משפט עבודת כוכבים וכל הטועים אחריה, עכ"ל.

ואשר מבואר מדברי הרמב"ם, שבמצרים "כמעט קט" שנשכח כל מה ש"שתל אברהם אבינו". ורק שבט לוי הוא אשר שמר על מסורת "זרעו של אברהם בהיותו מתרחק מע"ז ושומר ברית מילה וכמו שהבאנו מחז"ל,

מעתה נראה שלכן כדי לחזור ליחשב בכלל "זרעו של אברהם" היו מוכרחים לעשות איזה ענין ליפקע מכל זה, וזהו ענין ק"פ ומילה שבהם הם הולכים בדרכו של אברהם, וכמש"נ.

ויש לצרף לזה הא דאיתא ב"יוצרות לשבת הגדול" [בפיוט אין אין אליך] דאיתא: ולמה נתינת דמו על המשקוף ושתי המזוזות שהן שלש מזבחות במקום רואים אותו לחזות, זכר שלש מזבחות של אב המון נרמזות, עיי"ש. מבו' שהדם מילה ופסח בא להזכיר הקרבנות שהקריב אברהם.

י' [מש"כ הרמב"ם על שבט לוי שלא עבדו ע"ז, הנה כמו"כ מצינו ששבט לוי שמר על ברית מילה גם במצרים וכמבו' ברמב"ם פי"ג מאיסור"ב ה"ב והביא מהקרא בפר' וזאת הברכה "ובריתך ינצורו", ומקוה"ד במד"ר כאן (י"ט, ה) וכן בפר' בהעלותך (במדבר ט"ו, י"ב) עיי"ש. ועי' רמב"ן ורשב"א ביבמות דף מ"ו ע"א, ובש"ך עה"ת פר' כי תשא עה"פ "מי לה' אלי" כ' ששבט לוי שהיו עסוקים בתורה ולא בטלו מילה במצרים, (ועי' ברש"י פר' וזאת הברכה שפירש הקרא "ובריתך ינצורו" דקאי על הזמן שהיו במדבר, וכ"מ בספרי שם, וליכאו' הוא דלא כהרמב"ם והמד"ר הנ"ל)]

גמילות חסדים - דרכו של אברהם

הנה נתבאר לך בס"ד שענין "דם פסח ודם מילה" הוא כדי שההבטחה שהובטח לאברהם שיוצאם ממצרים תחול עליהם בעי שייחשבו מזרעו של אברהם, וזרעו של אברהם זה מי שהולך בדרכו. ועפ"ז נראה לבאר עוד ענין בע"ה.

דהנה מבוי' בחז"ל שהיו צריכים לזכות של גמילות חסדים בשביל יצי"מ, וכדאי' בתנד"א פכ"ג: כשהיו ישראל במצרים, נתקבצו כולם וישבו יחד משום שהיו כולם באגודה אחת, וכרתו ברית יחד שיעשו גמילות חסד זה עם זה, וישמרו בלבבם ברית אברהם יצחק ויעקב ולעבוד את אביהן שבשמים לבדו, ושלא יניחו לשון בית יעקב אביהן, ושלא ילמדו לשון מצרים מפני דרכי עכו"ם שבהם, וכו' אף דוד היה משבח את יוצאי מצרים כי אפילו המצוה האחת שהיתה בידם שנתקבצו כולם באגודה אחת וכרתו ברית שיעשו גמילות חסדים זה עם זה שישמרו ברית המילה וכו', עכ"ל. ועיי"ש ריש פכ"ד.

וע"ע בש"ך עה"ת (לעיל ב כ"ה) עה"פ: "וירא אלקים" וז"ל: שמעתי שנמצא במדרש מה ראה ראה שהיו מרחמים זה על זה כשהיה אחד מהם משלים סכום הלבנים קודם חבירו היה בא ומסייע עם חבירו, וכשראה הקב"ה שהיו מרחמים זה על זה אמר ראויים אלו לרחם עליהם, כל המרחם מרחמים עליו שנאמר (דברים י"ג, י"ח) ונתן לך רחמים ורחמך, עכ"ל.

ובשפ"א פר' שמות תרל"ד ביאר הא דאי' במדרש "הבה נתחכמה לו" לשון יחיד למושיען של ישראל כדהובא ברש"י שם, שהכוונה "כי בחינת האחדות הוא הישועה של ישראל", עיי"ש. ויש לרמוז זה בבעה"ט עה"פ "הבה" נתחכמה לו ש"הבה" גימט' י"ב שבטים וי"ל שרצו לבטל ה"אחדות" של י"ב שבטים, ועי'.

וכן יש לרמוז במה שהקב"ה אמר למשה "לך ואספת את זקני ישראל" היינו שיהו באסיפה ואגודה אחת, וכמו אצל יעקב שאמר לבניו "האספו" ושם הכוונה שעיי"ז תבא הגאולה כדאי' במפרשים שם, וכן כאן אמר הקב"ה למשה שיאסוף כל זקני ישראל שיהו באגודה אחת, ובזה תבא הגאולה, וכמש"נטי.

והנה אי' ילקו"ש בשלח (רמז רנא) עה"פ (שמות טו, יג) "נחית בחסדך עם זו גאלת" - זו גמילות חסדים. וביאר החפץ חיים באהבת חסד גמ"ח פ"ה בהגה ופי"ד ע"פ מה שמובא בתנא דבי אליהו שהבאנו לעיל על הנהגת ישראל במצרים, ש"ישראל במצרים נתקבצו וישבו שהיו כולם באגודה אחת וכרתו ברית שיעשו גמילות חסדים זה עם זה. וישמרו

^{טו} ויש לציין למש"כ החת"ס בדרשות דף רס"ה: כבר כתבתי כי ענין הסיפור אינו לפלפל בהלכה כי הפלפול הוא ברור הקליפות מהקדושה, ולזה בכל הלילות אנו אוכלין חמץ ומצה, כי חמץ בגי' חל"ק רמז על מחלוקת הפלפול אובים בשער, ע"מ להעשות מצה שלום בסופו, מצ"ה בגי' "קהל" היפך החלוקה וכו' אמנם בלילה הזה ליל שימורים אין אחיזה לקלפיה כלו מצה ושלום, ורק אך לספר בניסי ה' ונפלאותיו, עכ"ל. מבוי' ש"המצה" בגימ' "קהל" הוא כנגד החלוקה, וכמש"נ שפסח הוא זמן של "קהל" היפך המחלוקת.

בלבבם ברית אברהם יצחק ויעקב, שלא יניחו לשון בית יעקב אביהם וילמדו לשון מצרים, מפני דרכי עבודה זרה".

ומבאר הח"ח, שכאשר ראו ישראל שאין שום עצה להצל מגזרותיו של פרעה, והשעבדו הולך ומת גבר מיום ליום, נתקבצו כולם וטכסו עצה לילך בדרכי ה', וכרתו ברית שכולם (בין העשירים ובין הפחותים) לגמול חסד זה עם זה, ועי"ז יתעורר חסד של השי"ת עליהם. וכך היה לבסוף, שדבר זה היה סיבה לגאולה וכאמור "נחית בחסדך עם זו גאלת" - זו גמילות חסדים. ומוסיף הח"ח שזה מה שאמר הכתוב (ירמיה ב, כ) "כה אמר ה' זכרתי לך חסד נעוריך" - היינו מה שעשו חסד בימי נעוריהן במצרים. וע"ע בדבריו בחומת הדת פי"ד מש"כ בזה שכך צריך לנהוג בזמן הזה, והוא הדבר שיזרו את הגאולה השלימה, עיי"ש.

מעתה נראה, דהנה איתא בכתובות דף ח' ע"ב איתא פתח ואמר אחינו גומלי חסדים בני גומלי חסדים המחזיקים בבריתו של אברהם אבינו שנאמר "כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו וגו'. ופרש"י: בבריתו של אברהם, שגמל חסדים דכתיב" ויטע אשל ר"ת אכילה שתיה לוי, עכ"ל. מבואר ברש"י שלהחזיק בגמ"ח הוא בכלל ה"מחזיקים בבריתו של אברהם אבינו".

וכ"ה לשון הירושלמי בפאה פ"ח ה"ו: רבי בא בר זבדי אמר איתפלגין רב ורבי יוחנן חד אמר מדקדקים בחיי נפשות וחרנא אמר אף בכסות אין מדקדקין מפני בריתו של אברהם אבינו, עיי"ש. וכ"ה במד"ר פר' בהר (ויקרא ל"ד, י) שאין מדקדקין בכסות מפני בריתו של אברהם, ועיי"ש ברד"ל שציין לגמ' בכתובות הנ"ל.

וע"ע בפחד יצחק בקונטרס החסד (נד' בפח"י ר"ה) שאילו היה ברכה על חסד היה ב' ברכות הא' על מצות חסד והב' ברכה להיכנס בבריתו של אברהם אבינו, וכמו במילה שמברכים על המילה ועל הכניסה בברית של אברהם אבינו, ועיי"ש מה שביאר הענין.

וי"ל שאשר לכן הוצרכו גם לזכות גמ"ח בשביל שיתקיים בהם ההבטחה, כי כאמור ההבטחה היא לזרעו של אברהם, וזרעו של אברהם זהו המחזיקים בדרכו, ומבואר היטב

^{טו} וכן עי' בביצה דף ל"ב ע"ב וביבמות דף ע"ט ע"א כל המרחם על הבריות בידוע שהוא מזרעו של אברהם אבינו וכל מי שאינו מרחם על הבריות בידוע שאינו מזרעו של אברהם אבינו, עיי"ש. מבו' שהנהגת רחמים שייכא ל"זרעו" של אברהם. ועיי"ש במהרש"א ביבמות שכ': ולענין ג"ח אמר דכתיב כי ידעתיו גו' ואע"ג שלא הוזכר בכתוב אלא משפט וצדקה הוציאו מן הכתוב הזה ג"כ גמילות חסדים והוא בכלל ושמרו דרך ה' גו' כי הגמילות חסדים נקרא דרך ה' שילך בה האדם אחרי מדותיו ית' ב"ה כמ"ש אחרי ה' אלהיכם תלכו וכי אפשר להלך אחר שכינה כו' אלא להלך אחר מדותיו מה הוא מלביש ערומים כו', עכ"ל. מבו' שחסד נכלל ב"כי ידעתיו וכו' האמור אצל אברהם" וכאמור שהליכה בדרכי החסד הוא בכלל "זרעו [היינו דרכו] של אברהם" וכמ"ש.

^{יז} וכיסוד זה מבו' במד"ר פר' וישלח (פר' ע"ו, פיס' ד') עה"פ: (ל"ב, י): "ויאמר יעקב אלקי אבי אברהם ואלקי אבי יצחק" וז"ל: הא לעשו לא. אלא הבוחר בדרכיהם והעושה כמעשיהם אני מתקיים עליו מי שאינו בוחר בדרכיהם ואינו עושה כמעשיהם איני מתקיים עליו. וביאר שם ה'עץ יוסף' שהאוחז מעשי אבותיו הוא המתייחס אחריהם ותעמוד לו זכות האבות. ובאהל יעקב פר' לך לך למגיד מדובנא ביאר שבאו להורות שעשו לא יכול לומר "אלוקי אבי אברהם" או "אלוקי אבי יצחק" כי אינם נחשבים "אבות" רק אל הבנים האוחזים בדרכם, אבל מי שאינו הולך בדרכם אינו מתייחס אחריהם.

שלכן מילה ק"פ וגמ"ח שייכי להדדי, בהיותם האופן ל"החזיק בדרכו של אברהם" והם הנקראים מ"זרעו של אברהם".

ונפלא לפי"ז לשון התנחומא וירא אות ד' הנ"ל דאי: וישא עיניו וירא והנה שלשה אנשים נצבים עליו וירא וירץ לקראתם התחיל הדם מילה לטפטף אמר ליה הקב"ה בשכר חייך שבזכותך אני אחוס על בניך בשני דמים ואפרע משונאיהם שנא' ואעבור עליך ואראך מתבוססת בדמיך שני דמים שנא' ואומר לך בדמיך חיי זה דם פסח ואומר לך בדמיך חיי זה דם המילה, עכ"ל. מבו' שבעודו עוסק בחסד שרץ לאורחים עד כדי שנטף ממנו דם ברית, אז בשרו הקב"ה על ב' דמים שבזכותם יגאלו בניו, והיינו שנצטרף כאן "ברית חסד" עם "דם ברית המילה" שנטף ממנו, ולזה נתבשר עתה "אני אחוס על בניך בשני דמים", ודו"ק בזה.

צדקה בערב פסח - להיכלל ב"זרעו של אברהם"

הנה נתבאר לן בס"ד שענין דם פסח ודם מילה הוא דבעי להיכלל ב"זרעו של אברהם" וזהו ע"י מילה ופסח דשייכי לאברהם, וכמש"נ, וכן נתבאר עוד שענין גמ"ח שייך לאברהם. והנה כ' הרמב"ם פ"י ממתנו"ע ה"א: חייבין אנו להזהר במצות צדקה יותר מכל מצות עשה שהצדקה סימן לצדיק זרע אברהם אבינו שנאמר כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו לעשות צדקה ואין כסא ישראל מתכונן ודת האמת עומדת אלא בצדקה שנאמר בצדקה תכונני ואין ישראל נגאלין אלא בצדקה שנאמר ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה, עכ"ל. והרמב"ן ב"דרשה על דברי קהלת" (כתבי הרמב"ן ח"א עמ' רד) כ': וכן הצדקה חמורה מאוד והיא מצוותו של אברהם אבינו לזרעו כי בצדקה יכון כסאו, עכ"ל. מבואר שנתייחדה מצות צדקה שהיא "סימן לצדיק זרע אברהם".

ואכן מצינו ענין צדקה במיוחד בפסח וכמש"כ הרמ"א או"ח סי' תכ"ט ס"א וז"ל: ומנהג לקנות חיטין ולחלקן לעניים לצורך פסח וכל מי שדר בעיר י"ב חודש צריך ליתן לזה, עכ"ל. ובמ"ב שם שהוא מנהג קדום מזמן הגמרא והובא דבר זה בירושלמי פ"ק דב"ב. ועי' בשער הציון שם סק"י שהעיר מה נשתנה חג הפסח משאר המועדים שאין בהם תקנה מיוחדת לתת צרכי החג לעניים וביאר בזה וז"ל: ואפשר דמשום זה תיקנו קדמונינו בפסח יותר משאר רגלים לחלק לעניים לצורך פסח שהוא זמן חירות ויושבין ומסובין כל אחד הוא וביתו ברוב שמחה ואין זה כבוד לה' שהעניים יהיו רעבים וצמאים, עכ"ל. ומבואר מדבריו שזהו דין מיוחד בפסח משום שהוא "זמן חירותנו" וכבר האריכו האחרונים ז"ל דדין נתינת "קמחא דפסחא" אינו רק מדין מצות צדקה הכללית שיש בכל השנה אלא זהו דין מיוחד מהל' פסח ולכן הביא זה השו"ע בדיני פסח ולא בדיני צדקה ביו"ד. ולהמבואר בלשון הרמב"ם שנתייחדה מצות צדקה שהיא "סימן לצדיק זרע אברהם" יש לומר שמשום כן יש לנו לנהוג בפסח בצדקה כדי שתאיר עלינו השפעת הגאולה דפסח שהיא ל"זרעו של אברהם".

וכמו"כ מה שאומרים בפתיחת ליל הסדר בהגדש"פ "כל דכפין ייתי ויאכל כל דצריך ייתי ויפסח וכו'", ובשעה"צ בסי' תע"ט כ' ש"מבואר בכמה ספרים בשם הזוהר הקדוש דמצוה

להזמין אורח עני בחג ובפרט בפסח שאומר כל אחד כל דכפין ייתי וייכול", עיי"ש. וי"ל, כי הכנסת אורחים הוא "בריתו של אברהם אבינו", ולכך כדי לעורר עלינו השפעת ימי הפסח שהוא כנגד אברהם לכך מיד בפתחת הסדר אנו אוחזים ב"בריתו של אברהם" בהכנסת אורחין.

והנה איתא בב"ב דף י' ע"א כל המעלים עיניו מן הצדקה כאילו עובד ע"ז, ויתכן שלכך נצוונו בפסח שעיקרו "משכו ידיכם מע"ז" על הצדקה. וכן כדי ל"הכלל בזרעו של אברהם" נצטוונו על הצדקה שהיא "סימן לצדיק זרע אברהם" וכנגד "עבודה זרה" שכנגדה נלחם אברהם וכמש"נ.

ועי' לשון מהר"ל בנתיב הצדקה פ"ב שכתב לבאר מה שאחז"ל "כל המעלים עיניו מן הצדקה כאילו עובד עבודה זרה", וז"ל: ואם מעלים עיניו כאילו אינו אחיו, הרי הוא פורש מישראל שהם עם אחד ובשביל שישראל הם עם אחד יש להם אל אחד, וכמו שאנו אומרים "אתה אחד ושםך אחד ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ", ולפיכך אם מעלים עיניו מן הצדקה ואינו מרחם על ישראל הרי הוא יוצא מן מה שישראל הם עם אחד והם לאל אחד, והיציאה מן האחדות נחשב כאילו דבק בע"ז לגמרי שהוא יוצא מן האחדות. ולפיכך כתיב בפסוק זה "ורעה עינך באחיך האביון", שכוונת הכתוב שכיון שהוא אחיך והוא אביון יש לך לרחם עליו, עכ"ל. ומבואר מאד שלכך יש ענין מיוחד בעבודת הפסח בעבודת הצדקה שהיא להעמיד את ה"עם אחד", וכנ"ל מהמהר"ל.

דעת כהן / הרב שמואל מנחם כהן, ראש ישיבת 'תל

ציון'

קדש והיה כי יביאך

וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר. קִדְשׁ לִי כָל בְּכוֹר פֶּטֶר כָּל רֶחֶם בְּבִנֵי יִשְׂרָאֵל בְּאֲדָם וּבַבְּהֵמָה לִי הוּא. וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל הָעָם זְכוֹר אֶת הַיּוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר יֵצְאתֶם מִמִּצְרַיִם מִבְּיַת עַבְדִּים כִּי בַחֲזֶק יָד הוֹצִיא ה' אֶתְכֶם מִזֶּה וְלֹא יֵאָכֵל חֶמֶץ וּגּו' (יג, א-ג)

ה' אומר למשה לצוות על קידוש הבכורות, ומשה מקדים את ציווי מצוות חמץ ומצה, וצריך להבין את טעם הדבר, ומדוע צריך לערב באמצע או ליתר דיוק בתחילת פרשת קידוש בכורות את מצוות חמץ ומצה?

גם צריך להבין מדוע אומרת התורה את ההקדמה של 'והיה כי יביאך' גם בפרשה הראשונה: "והיה כי יביאך ה' אל ארץ הכנעני והחתי והאמרי והחוי והיבוסי אשר נשבע לאבתך לתת לך ארץ זבת חלב ודבש ועבדת את העבדה הזאת בחדש הזה: שבעת ימים תאכל מצת וביום השביעי חג לה" (יג, ה-ו), וגם בפרשה השנייה: "והיה כי יבאך ה' אל ארץ הכנעני כאשר נשבע לך ולאבתך ונתנה לך: והעברת כל פטר רחם לה' וכל פטר שגר בהמה אשר יהיה לך הזכרים לה'", הרי מצוות אלו אינן תלויות בארץ, ומדוע תלאתן התורה בביאה לארץ, וגם מדוע הוצרכה התורה לכפול זאת ולא המשיכה ואמרה מיד אחרי הפרשה הראשונה שכתוב בה כבר שהיא אחרי שה' יביאנו אל הארץ שצריך לקדש את הבכורות וממילא משמע שגם דין זה הוא דוקא אחרי הביאה לארץ.

ובאמת שיש מחלוקת בגמרא¹ האם קדשו בכורות במדבר או לא, רבי יוחנן אומר שקדשו וריש לקיש אמר שרק במצרים ובעת הציווי על פדיון הלויים הם קדשו, אך כל שהותם במדבר לא קדשו בכורות, וריש לקיש לומד את דבריו מזה שכתוב בפרשת קידוש בכורות 'והיה כי יביאך ה' אלא ארץ הכנעני', ורבי יוחנן דוחה שכוונת הכתוב היא לומר: עשה מצוה זו שבשבילה תכנס לארץ, ולדעת ריש לקיש צריך להבין מדוע לא נצטוו מצוה זו עד שנכנסו לארץ? ולדעת רבי יוחנן יש להבין מדוע דוקא בגלל מצוה זו הם יירשו את הארץ?

ובמה שכתבה התורה בפרשה ראשונה שהיא אחרי שיביאנו ה' לארץ ביאר כבר הרמב"ן בפרשת בהעלותך: "ויתכן שהוצרך למצוה זו, בעבור שלא נצטוו מתחילה בעשיית פסח דורות אלא בארץ, דכתיב (שמות יב כה) והיה כי תבאו אל הארץ אשר יתן ה' לכם כאשר דבר ושמרתם את העבודה הזאת, ועוד נאמר שם (שם יג ה) והיה כי יביאך ה' אל ארץ הכנעני וגו' ועבדת את העבודה הזאת בחודש הזה. ועכשיו רצה הקדוש ברוך הוא וצוה שיעשו אותו, כדי שתהיה זכר גאולתם והנסים שנעשו להם ולאבותיהם נעתק להם מן האבות הרואים לבניהם, ובניהם לבניהם ובניהם לדור אחרון. והנה אמר תחילה "והיה כי

¹ בכורות ד,ב.

תבאו אל הארץ", לומר שאין מצוה זו נוהגת בחוצה לארץ לדורות, ועכשיו צוה שינהגו בה במדבר", ויש לעיין בטעם הדבר שלא נצטוו את המצוה עד בואם לארץ, ומה שכתב שאין המצוה נוהגת בחוצה לארץ, כפי הנראה כתב זאת רק לפי פשוטו של מקרא אך באמת בודאי שאין הדין כן, ולולא דבריו היה נראה שאף שלא נצטוו בפסח עד אחרי הכניסה לארץ, המצוה נוהגת גם בחוצה לארץ.

ובטעם הדבר שלא נצטוו במצוות חג הפסח עד שיכנסו לארץ ביארנו במקום אחריי שזהו משום שהחסד של יציאת מצרים לא נשלם אלא בביאתם לארץ ונתינתה להם בפועל, משום שאין שום טעם בהוצאתם במצרים והבאתם למדבר, ורק כשיבואו אל הארץ נשלמה תכלית הוצאתם ממצרים שהיא לצורך עשייתם לעם ה' והבאתם לארץ ה' הטובה ונתינתה להם.

אמנם אחר שבאו אל הארץ נתחייבו בעשיית החג בהלל והודאה לה' גם בחוצה לארץ מאחר ואין זו מצוה התלויה בארץ.

והנה מצות קידוש בכורות אף שהיא זכר ליציאת מצרים כמבואר בכתוב: "ויהי כי הקשה פרעה לשלחנו ויהרג ה' כל בכור בארץ מצרים מבכר אדם ועד בכור בהמה על כן אני זבח לה' כל פטר רחם הזכרים וכל בכור בני אפדה" (יג, יד-טו) אך אין זה אותו מהלך של 'זכר ליציאת מצרים' כבפרשה ראשונה העוסקת במצות פסח מצה ומרור, הפרשה הראשונה עוסקת בעשיית חג של הלל והודאה לה' על טובותיו עמנו, ואילו פרשת קידוש הבכורות היא כדי להראות את בעלות ה' על העולם ובריותיו, ה' רצה להראות למצרים ולנו ולכל העולם שהוא בעלים על בני האדם, המצרים לא הכירו בכך וה' הוצרך לקחת את ראשי משפחותיהם כדי להראות להם זאת, ולבני ישראל הוא אומר שכדי שיראו וידעו זאת עליהם לנהוג בראשי משפחותיהם ותחלת הילודה שבבהמותיהם את בעלות ה'.

ומה שאין נוהגת המצוה הזו אלא בארץ נולכאורה הם ראו את בעלות ה' משעת מכת בכורות] זהו משום שרק בארץ ישראל אנו רואים את בעלות ה' על עולמו באופן מוחשי, בכך שהוא נתנה לנו, ולכן כתוב בה 'והיה כי יביאך' פעם נוספת, לומר שזה מסיבה אחרת.

ויש לבאר לפי זה את הדין המבואר בגמראי שאין מביאין בכורות מחוצה לארץ, ולכאורה הרי אין זו מצוה התלויה בארץ, אלא משום שכיון שבחוצה לארץ אין רואים את בעלות ה', אין קדושתם מושלמת ולכן אינם ראויים להקרבה, ועיין בגמרא שם שדעת רבי שמעון שאף שאין מביאים בכורות מחוצה לארץ אם באו יקרבו, והיינו משום שאף שאין רואים את בעלות ה' בחוצה לארץ ולכן אין להביאם, אם באו לארץ אשר בה רואים את בעלות ה', חלה בהם הקדושה המושלמת ומקריבים אותם [ועדיין צריך עיון בזה].

ומה שהקדים משה לומר את פרשת פסח, מצה ומרור לפרשת קידוש בכורות, אף שה' ציווהו עתה רק על קידוש הבכורות, זהו משום שזהו דבר ברור שהידיעה על בעלות ה'

^ט בעיונים לפרשת השבוע פרשת לך לך בענין פסח מדבר.

^כ תמורה כא, א וב"ק יב, ב ועיין רמב"ם הלכות בכורות פ"א ה"ה.

הנראית במכת בכורות שהיא בעצם מעשה ההוצאה ממצרים, באה רק אחרי ההודאה לה' על ההוצאה, כי אין זו רק הוכחה על בעלות ה', אלא שאנו רואים בתוך הטוב שה' עשה לנו שזה נעשה באופן שהוא בעלים על עולמו והוא מנהלו באופן שהוא דואג לנו ולהתנהלות חיינו.

הכי איתמר / הרב איתמר טעפ, מח"ס 'הכי איתמר',

קרית ספר

ברכה בשליחות מצוה

וְשַׁחֲטוּ אֹתוֹ כָּל קָהָל עַדֹת יִשְׂרָאֵל בֵּין הָעֶרְבָיִם (יב, ו)

מפסוק הנ"ל למדו דין שליחות במצוות, שאף שראובן עושה המצוה ולא שמעון בכ"ז היא עולה לשמעון אם זו היתה כוונת שניהם. והרמב"ם (ברכות פי"א ה"ו) כתב דהעושה מצוה לאחרים מברך, וצ"ב איך זה יתכן הא לא הוא מקיים המצוה כי אם למשלחו, ועל מה מברך, ואיך אומר "וציוונו" כשלא הוא מצווה. וכן הקשו כמה פוסקים.^{כא} והמג"א (תלב סק"ו) כתב ד"מ"מ מצוה קעביד", וצ"ב הלא זה גופא קשיא איזה מצוה קעביד.

האומנם דמהא דשליח מברך ומהא דתיקנו ברכה רק על מצוות שבמעשה,^{כב} מוכיחים שברכת המצוה אינה על "קיום המצוה" אלא על "מעשה המצוה", והיינו שבוודאי הברכה היא על המצוה ולא המעשה כשלעצמו, אלא שבלא מעשה א"א לתקן רק על המצוה כשלעצמה. וכיון שהמעשה גורם לברכה, נראה דמשי"ה תיקנו לשונות הברכה בדוקא עליו כ"להתעטף" בציצית ו"להניח" תפילין ועל "השחיטה", אף שהמצוה היא התוצאה ולא עצם הפעולה, ובציצית כלל לא נאמר ציווי בתורה על העיטוף כי אם על העשיה (עי' להלן במדבר טו לח). ומטו בי מדרשא בשם הגרי"ד סולובייצ'יק זצ"ל שלמד זאת מלשון הדין "עובר לעשייתן", דע"כ היינו שצריך שתהיה הברכה על המעשה.

והשתא שהשליח הוא העושה ל"מעשה מצוה" א"ש שהוא המברך, אף שאינו כלפי עצמו אלא כלפי משלחו, דהוא עושה לפרט הגורם לברכה, וממילא אולי לזה התכוין המג"א "מ"מ קעביד מצוה", היינו שהוא העוסק במעשה המצוה. ומובן ההו"א והמסקנא, דההו"א היא כפשוטה שהברכה היא על "קיום מצוה" וממילא קשה איך השליח מברך הא אינו ה"מקיים", ולמסקנא הברכה על ה"מעשה" והשליח הוא ה"עושה".

^{כא} עי' משנ"ב (תלב סק"י) ובשער הציון שם. מור וקציעה שם וכת"ס (יו"ד קנ ד"ה והנה המג"א) ורש"ש (ר"ה טז) ובשו"ת אגורה באהלך (ס"ס כג) ובקרית חנה דוד (ח"א צד) ובמנחת שלמה ח"ב (נח אות ד' סק"א) ובמקראי קודש (חנוכה כב) ואגרות משה (ח"א ק"ך ד"ה ואקדים). וכן נראה משו"ע הרב (רסג קו"א סק"ה, תלב קו"א סק"ב בהג"ה) וממהר"ם שיק (או"ח שג) וזרע אברהם (או"ח יב) שהביא הברכ"י (קכד סק"ג ד"ה ומהר"ם), וע"ע באליה זוטא (תקפה סק"ד) במה שהביא מכנה"ג, ובחי' הגרז"ר בענגיס (ח"ב יג סק"ד).

ומה שהמשלח אינו מברך י"ל בפשטות שאינו יודע מתי לברך, או אין יודעין מתי הוא "עובר לעשייתן", ובאמת גם לא שייכא, דעד שהשליח גומר שליחותו לא קיים המצוה, ולא דמי לעושה בעצמו שעכ"פ עוסק במצוה גם קודם שסיים, ואחר שסיים שליחותו כבר התקיימה המצוה ועל מה יברך. ועוד א"ש אם שליחות לא נחשבת שעשה בפועל רק מחשיבין ודנין שעשה, א"כ על עשיה כזו לא שייך ברכה.

^{כב} כמו שידועה תשו' ר"י בן פלט שהובאה בשו"ת הרשב"א (ח"א יח) ובאבודרהם (שער ג' סדר ברכת המצוות ומשפטיהם) ועו"מ, וע"ע בטור (או"ח תלו) וכלבו (סי' מח) ובי"י (סי' תלב) שאין מברכין על ביטול חמץ. ועי' תשו' הגאונים (ליק סי' פב) שכשעושה מעשה כלדהו בנר של שבת אז מברך עליו.

וביאור החידוש שהברכה היא על ה"מעשה" ולא על עצם המצוה, מלבד הסברא הפשוטה שבלא מעשה נראה כברכה לבטלה שאינו ניכר על מה מברך, אפשר עוד ע"פ מש"כ הראשונים והפוסקים בטעם שברכת המצוות עובר לעשייתן, שהיא לייחד ולהורות שהפעולה שעושה היא לשם ציווי הש"י, כג' דלפ"ז מבואר על נכון דרך מי שעושה פעולת המצוה שייך שיברך ולא מי שנחשב לו לקיום.

אמנם אפשר שאין הכל מסכימים שהברכה היא על ה"מעשה" ולא על ה"קיום", דבשו"ת מהר"ח אור זרוע (סי' קכח) כתב ששליחות היא רק במצוות שהעיקר בהם הוא התוצאה כגון שחיטה וחלה וגירושין ומזוזה ומעקה, שפעולתן מועילה גם לשליח. ומדבריו אלו נראה, שכדי לברך צריך שקיום מצוה יועיל גם לעצמו ולא סגי במאי דהווא "מעשה מצוה", ולכך רק כשמתיר המאכל גם לעצמו, או הבית למגורים לעצמו, אז הוי "קיום מצוה" ולא רק "מעשה מצוה" ויכול לברך גם אם הוא שליח.

כ"ע' להריטב"א (פסחים ז:): ומאירי (מגילה כא:): ואו"ז (הל' תפילין סי' תקפג) ואבודרהם (דיני קריא"ש) ונוב"י (קמא יו"ד צג) וכת"ס (או"ח כא ד"ה ואם). ואולם יש לדון בסברא זו, התייחס במצוות שיש ספק מה מטרתם, כמילה שאולי היא לשם רפואה או ע"ז כמש"כ התוס' בפסחים (ז. ד"ה בלבער), אבל רוב כל המצוות אין מה לטעות בהם, וכדכתב המשנ"ב בשם הרדב"ז וחיי אדם שמה"ט אם שכח לכוון למצוה יצא, דסתמא דמילתא היא רק לשם כך. וביותר שבמצוות שיש לטעות שאינם לשם מצוה ככיבוד אב וצדקה וגמ"ח אין בהם ברכה, והראשונים חיפשו טעמים לכך, ואם כל עיקר הברכה היא בשביל זה איך דוקא בהם השמיטו הברכה. וגם יקשה שאין רמז בחז"ל שצריך להוכיח ולגלות קודם המצוה מה בא לקיים, אלא שבלא"ה אין שום מקור לברכת המצוות מלבד ההלכה לאומרה עובר לעשיה (רש"י ברכות טו.). ולכאורה הוא מעין ק"ו שאם על הנאות תיקנו ברכה כ"ש על מצוות, וכ"כ הראב"ן בבי' למס' כלה והר"י ענגיל ע"פ נוסחא בתוספתא שהברכה היא "להתיר לו כל המצוות". ואולם גם בזה יש לדון, שאולי דוקא הנאה יש להתיר משא"כ דברים שאינם הנאה, ועוד שגם לסברא זו אין רמז בחז"ל. מלבד דלעניינו לא יתורץ בזה למה שליח מברך.

הלכה בפרשה / הרב רפאל אלחנן רבינוביץ, מח"ס 'מאור יעקב' כ"ג חלקים על הלכות המועדים וחדשי

השנה

בענייני קידוש לבנה [א. השייכות בין קידוש החודש לקידוש לבנה ונפק"מ לנוסח הברכה, ב. ובדין קידוש לבנה שתתכסה בענן]

החדש הזה לכם ראש חדשים ראשון הוא לכם לחדשי השנה (יב, ב)

א. בפרשת השבוע למדנו דין קידוש החודש שהיה בזמן שביהמ"ק קיים. אבל בזה"ז אין לנו ב"ד, וממילא אין לנו אלא מצוות "קידוש לבנה" כפי המכונה בלשון אשכנז, ואצל בני ספרד מכונה בלשון "ברכת הלבנה". וענין מצוה זו מקורה בגמ' סנהדרין (מב.): אמר ר"י כל המברך על החדש בזמנו כאילו מקבל פני שכינה, כתיב הכא "החדש הזה לכם" וכתוב התם "זה אלי ואנוהו".

וראיתי בספר **מנחת אשר** (שמות פ' בא סי' טו) שהקשה בעצם השם של "קידוש לבנה", וכי איזה קידוש יש כאן, והלא אין כאן אלא ברכה וכמו שאמרו הרואה לבנה בחידושה צריך לברך וכו'. וכתב שכבר עמד על זה **בשו"ת מהרש"ג** (ח"ג סי' ה') וכתב שבנו שאלו על כך ורצה לומר שטעות נשתרש בזה בפי ההמון ובאמת צריך לומר **חידוש לבנה**, והח' נתחלף בק', אמנם כתה המהרש"ג שקשה לומר דטעות הוא, כיון שמצינו לשון זה בב"י ובדרכ"מ (סי' תכו) ובודאי תורת אמת היתה בפיהם, וממילא קשה לומר דט"ס הוא ושום אחד מהמחברים מזמן ההוא ועד עתה לא יעירו בטעות כזה, וכתב שלכן היה נראה קצת לומר דקריאת שם זה נשתרבב ממה שבזמן שהיה ביהמ"ק קיים וגם קצת אח"כ היו הבי"ד מקדשין החודש, ועפ"י נשתרבב לומר עכשיו גם על ברכת הלבנה קידוש לבנה, וכתב שנראה מזה שהוא קצת זכר לקידוש החודש שהיה בזמן שהיו סנהדרין סמוכים, עכת"ד.

וכתב המנחת אשר שבאמת כבר מצינו ברבותינו הראשונים לשון "קידוש לבנה", כמש"כ **במהרי"ל** (הל' ר"ח), **ובספר האשכול** (פכ"ג). **ובס' יזרח אור** (פט"ז ס"ו) הביא דנקרא שמה "קידוש לבנה" זכר לקידוש החודש בזמן שקידשו עפ"י הראיה.

וכמו"כ הביא **המנחת אשר** דברי **המדרש רבה** (פרשה טו, כד) שכתב וז"ל: "הרואה את הלבנה כיצד צריך לברך, בזמן שהיו ישראל מקדשין את החודש, אית מן רבנן אמרין ברוך **מחדש חדשים**, ויש מהם אומרים ברוך **מקדש חדשים**", ע"כ דברי המדרש, וכתב שאם נוסח הברכה הוא ברוך **מקדש חדשים**, מובן שברכה זו קרויה בפנינו קידוש, וכמו קידוש בשבת ויו"ט שגם הוא איננו אלא ברכה ואין אנו בעצם מקדשים את השבת, דהלא השבת קביעה וקיימא מששת ימי בראשית וקדושה היא מאז, אלא דכיון שמברכים מקדש השבת

ברכה זו קידוש שמה, וכן בברכת הלבנה דמברך **מקדש** חדשים, אך באמת חזינן דגם הב"י והרמ"א כינו מצוה זו בשם "קידוש לבנה" אף דלשיטתם מברכים מחדש חדשים, וכתב שנראה בזה עוד עפ"י המבואר במדרש הנ"ל שאמרו דכיון שבזמן שהיו ישראל מקדשים את החודש היו מברכים ברוך מחדש חדשים או מקדש חדשים, כך מברכים גם על ראית הלבנה בזה"ז, ולמדנו מזה דמצוה זו אסמכוהו על מצות קידוש החדש וזכר היא לה, וכך מוכח גם ממה שלמדו דהמברך על הלבנה בחידושה כאילו מקבל פני שכינה ולמדו זאת מן הפסוק "החדש הזה לכם", הרי לן דקידוש לבנה מישך שייכא לקידוש החדש, וכבר כתב כן בספר דרך פקודיך להבני יששכר (במצות קידוש החדש), ולפ"ז ניחא שמצוה זו קרויה "קידוש לבנה" על שם קידוש החדש, עכ"ד.

והנה בעצם נוסח חתימת הברכה של קידוש לבנה מצינו זה מח' בחז"ל, כי אמנם בבבלי (סנהדרין מב.) ובירושלמי (ברכות ס"ה ע"א) מצינו נוסח ברכה זו "ברוך **מחדש** חדשים", אך **במסכת סופרים** (פ"כ ה"א) איתא "ברוך **מקדש** (ראשי) חודשים". וכאמור במדרש מצינו בזה מח' וכנ"ל.

ולענין הלכה כמעט בכל הראשונים (הבה"ג, הרי"ף, הרא"ש, הרמב"ם, הטור, הסמ"ג, הסמ"ק, הראבי"ה, האור זורע, ס' המנהיג ועוד) מובא הנוסח הנזכר בגמ' "מחדש חדשים". אמנם **בשבולי הלקט** (סי' קסז) כתב יש נוסחאות "מקדש חודשים", וכן **בתניא רבתי** (סי' לא) כתב שיכול לברך "מקדש חודשים". ויש שכתבו שכן נהג הגר"א כמש"כ במעשה רב (אות קס): נוסח קדוש לבנה שמעתי משם הרב ר' בנימין משקלאב משם רבינו זצ"ל "בא"י **מקדש** חדשים". אמנם בהגהות הגר"ה הלוי על המעשה רב (שם) הביא שבהגהות הגר"א על מסכת סופרים שכתב לברך "מקדש חודשים", הגיה הגר"א שיש לומר "מחדש חדשים", וצ"ע. ואכן, בעל המעשה רב (שם) כתב בענין נוסח זה: דאפס לא אישתמיט שום אדם מהעומדים לפניו לומר שנהג כן (-לומר מקדש חודשים). ומשום כך יש שפקפקו בשמועה זו בשם הגר"א.

ולכן כתב **בעמק ברכה** (בענין ברכת הלבנה) דאף דנוסח "מקדש חודשים" על ברכת הלבנה יל"ע בו, דהרי ע"פ המבואר במדרש רבה (הנ"ל) דוקא בזמן שמקדשין בי"ד החודש הוא דפליגי בנוסח ברכת הלבנה אם מחדש חדשים או מקדש חודשים, משא"כ בזה"ז שכבר בטל קדוה"ח וכן המס' סופרים הנ"ל איכא לאוקמי בזמן שהיו מקדשין החודש, דלעיל בסמוך שם מביא ג"כ הברכה שהיו בי"ד מברכין בשעת קידוה"ח, הרי דמיירי בשעת קידוה"ח, מ"מ כתב דנראה בדעת בעל התניא, דסבר דכיון דאם אין בי"ד מקדשין החודש מקדשין אותו בשמים, כדאי' בר"ה דכ"ד דמה"ט שלא בזמנו אין מקדשין אותו שכבר קידשוהו בשמים, ע"כ שפיר שייך לומר גם בזה"ז מקדש חדשים כיון שמקדשין החודש בשמים, והא דאי' במדרש הנ"ל דדוקא בזמן שמקדשין החודש ע"פ הראיה פליגי אינו אלא משום המ"ד מקדש ישראל דלא שייך זה בזה"ז שאין ישראל מקדשין החודש, ולכן יצא לחדש דאף שלא ראה בשאר פוסקים שיביאו נוסח זה של "מקדש חדשים", הלכך אם כי

לכתחילה אין לומר רק "מחדש חדשים", מ"מ בדיעבד אם אמר "מקדש חדשים" יצא בדיעבד ואי"צ לחזור ולברך, עכ"ד.

וכדבריו כן פסקו הג"ר בנימין זילבר (שו"ת אז נדברו חי"ב סי' נג) והגרמ"מ קארפ (הל' חג בחג ר"ח פי"ג הע' 13) שבדיעבד אם חתם הברכה בנוסח "מקדש חודשים" יצא יד"ח, דכן אי' במסכת סופרים ובתניא רבתי. אולם בשו"ת ויען דוד (ח"א סי' עד) כתב, דמאחר שבנוסח זה הוא משנה ממטבע שטבעו חכמים בברכות דהוציאו ממשמעותו לגמרי, דאע"ג דבשו"ע (בסי' תכו) הוזכר כמה פעמים קידוש החדש במקום חידוש החדש, דקידוש שייך לומר על הבי"ד שקידשו החדש ואמרו מקודש החדש מקודש, מיהו בלשון הברכה הרי אפקיה מכוונתו לגמרי שהברכה הוא על שהקב"ה מחדש מאור הלבנה כל חדש, וכיון שאמר "מקדש חודשים" לא יצא יד"ח כלל אפי' בדיעבד.

ב. ברכת הלבנה כשמשער שבאמצע הברכה תתכסה הלבנה

ומענין לענין באותו ענין, יש להעיר גבי מצוה זו, שבימות החורף מצוי שהעבים מכסים הלבנה, או שהעבים עומדים לכסות הלבנה, ויש הנמנעים מלברך ע"פ מש"כ המשנ"ב (סי' תכו סק"ג) שאם התחיל לברך ואח"כ נתכסה בעבים, גומר הברכה, אם לא שהוא משער שתתכסה הלבנה באמצע ברכתו, שאז לא יתחיל ברכתו, [ואם התחיל גם בכה"ג יגמור הברכה ולא יעשה ברכתו לבטלה-חיי"א (כלל קיח סי"ג)], וציין לביה"ל (שם ד"ה ונהנין) שהביא דברי הגר"ח צאנזר בהגהותיו דס"ל דאפלו לא התחיל עדין לברך עד שנתכסה הלבנה, כל שלא עבר יותר מכדי דבור משעה שזרחה הלבנה, יכול לכתחילה להתחיל ולברך אפילו כסהו הענן, והביא ראיה לדבריו, והביה"ל כתב לדחות ראייתו, עי"ש.

אמנם יש לציין ששי' הגר"ח צאנזר אינו יחידאה, ומצינו גם ביעב"ץ (בסידורו שער החדש פ"ד סי"ב) שכתב, שאפי' יודע שתתכסה מיד, לית לן בה, והגר"צ אבא שאול (שו"ת אורל"צ ח"ג פ"ד אות ג) ג"כ פסק דברי הגר"ח צאנזר, וכתב לדחות דחיית הביה"ל. וגם בא"א בוטשאטש (סי' תכו וסי' רלב) כתב דכל דין זה דהמג"א בשם הרדב"ז אינו אלא דין לכתחילה, ואינו לעיכובא. וכן דעת הגרש"ז אויערבאך (הליכו"ש מועדים הל' ר"ח פ"א אות כט) דדין זה הוא רק לכתחילה ולא לעיכובא, ומשום כך הורה שבשעת הדחק יכול לברך אם חושש שתתכסה הלבנה שוב תוך כדי הברכה. וכ"כ בשו"ת רב פעלים (ח"ג סי' ח) שבשעת הדחק, כגון שאם נתאחר מלקדש הלבנה ועתה היום האחרון שאפשר לקיים המצוה בחודש זה, ויש חשש שלא תתראה הלבנה ויפסיד המצוה, אזי כל שנתגלתה הלבנה אפי' לרגע קט יברך תיכף ומיד תוכ"ד לראייתה, אע"פ שודאי תתכסה מיד. וגם הגרמ"מ קארפ כתב (הל' חג בחג על ר"ח פ"א הע' 24) להצדיק דברי הגר"ח צאנזר ועי"ש שתמה על הביה"ל, וכתב שבשעת הדחק אפשר לצרף גם דברי הס' יהושע (סי' יד) דס"ל דמברכין על הלבנה גם כשהלבנה מכוסה לגמרי בעבים אם היא מאירה, ואף דלא נקטינן הכי מ"מ חזי לאיצטרופי.

וכמו"כ יש לציין שאם תוך כדי ברכתו התכסתה הלבנה בעבים ומשער שתיכף תתגלה שוב, כתב בא"א בוטשאטש (תנינא שם) שימתין באמצע הברכה עד שתתגלה וימשיך הברכה, ובלבד שלא ימתין לשהות כדי שיעור אמירת כל הברכה דנכנס לחשש הפסק.

וכל זה הוא רק כשהשערה ברורה שבודאי תתכסה הלבנה תוך כדי אמירת הברכה, אבל אם יש ספק בדבר, הדבר פשוט וכן כתבו הגרמ"מ קארפ (שם הע' 23) והפסקי תשובות (סי' תכו אות ח) שבכה"ג רשאים גם לכתחילה להתחיל הברכה ולסיימה, ואע"פ שנתכסה באמצע אמירת הברכה, ודייקו כן מלשון המשנ"ב שכתב "אם משער" ומשמע שבספק מותר, וכן מלשון המג"א שכתב "ואם יודע שתתכסה", משמע דוקא כשיודע בודאי ולא בספק.

וכמו"כ אם הלבנה מכוסה בעבים בחלקה ואין נראית אלא מקצתה, כתב בלקט יושר (עמ' ע) שהתרה"ד היה מקדש בכה"ג, וכ"פ בא"א בוטשאטש (שם), ובשו"ת התעוררות תשובה (ח"א סי' קצז), והגרש"ז אויערבאך (הליכו"ש שם בד"ה אות מד) שגם כשנראית בחלקה וחלקה מכוסה בענן יכול לברך.

הלכתא מאורייתא / הרב יוסף אביטבול, מח"ס שערי יוסף ושא"ס, בני ברק

מטבעות בפדיון הבן או גרגירי כסף

וְכָל פֶּטֶר חֲמֵר תְּפָדָה בְּשָׂה וְאִם לֹא תְּפָדָה וְעֲרַפְתּוּ וְכָל בְּכוֹר אָדָם בְּבִנְיָן תְּפָדָה (יג, יג)
עמדתי לדון האם יש עניין לתת לכהן דוקא חמש סלעים כסף, או שאפשר לתת לכהן את שויו בגרגירי כסף, ואמרו לי שאחד מהכהנים המיוחסים בבני ברק, שואל את אבי הבן, אם רוצה לפדות בגרגרים ששוים פחות כסף או בסלעים ששוים 500 ש"ח, ואשמח עוד לקבל בזה מקורות לדינא, לדעת המעשה אשר יעשה במוצש"ק פרשת ויחי השתא, בפדיון בני בכורי חיים ני"ו.

מקור חמשת סלעים לכהן

נאמר בתורה (במדבר יח טז) "ופדויו מבן חדש תפדה בערכך כסף חמשת שקלים בשקל הקודש", ומבואר בתורה שיש לתת חמשה שקלים כסף לכהן.

וכתב שם בתרגום אונקלוס שששקל הוא סלע, וכן מבואר בגמ' בבכורות דף ה' ע"א ודף נ' ע"א ששקל הקודש הוא סלע שהוא ארבעה דינרים, וכל דינר הוא דרהם וחצי כסף טהור, כמו שכתב הרמב"ם בפ"א מהל' עירובין הלכה יב, וסלע הוא ששה דרהם, וחמשה סלעים הם שלשים דרהם כסף טהור,

ובשו"ע יו"ד סי' שה סעיף ס"א ששיעור הפדיון הוא 30 דרהם.

ובספר פרי האדמה ח"א הל' ביכורים פ' יא כתב שמנהג ירושלים שפודים בשווי 31 דראהם כסף, וכן כתב בספר נהר מצרים הל' פדיון הבן הל' כט, וכן כתב בספר נתיבי עם סי' שה שם, וכן כתב בשו"ת זבחי צדק ח"ב סי' כז.

וכן כתב בכנסת הגדולה סי' שה ס"א שמאחר שראינו בזה מח' נהגו לתת יותר כדי לצאת מידי ספק, נומשו"ה לכאורה אין מקום לדון בכ"ז משום בל תוסיף בפדיון הבן, מחמת שאינו עושה כן אלא מחמת הספק].

וכן כתב בדרך אמונה פי"א מהל' ביכורים ה"ז בביאור הלכה ד"ה שנתן שאפשר לתת קצת יותר, ומשום בל תוסיף ס"ל שאין לחוש בזה.

וכן כתב בחזו"ע תרומות ומעשרות עמ' רנ בהערה שקיום מצות פדיון הבן הבכור צריך להיות ממטבעות כסף שבמשקלם יש כתשעים גרם כסף טהור או כלי כסף שיש בו משקל מאה גרם כסף טהור יעו"ש, והגר"י יוסף בהסכמה שם תמה בדבריו אמאי במטבעות די בתשעים גרם כסף ואילו בלי כסף צריך 100 גרם כסף, וכתב שם שי"ל ששמא היה לחזו"ע ספיקות בקשר למי דשוה כסף ולכן החמיר בשוה כסף יעו"ש, וכן האריך בזה בילקו"י שובע שמחות הל' פדיון הבן, וע"ע בשו"ת יחו"ד ח"ד סימן נד, ובספר פדיון הבן כהלכתו פ"ז ס"ב.

שיעור החמש סלעים בזמנינו

בספר שיעורין של תורה כתב הקה"י שלפי שיעור החזו"א הוא 96 גרם כסף, ונוהגים ליתן 100 גרם כי א"א לצמצם, וכן כתב בספר שיעורי תורה להגר"ח נאה עמ' רפו שהוא 96 גרם כסף.

יש שכתבו שיש לתת 101 גרם כסף. [כמנין השם מיכאל].

האם צריך לשלם הוצאות נלוות כגון מע"מ

כתבו בפוסקים לדון האם צריך לתת לכהן גם הוצאות נלוות כגון מע"מ ועמלות וכדו' שהם 33 אחוז, או דלמא שמספיק לתת רק את הערך הגולמי, וראיתי שהגר"מ אליהו זצ"ל כתב שיש לתת גם מע"מ, וכן כתב הראש"ל הגר"י יוסף בהסכמה לספר ילקוט גבריאלי, וכן כתב בחזו"ע פורים עמ' קב לגבי מחצית השקל.

ולענ"ד כיון דאי"ז עסק שקונים בו את המטבעות, ממילא אם קונה את המטבעות (הרי הוא כמו שקונה בשחור ובכה"ג אין מע"מ, וממילא לדינא אי"צ להוסיף מע"מ בכה"ג

וכן האריך הגאון רבי אליהו בר שלום בקובץ בית יוסף גליון י' אדר תשע"ה שכן כתב בקה"י זרעים סימן כא שדעתו שיש לשער פדיון הבן כפי השגת הכסף ביד, וכן נראה דעת האג"מ שם, ושכן שמע מהגר"צ אבא שאול זצ"ל, וכן הו"ד הגריש"א בקונ' הליכות שדה מס' 60 עמ' 20 וכן כתב בבירור הלכה או"ח קמא סי' תרצ"ד, וכן יש להוכיח ממש"כ בחת"ס ח"ב חיו"ד סי' רפט, ועוד הביא שהגר"ד יוסף שליט"א בקובץ תורת המועדים סי' תרצ"ד בשם אביו מרן הגרע"י זצוק"ל שיש לשער לפי השדת הכסף ביד, אך מדברי הראש"ל שם נראה דפליג ע"ז.

האם היו נותנים מטבעות בזמן חז"ל לפדיון הבן

ולכאורה כיון שנאמר בתורה שקל הקודש, א"כ יש עניין לתת מטבע של שקל כיון שיש לו יותר חשיבות

יש להוכיח ממה שמבואר בגמ' בשבועות דף מ' ע"א שמטבע ערכו יותר מבכסף במשקל. ובתוס' שם ד"ה בטוענו כתבו משום שבכסף הגולמי חסר מה שלוקח המטביע עבור עבודתו וא"כ יש הבדל אם שיעורו במטבע או בנסכא.

וכן יש להוכיח ממה שמבואר בגמ' בב"ק דף צז ע"ב איזהו מטבע של ירושלים דוד ושלמה מצד אחד וירושלים עיר הקודש מצד אחר. וכן יש להוכיח ממה שמבואר בגמ' בשבת דף לג ע"ב ויחן פני העיר, אמר רב מטבע תיקן להם.

אך יש לדון ממה שכתב בחזו"א חו"מ סי' ט"ז אות א' ט' וי', שכתב שבזמן מתן תורה מתכת הכסף נסכא היתה נחשבת למטבע גם אם לא היה בה שום צורה טבועה ושיעורים כמו פדיון הבן שיערו בכסף צורי עכ"ד, וכן נראה ממש"כ בדברי חמודות בכורות ס"ח אות כב ששיעור הפדיון די בסוג מטבע מסויים מפני הנחושת שבהם ושוי הטבעא.

וכן כתב להוכיח בספר מדות ושעורי תורה פרק כא ס"א להוכיח ממה ששקל האמור בתורה הוא משקל כסף ולא מטבע שכן מצינו להדיא בשמואל א יד כו ושקל ראשו מאתיים שקלים באבן המלך, וכך מבואר בעמוס (ח ה) להקטין איפה ולהגדיל שקל, וכתבו המפרשים שהגדילו משקל השקל, וכן מוכח מבכורות דף נ' ע"ב כסף האמור בתורה שקלים ובנביאים קינטרין ופירש"י שקינטרין הוא משקל גדול, ומבואר ששקל הוא מדת משקל ולא מטבע.

ואולם ממה שמבואר בירושלמי שקלים דף ד' ע"ב נראה ששקל הוא מטבע ממה שאמרו שם גבי מחצית השקל כמין מטבע של אש הוציא הקב"ה מתחת לכסא הכבוד והראוהו למשה ואמר זה יתנו, ומבואר ששקל הוא מטבע.

וכן יש להוכיח ממש"כ הרמב"ן באגרת הנדפסת בסוף פירושו לתורה שהעיד שראה בעיניו מחצית השקל מזמן המקדש, וכן כתב בשו"ת מתנת באדם סי' קנה ובספר מאור עינים חלק ימות עולם פרק נו, וכן מוכח מהמטבעות שמצאו היום.

וכן כתב בשו"ת אגרות משה חיו"ד ח"א סימן קצ שכתב שיש ליתן כל השיעורים במטבע דוקא ושכן כתב בשיירי הקרבן בירושלמי ריש פרק ב' דשקלים ורק בענין מעשר שני אחר שנתן במטבע יכול לחלל על שוה כסף

וכתב להוכיח כן ממה דאמרו בירושלמי שהיו נותנים מחצית השקל בדרכונות שהוא מטבע זהבף וא"כ מה שאמרו כסף אינו מתכת כסף אלא מטבע ממה שיהיה ונסכא כסף הוא רק מדין שוה כסף ובשקלים ודאי לא יוכל ליתן בנסכא ובפדיון הבן צריך דוקא כסף ואינו יכול לפדות בנסכא כסף דאינו בכלל כסף האמור בתורה, ואף שכתוב שקלים שפירושו משקל מ"מ הכוונה למטבע דוקא ושם המטביע שקל משום שצריך להיות במשקל המיוחד לו וכשחסר הרבה בערכו של המטבע אין לוקחין אותו במטבע ויש ליתן בנסכא וצריך ליתן יותר נסכא שיהיה שוה למטבעות כסף, וגם אין להקשות על הפוסקים שכתבו ליתן משקל כסף דודאי כונתם מטבעות ממשקל זה כסף צרוף עכ"ד.

האם אפשר לתת גרגירי כסף

והנה בעיקר הנידון הראשון לכאורה יש לומר לפי מה שמבואר ברש"י (במדבר ג' מו) שצריך ה' סלעים דוקא משום שבנתינן לכהן משום כפרה על מכירת יוסף שהיתה עבור ה' סלעים, יעו"ש, וכן הוא בירושלמי שקלים פ"ב ה"ג, ובמדרש רבה פד יז, ובזוהר חדש דף נד ע"א דף סב ע"ב, ובהקדמת הזוהר דף יד ע"א כתב שפדיון הבן נקרא משום שפודים אותו מהס"מ הרשע יעו"ש, ובזוהר חדש דף לו ע"א כתב כי שמירת שבת היא כפרה לחטא מכירת יוסף יעו"ש. וכן מבואר בחסד לאברהם מעין ב' נהר נג שכתב לבאר מאי דנאמר בחומש בראשית (לז כח) "וימכרו את יוסף לישמעאלים בעשרים כסף" וכתב שמה שטרח הכתוב לזהכיר בכמה כסף נמכר יוסף להודיע כמה נהנו ממנו כדי שנוכל לתקן מה שעיוותון האחים במכירה, כי עשרים דינירי זהב הם חמישה שקלים וע"י פדיון הבן שנותן אבי הבן לכהן חמישה שקלים מתקן קלקול זה, א"כ לכאורה יש עניין לכתחילה לתת דוקא חמישה סלעים.

אך לפי מש"כ בספורנו (שמות יג ב) שכיון דשוויי של בן חודש בדיני ערכין האו ה' סלעים, א"כ לכאורה יהיה צריך לפדותו בסכום זה.

ראיתי להגאון רבי דוד טהרני שליט"א בספר אות הברית פרק יז אות ב' שכתב שאין צריך לתת דווקא מטבע שהוא הליך חוקי העשוי מכסף אלא יכול לתת גם מתכת כסף טהור גולמי במשקל 100 גרם וציין שם לשו"ע סי' ש"ה ס"ג.

ומו"ר הגר"ע פריד שליט"א אמר לי שיש ענין לתת בגריגרי כסף שזה יותר מהודר, וכן נראה לפי מש"כ בשו"ת חת"ס.

ואולם ראיתי שאחד שאל את הגה"צ רבי יעקב בלוי בעל הפתחי חושן אם יכול לפדות בגריגרי כסף כי זה יותר זול, ושאלו איפה עושה הפדיון וענה לו באולם מסויים, אמר לו שיפדה בבית ויהיה לו כסף למטבעות, והוא משום הידור מצוה, זה א-לי ואנוהו. עכת"ד, ויש לדון אם זה הידור בגוף המצוה, שאי"ז אלא רק הכשר.

ובקובץ מבית לוי יו"ד עמ' שמב כתב שפודים לכתחילה גם בשוה כסף בכל דבר שירצה כגון גביע כסף שאין בו כסף במשקל 96 גרם אבל ערכו שוה לכסף במשקל זה מחוץ קרקעות עבדים ושטרות,

ובילקו"י שובע שמחות ח"ב עמ' רעט סעיף מב כתב שאין צריך דוקא מטבעות אלא אפשר לפדות אפילו לכתחילה גם בשוה כסף שיכול ליתן כל חפץ שירצה השוה חמשה סלעים מלבד קרקעות ושט"ח שאין פודים בהם יעו"ש, והוכיח כן מדברי הגמ' בקידושין דף ח' ע"א ובשו"ע סי' שה ס"ג, ואמנם אכת יש לדון מהו לכתחילה.

תשובות הפוסקים האם עדיף לתת מטבעות כסף.

הגאון רבי שמאי קהת הכהן גראס שליט"א במח"ס שו"ת שבט הקהתי ואב"ד מחזיקי הדת, כתב לי בזה"ל: אפשר גריגרי מעשר כספים לכתחילה בשוה כסף, כן משמע בשו"ע, [אין לי זמן להאריך, והעיקר שיהא בשטומ"צ והרבה נחת] עכ"ל.

כ"ק האדמו"ר מרן הגרי"מ מורגשטרן שליט"א השיב שעדיף סלעים כי זה זכר לסלעים שעשוי כמטבע באותו משקל [ושווין] כסף טהור.

הגאון רבי בן ציון יעקב הלוי וואזנר שליט"א אב"ד שבט הלוי בית שמש, כתב לי בזה"ל: קשה ההכרעה דעביד כמר עביד. עכ"ל.

ומו"ר הפוסק הגאון רבי עמרם פריד שליט"א אמר לי שעדיף גריגרי כסף.

הגאון רבי שמואל ברוך גנוט שליט"א, כתב לי בזה"ל: י"ב טבת תשפ"ג, **כבוד ידידי המופלג והעילוי, הרה"ג רבי יוסף אביטבול שליט"א**, מצד הדין אפשר לתת שיעור שלשים דרהם כסף מזוקק למצות פדיון הבן, או שוויו, שהוא תשעים גרם, כמבואר בבכורות דף ה' ועוד דוכתינן, שהן ארבעה דינרים, וכל דינר הוא דרהם וחצי כסף טהור, כמבואר ברמב"ם עירובין פ"א הי"ב, וסלע הוא ששה דרהם, וחמשה סלעים הם שלשים דרהם כסף טהור. וכ"פ בשלחן ערוך יו"ד סי' שה. אולם לפי המנהג שנהגו מדורי דורות בירושלים, נותנים שלשים ואחד דרהם כסף טהור, או שוויו, שהוא כ"ג גרם כסף טהור. ויש לעקוב תמיד

אחר מחיר כסף טהור, ולתת לפדיון הבן בהתאם למחירו המשתנה בשוק, שיעור של כ-93 גרם כסף טהור. ויש סוברים ששווי חמש סלעים לפדיון הבן הוא 96.15 גרם כסף נקי. ונהוג לעגל כלפי מעלה ולהשתמש ב-100 גרם כסף מחשב לטעות. ישנה גם מחלוקת בין פוסקי זמנינו האם נקבע המחיר לפי מחיר הכסף בתוספת עמלות סוכנים ומע"מ (כלומר מחיר סופי שמשלם הלקוח בחנות), או במחיר של כסף על פי המקובל בין הסוחרים לבין עצמם. ובקידושין דף ח' ובשו"ע סי' שה"ס"ג דה"ה דאפשר ליתן בשו"כ מכל דבר שירצה, חוץ מקרקעות ועבדים ושטרות. ואם פדהו בהם אינו פדוי. ממילא כל שיש בו השיעור הנ"ל, כשר וישר לקיום מצות פדיון הבן. וודאי גרגירי כסף טהור. כעת שבתתי וביררתי. אם יש בגרגירי הכסף 280 ש"ח כפי שציינתם, הם טובים לפדה"ב לפי השיטה המקילה (הסכום לפני כחודש עמד על 238 ש"ח), ולפי השיטה המחמירה, נכון ללפני כחודש, הסכום הוא כ-320 שקל, ובוודאי שא"צ מטבעות ששויים הוא כ-500 שקל. בברכה לרוב נחת, תזכו לגדלו לתורה לחופה ולמעש"ט מתוך הרחבה. עכ"ל.

ושמעתי (בשמחת פדיון הבן לבני בכורי חיים נ"ו) מהגאון רבי גד יודי שליט"א ממקרובי מרן הגר"ע יוסף זיע"א שהגר"ע יוסף זצ"ל הורה לתת לכהן גביע כסף בשיעור של 100 גרם, משום שהכהן משתמש בזה ויש בזה יותר מעליותא, ושכן נוהגים חלק מצאצאיו.

השבת של מ"י / הרב יחיאל פישל רוזנר, מח"ס 'מנחת יחיאל' ו'השבת של מ"י'

פניני עיון בפרשת בא

י, יד: ויעל הארפה על כל ארץ מצרים וינח בכל גבול מצרים.

כתב בעל הטורים ב' בתורה, וינח בכל גבול מצרים, וינח ביום השביעי [להלן כ, יא], מלמד שנח הארבה בשבת. עיין זוהר [עקב רעג, א] ואין מוזיק שליט ביומא דשבתא, וכן הוא בטעמי מסורת למהר"ם מרוטנברג בשם מורו הר"מ. והעירוני למה רק מכת ארבה לא הזיקה בשבת ולא נאמר זה על כינים, צפרדע, ערוב וכדומה שלא היו בשבת.

והנה בעטרות אדר"ר [להגאון האדר"ת על בעל הטורים שם] הקשה קצת יש לעיין על זה מדברי המכילתא המובא בתוס' שבת [קכב, א ד"ה מעמיד] דאין זה נייחא אלא צער אם אין הבהמה תולשת בשבת, והכא נמי זה צער לארבה אם אין אוכל בשבת, ונשאר בקושיא.

והנה במדרש לקח טוב [י, יד ד"ה ויעל] כתב בוא וראה כמה גדולים מעשי ה', הארבה הזה מונח בארץ במקום שאין אדם רואה אותם, ואינו אוכל ואינו שותה והוא חי בדברו של הקב"ה שמצווה עליו לילך לאכול יבולה של ארץ שהכעיסוהו הוא ננער ומתגבר לעשות שליחותו של הקב"ה עיין שם.

ולפי"ז שמעתי לבאר דבשאר המזיקים כמו כינים, צפרדע, ערוב יש לומר דלהנאתו הוא עושה בלי כוונה להזיק וממילא אדרבה הנייחא לו בשבת לתת לו לעשות כהרגלו ולא למנוע אותו מזה דיש לו מזה צער, משא"כ ארבה דחי בדברו של הקב"ה לא להנאתו הוא עושה דאין לו צורך בזה רק עושה שליחותו עם כוונתו להזיק, לפיכך הוא שובת בשבת.

ובשומר אמת עה"ת [שצ"גל] הביא בשם מרן הגרי"ז [מובא בהגדה של פסח מבית לוי] דכאן מה שהארבה אכל זה לא היתה אכילה טבעית שמה שרואה אוכל, אלא זה חלק מן המכה, ולכן הזכיר בהתראה את האכילה. ולפי"ז חקר בספר הנ"ל האם מה שאכל הרבה היינו דזה היתה תכונת המכה שהתגברה תאוות האכילה אצל הארבה והזקק לאכילה יתירה, או דילמא דלא נשתנה האי ארבה משאר ארבה לענין התאוה לאכול, אמנם אצלו היתה תאוה להזיק ולא לאכול, ולדברי בעל הטורים דנח בשבת ולא אכל נראה כצד השני, דאילו נאמר דהתגברה תאוותו א"כ הרי כל מה שאוכל הכל הוי בגדר אכילה ויש לו נייחא מזה.

ובשירת דוד [גולדברג] ציין למדרש לקח טוב הנ"ל דמפורש דבטבע אין הארבה אוכל וזהו שנאמר "ויאכל" שרק מפאת ציווי של הקב"ה אכלו הארבה וכדברי מרן הגרי"ז שגם זה היה חלק מהמכה.

*

י, יד: וַיַּעַל הָאֲרֶבֶה ... כָּבֵד מְאֹד לְפָנָיו לֹא הָיָה כֵּן אֲרֶבֶה כָּמֹהוּ וְאַחֲרָיו לֹא יִהְיֶה כֵּן.

פירש"י ואותו שהיה בימי יואל שנאמר כמוהו לא נהיה מן העולם למדנו שהיה כבוד משל משה, ע"י מינין הרבה היה, ארבה, ילק, חסיל וגזם, אבל של משה לא היה אלא של מין אחד וכמוהו לא היה ולא יהיה.

בפירוש דבק טוב על רש"י הקשה דשל משה נמי היה ממינים הרבה שנאמר בתהילים מזמור עח ויתן לחסיל יבולם ויגיעם לארבה ושמותם בחנמל. ויש לומר שאותן שהיו בימי יואל היו של מינין הרבה יחד, לכן פירש"י ע"י מינין הרבה שהיו יחד, אבל של משה היה מין אחד ביום זה ושל מין אחר למחר כמשמעות הפסוק של תהילים שהיו מחולקים, דאם לא כן היה לו לכתוב לחסיל ולארבה ולחנמל יבולם וגו', א"כ אתיא שפיר שכל מין בפני עצמו היה יותר של משה מאותם של יואל, ושל יואל כולם יחד הוי יותר מבימי משה ביום אחד.

שוב ראיתי ברבינו בחיי שכתב בזה"ל ואחריו לא יהיה כן במין אחד של ארבה, כי אותו של יואל היו מינין הרבה ושאר המינין היו גדולים ממין הארבה, אבל כאן במצרים היו מינין הרבה גם כן, ובא דוד ופירש אמר ויבוא ארבה וילק ואין מספר, וכתוב ויתן לחסיל יבולם ויגיעם לארבה וז' מינין הן של ארבה ואלו הן ארבה, סלעם, חרגול, חגב, גזם, ילק, וחסיל, וכולן היו במצרים מזה שתמצא בפרשה ז' פעמים ארבה, ומין זה של ארבה היה יותר על שאר המינין, ומזה אמר הכתוב ואחריו לא יהיה כן כלומר במין אחד של ארבה ועל כן נקרא שמו ארבה על שמינו מרובה משאר המינין שכן כתיב בארבה [יואל ב] חילי הגדול עכ"ל.

וביאור דבריו דבמין הארבה הפרטי עצמו היה במצרים יותר מאשר ביואל, אבל בשניהן היה מכל ז' המינין יחד ובסך הכללי היה הכמות מרובה בשל יואל יותר מאשר במצרים [אמנם שם היה המטרה לעונש בלבד, וכאן היה צריך להיות מכה מחודשת שיראו בודאי שזה יד ה', ולא מקרה וכישוף] ומאחר דמין ארבה הפרטי דרכו לבוא בריבוי כדכתיב חילי הגדול ועל כן נקרא שמו ארבה, לכך היה צריך להיות במין זה עצמו שיבוא בריבוי מיוחד מעל כל פורפורציה שלפניו לא היה כן ארבה כמוהו ואחריו לא יהיה כן ולפי זה יש לנו אור חדש בדברי רש"י ז"ל.

עוד שמעתי לתרץ פירש"י בדרך נוספת דהרוב היה של מין ארבה אחד וגם קצת משאר מינין המפורש בתהילים, משא"כ בתהילים היה ריבוי של מינין מעורבין יחד.

וברוקח כתב "לא יהיה כן" בגימטריא "זהו מין אחד" עכ"ל. והוא כדברי רש"י, ובזה מדוקדק שלא נאמר "וכמוהו לא יוסיף", אלא דהגם דיוסיף להיות בימי יואל עם כל זה לא יהיה כן כמו שהיה במצרים במין אחד.

*

י, כח-כט: וַיֹּאמֶר לוֹ פֶּרְעָה לֵךְ מֵעָלַי הַשָּׁמֶר לְךָ אֶל תֶּסֶף רְאוֹת פָּנַי וּגּוֹ': וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה כֵּן דִּבַּרְתָּ לֹא אֶסָּף עוֹד רְאוֹת פָּנַיךָ.

פירש רבינו מיוחס, יפה דיברת שודאי מעתה לא נצטרך לראותך אלא אתה תחזר אחרי כמו שמפרש והולך, והכי איתא בשמו"ר [יד, ד] אני איני בא אצלך אלא אתה תבוא אצלי. מלשון כן בנות צלופחד דוברות. והיינו שדיברת יפה לפי שבזמנו דיברת כי מעתה אין לי צורך לבוא אצלך רק אתה תבוא אצלי. ותמה הפענח רזא מנא ידע משה הרי עדיין לא נאמר לו עוד נגע אחד וכו' [בסמוך יא, א], עיין שם.

*

יא, ג: גַּם הָאִישׁ מֹשֶׁה גָּדוֹל מְאֹד בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם.

בדרשות תלמיד הרא"ש עה"ת [עמ' 144 ד"ה ונעשה] כתב תימה מאי "גם", ומי לנו גדול ממשה, אלא מפני שהוא היה מביא עליהם המכות היפלא איך לא היו הורגין אותו, ולא עוד אלא שהיו מחשיבין אותו מאד.

ובמדרשי התורה לרבי שלמה אשתרוק כתב: הפליג שאין דרך האיש כבוד פה וכבוד לשון בלתי צח הדיבור שיהיה גדול בעיני המלך ובעיני העם ובעיני עבדיו ולא ימשכו אחריו כלל כי האמת יקובל ממנו בצער כל שכן בהכאיבו אותם, לכן הפליג כי מאת השם ית' היתה נסיבה שיהיה גדול ונכבד בעיניהם והחכמה תעוז לחכם. ובמדרש החפץ כתב: "גם", לרבות את אהרן שהיה גם הוא מכובד בעיניהם מרוב האותות והמופתים.

*

יא, ה: וַיֵּת כָּל בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבְּכוֹר פֶּרְעָה הַיֹּשֵׁב עַל כְּסֹא עַד בְּכוֹר הַשֹּׁפְחָה.

פירש"י למה לקו השבויים, כדי שלא יאמרו יראתם תבעה עלבונם והביאה פורענות על מצרים. עד בכור השפחה, ולמה לקו בני השפחות שאף הם היו משתעבדים בהם ושמחים בצרתם.

בשירת דוד [גולדברג] כתב וצ"ע שהרי אפילו בכורות מארצות אחרות שהיו במצרים באותו לילה גם כן מתו כמו שהביא רש"י להלן [יב, יב] על הפסוק והכיתי כל בכור בארץ מצרים, והם בודאי לא השתתפו בשיעבודם של ישראל, ואעפ"כ מתו. ועל כרחק צריך לומר כמו שידוע בשם מרן הגרי"ז זצ"ל שמכת בכורות לא היתה בתורת משפט על המצריים אלא למטרת שילוח העם, וא"כ מה הקושיא "למה לקו" בכור השבי ובכור השפחה, ומשמעות הדברים נראה שכיון שהזכיר אלו במיוחד בהתראתו לפרעה ראו חז"ל שגם הם לקו בשביל איזה דבר מיוחד, ולפיכך ביקשו טעם על עונשם של אלו עכ"ד.

שוב ראיתי בלבוש האורה [יב, כט ד"ה וה' הכה] שכתב בזה"ל וכי תימא כיון שאין לפרעה היזק בזה ולא איכפת לו בהם למה לקו בכורי אומה אחרת שהיו במצרים שהרי בודאי לא היו משתעבדין בהן שאין להם כח עליהם, דיש לומר מ"מ היו שמחים לאידם של ישראל לפיכך לקו, ולפיכך גבי והכתי כל בכור שהוא דיבור ה' יתברך לישראל שבישר

אותן שבעת שיקיימו מצות הפסח יקח נקמה משונאיהם ודאי היתה הבשורה גם כן על בכורי אומות אחרות, שהם שונאיהם ושמחים בצרתם שגם מהם יקח נקמתם.

*

יא, ז: וְלִכְלֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא יִחַרֵץ כָּלֵב לְשֹׁנוֹ לְמַאִישׁ וְעַד בְּהֵמָה לְמַעַן תִּדְעוּן אֲשֶׁר יִפְלֶה ה' בֵּין מִצְרַיִם וּבֵין יִשְׂרָאֵל.

בביאור פרק שירה למבי"ט [בסופן] כתב בזה"ל לא אמר לא "חרץ" שהיה אפשר לומר דרך מקרה, אבל לא יחרץ הוא מאמר ה' יתברך שגזר שלא יחרץ כלב לשונו וכן עשו, ומכלל לאו אתה שומע הן שלכל בני ישראל לא יחרץ אבל יחרץ למצרים... ולכך אמר למאיש ועד בהמה למען ידעו אשר יפלה ה' בין מצרים ובין ישראל שהיה לכלבים הכרה מאיש ישראל ומבהמתו לאיש מצרי ולבהמתו, וכמו שהיה בענין המכות שכתוב בהם [לעיל ח, ד] והפלה בין מקנה מצרים ובין ישראל, ולכך זכו הכלבים לומר שירה עיין שם.

ולכאורה כן מוכח דמה שהכלבים לא חרצו לשונם זה נכתב בציווי מה שהקב"ה מצוה למשה ולא בשעת עשייה שלאחריו. אמנם לפי זה צריך להבין אמאי קיבלו הכלבים על זה שכר וכי בידם לשנות ממה שנצטוו מפי ה' יתברך הרי אינם בעלי בחירה, וצריך לומר דעכ"ז לפעמים הם עוברים על הציווי [כדאשכחן בדשאים שהקב"ה אמר שתוציא עץ פרי והיא לא עשתה כן אלא עץ עושה פרי כדפרש"י בראשית א, יא], ומדלא עברו על הציווי מגיע להן שכר על כך.

ויאמר שמואל / הרב שמואל ברוך גנוט, מראשי ישיבת 'משאת המלך' ורא"כ ב'מדרש אליהו', מח"ס 'ויאמר שמואל' ושא"ס, אלעד

'חומרי מקום שהלך לשם' - גדרי 'מנהג המקום'

א. כיצד נוצר 'מנהג המקום'? ב. מה מוגדר כ'מקום' לענין החובה לנהוג במנהגי המקום?
ג. קהילה שלמה מהדרום היגרה בגלל המלחמה לעיר אחת. האם עליהם לנהוג כמנהג העיר אליה היגרו? ד. האם מקום העבודה מגדיר את העובד כבן המקום?

א) גדר 'מנהג המקום': מתני' פסחים נ, א: "ההולך ממקום שעושין למקום שאין עושין, או ממקום שאין עושין למקום שעושין - נותנין עליו חומרי מקום שיצא משם, וחומרי מקום שהלך לשם. ואל ישנה אדם מפני המחלוקת". ובגמ' שם סוף נ' ע"א: "בני חוזאי נהגי דמפרשי חלה מארוזא. אתו ואמרו ליה לרב יוסף. אמר להו: ניכלה זר באפייהו. איתיביה אביי: דברים המותרים ואחרים נהגו בהן איסור אי אתה רשאי להתירן בפניהם. אמר לו: ולא מי איתמר עלה, אמר רב חסדא: בכותאי. כותאי מאי טעמא משום דמסרכי מילתא, הנך אינשי נמי סרכי מילתא. אלא אמר רב אשי: חזינן, אי רובן אורז אכלי - לא ניכלה זר באפייהו, דילמא משתכחא תורת חלה מינייהו. ואי רובן דגן אכלי - ניכלה זר באפייהו, דילמא אתי לאפרושי מן החיוב על הפטור ומן הפטור על החיוב". והקשו הראשונים דבמשנה משמע דחובת מנהג חומרי מקום הוא משום המחלוקת, ומחלוקת שייכת לכאו' גם בפני ת"ח, ואילו בדברי רב חסדא מבואר דרק בפני כותאי וע"ה צריך לנהוג כחומרי המקום, משום דמסרכי מילתא.

ופי' הבעל המאור שטעמא חדא היא, דמשום חשש מחלוקת דאתי למיסרך קאתו עלה, והמשנה איירי בכותאי גרידא ולא בפני ת"ח. והרמב"ן במלחמותיו חולק וסובר שמנהג טעות אין להתיר בפני כותאי ועמי הארצות ואילו מנהג שקיבלו ע"ע כחומרא צריך לנהוג לכל הבא לשם.

והתוס' שם נ"א ע"א כתבו שמנג טעות מותר להתיר אף בפני כותים וע"ה. מנהג טוב שהתקבל לחומרא בעצת תלמידי חכמים צריך כאו"א לנהוג בו בבואו לעיר זו, ואילו מנהג חומרא שהתקבל בעיר שלא בעצת תלמידי חכמים, מספק"ל לר"י האם מותר להתיר להם ולבניהם, אך לעצמו אינו חייב לנהוג כן (ויעבור עליו בצנעא ולא בפניהם, עי' שו"ת הריב"ש סי' מ"ד, והרמב"ן בפסחים חולק וסובר שיש חשש מחלוקת אף בצנעא, שהכל עלול להתפרסם לבסוף).

ויל"ע טובא בגדר מנהג טוב שהחמירו ע"ע שלא בעצת ת"ח. אם מנהג נכון הוא, מדוע לא חייבים לנהוג בו הולך למקום המנהג, ואם הוא מנהג טעות, יוכלו לבטלו אף בפני כותים וע"ה, ואם יש חשש מחלוקת, אמאי מותר לו לעבור עליו.

'חומרי מקום שהלך לשם' - גדרי 'מנהג המקום'

עוד צ"ע, וכבר עמדו בזה האחרונים, דבנדרים ט"ו א' התברר שטעם חובת קיום המנהג הוא משום לתא דבל יחל. ולכאו' אם הוא משום בל יחל, אמאי מחייב הוא את כלל הבאים לעיר זו.

ועוד הקשו האחרונים, דבפסחים נ' ע"ב איתא: "בני ביישן נהוג דלא הוו אזלין מצור לצידון במעלי שבתא. אתו בנייהו קמיה דרבי יוחנן, אמרו לו: אבהתיך אפשר להו, אנן לא אפשר לן. - אמר להו: כבר קיבלו אבותיכם עליהם, שנאמר שמע בני מוסר אביך ואל תטש תורת אמך". והר"ן והבעה"מ בפסחים כתבו שמקור קיום המנהג הוא משום 'אל תיטוש'. וצ"ע דחייב זה הוא על בני המקבלים המנהג ולא על המקבלים עצמם, וגם אינו מחייב את הבאים בשערי העיר. א"כ מדוע הגדירו את המנהג בטעם ד'אל תיטוש'?

והנראה בזה דגדר מנהג והתבססותו כך היה: א) המקבלים על עצמם מנהג חומרא ראוי, חייבים בזאת מלתא ד'בל יחל'. ב) בניהם חייבים בזה מדין 'אל תיטוש' (וממילא עי"כ הוגדר ויוצק יותר מנהג האבות עצמם, עיין ברכת אברהם בפסחים שם. ג) אחר שמנהג האבות והבנים התפשט בעירם, ממילא חייבים בזה הבאים לשם, מחשש מחלוקת.

לפי"ז יובנו ד' התוס' הפלא ופלא. מה שמוגדר כמנהג הוא דווקא 'מנהג חשוב', ואל"כ הוא סתם הנהגה טובה שקיבל אדם פרטי על עצמו בלי קשר לבניו וסביבתו. לכן מנהג שהתקבל בעצת ת"ח 'שם- מנג' יש בו, ואילו מנהג שטות שאין לו מקור או חומרא נכונה בהלכה, נחשב ל'מנהג טעות'. וכעת מספק"ל לתוס' במנהג טוב של חומרא שלא התקבל בפני ת"ח, ואין 'שם- מנהג' עליו, דמחד אפשר להתירו להם, כיון שכוונתם היתה לקבל ע"ע 'מנהג' ולא 'הנהגה טובה' בעלמא, וכיון דהוברר שמנהג זה לא התקבל כ'מנהג', ע"כ אפשר להתירו. ומאידך, כיון דסו"ס הנהגה טובה היא, אפשר דא"א לבטלם להם, משום לתא ד'בל יחל' ו'אל תיטוש'.

ב) מה מוגדר כ'מקום': הנה זה ודאי שרשות מוניציפאלית או החלטות משרד הפנים וכדו', אינם מגדירות 'מקום' לענין חומרות המקום. ובאלול תשס"ד שאלתי את מו"ר מרן הגר"ח קניבסקי זיע"א שאלתי מי נכללים בגדר "עניי העיר" ומהו המושג "עיר" לענין זה, והצביע הגר"ח על ד' הביאה"ל או"ח סי' תס"ח ד"ה וחומרי, הדין לענין דין "חומרי מקום הלך לשם" וכותב כך: "ולענ"ד בנשאר בה אפילו מיעוט כל שיש עדיין שם קהלה עליה הבאים לשם מתחייבים לנהוג כמנהג המקום הזה דאין שיעור לקהלה וכמו שמוכח מפר"ח שמובא לקמיה ואפילו הבאים לתוכה רבים ממנה נטפלים המה להמיעוט שבה אם לא שהקהלה החדשה מתנהגת בפ"ע ואינה מתערבת עם הקהלה הישנה בעינינה כמו שמצוי בקהלות הגדולות שנמצאים בהם כמה קהלות שכל אחת מתנהגת כפי מנהג אבותיה מדור דור וכן מתבאר בס' פר"ח. ומבואר שם דקהלה שיש בה מנין מיקרי קהלה והבאים לשם נטפלים. ופשוט דכוונתו שיש לה עכ"פ כל צרכי צבור כנהוג דהיינו ביהכ"נ ומתפללים בה בכל יום בצבור ויש להם מו"ץ ומקוה וכדומה כנהוג בכל קהלות ישראל", עכ"ל. הרי שבימינו כל קהילה, שלה מוסדות משלה ורב משלה, נחשבת ל'מקום' בפני עצמו.

'חומרי מקום שהלך לשם' - גדרי 'מנהג המקום'

ג) קהילה שלמה שהיגרה לעיר: עיין במש"כ לעיל אות ב', ובפר"ח (סי' תצ"ו) הביא בשם משא מלך דמדברי הרשב"א והר"ן (ב"מ פ"ג ב') שכתבו שרק בעיר חדשה שאין בה עדיין מנהגים, הולכים אחר רוב הבאים לעיר, אבל בעיר שיש בה כבר מנהגים משלה, נותנים דין חומרי מקום לכל הבאים לתוכה, מוכח דה"ה ציבור שבאו לשם, מקבלים את דיני חומרי המקום.

אמנם הרד"ך (בית י"ב) כתב לגבי איסור 'לא תתוגדדו' "דמשנעשו קהל בפני עצמם, הוי כבני עיר אחרת, ובדבר שאין בני עיר אחד כפופין לבני עיר אחרת, אין בני קהל אחד כפופים לבני קהל אחד". והביא דשם עם שתי קהילות איטלקיות שונות, שהם כב' בתי דינים בעיר אחת. וכתב בשו"ת מהרשד"ם (סי' מ, סי' מ"ב) דלפי"ד ה"ה גם בנידו"ד, דאין בני המקום הקדומים מחייבים במנהגם את בני הקהילות החדשות.

לפני שנים הסתפק ידידי הרב אביגדור קצבורג שליט"א על הבאים בשערי בית המלון 'פלטריין' בטבריא שבבעלות משפחתם, שמנהג חלק מקהילות טבריא שלא לברך ברכת כהנים בכל יום אלא רק ביו"ט, ומתארחי בית המלון באים רק מערים אחרות ומתפללים במנין פרטי בבית המלון, ואמר לי מו"ר מרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל שכיון שכל המתפללים הם בני ערים אחרות, ומנין בית המלון אינו קשור לקהילות טבריא, על כן יברכו ברכת כהנים בכל יום, וזה כמשנ"ת.

ד) מקום עבודה כמגדיר בן המקום: חלק מהפוסקים כתבו שמיקום עבודת האדם מגדירו כבן המקום. ויש להעיר, ומצאתי שכבר קדמני בזה הגאון רבי אשר ווייס שליט"א, שבימינו, בעולם בו מליונים עובדים במקומות אחרים, בפרט באמצעים טכנולוגיים, אין מקום העבודה מגדיר את בן המקום.

ויברך דוד / הרב דוד אריה הילדסהיים, מח"ס 'ויברך דוד' ומעורכי ספרי הגאון מרוגטשוב

'ארץ זבת חלב ודבש' - איזה חלב ואיזה דבש

אַרְץ זֹבַת חֶלֶב וּדְבַשׁ (יג, ה)

פירש רש"י: "החלב זב מן העזים והדבש זב מן התמרים ומן התאנים".

והנה איתא במכילתא דרשב"י כאן: "ארץ זבת חלב ודבש. ר' אליעזר אומר חלב זה חלב הפירות דבש זה דבש תמרים, ר' עקיבה אומר חלב זה חלב ודאי, וכן הוא אומר והיה ביום ההוא יטיפו ההרים עסיס והגבעות תלכנה חלב, דבש זה דבש היערות, וכן הוא אומר ויבא העם אל היער והנה הלך דבש".

מבואר דלר' אליעזר חלב דכאן אינו חלב בהמות אלא חלב הזב מן הפירות, אך לר' עקיבא הוא "חלב ודאי" כלומר חלב בהמות, שהוא הנקרא חלב בכל מקום, אמנם צ"ב טובא איך הוכיח זאת מדכתיב "והגבעות תלכנה חלב", הא שם גם כן אפשר לפרש דהכוונה לחלב פירות.

אמנם הנה ברא"ם כאן כתב: "לא שהארץ זבת חלב ודבש, כמאן דאמר חלב זה חלב ההרים, כדכתיב יטפו ההרים עסיס והגבעות תלכנה חלב, ודבש זה דבש יערות, כדכתיב ויבא העם אל היער והנה הלך דבש כו', דההוא דרשא בעלמא הוא" כו', וברור שמקור הך "מאן דאמר" הוא במכילתא דרשב"י הנ"ל, שהיתה לפניו בכתב ידכי, כי לא נמצא כן במקום אחר. הרי שלפניו היה הגירסא במכילתא דרשב"י: "ר' עקיבה אומר חלב זה חלב ההרים", ולפי זה שפיר הוכיח לה ר"ע מקרא ד"הגבעות תלכנה חלב", ונראה דגירסא זו עיקריה [אמנם צריך ביאור מהו "חלב ההרים" ואולי פירש דבזמן משה רבינו בארץ ישראל יצא חלב מההרים, וכן יהיה לעתיד לבא, וצ"ע], ולפי זה לכולי עלמא אין הכוונה כאן לחלב בהמות.

ובשיר השירים (ה א) כתוב "שתיתי ייני עם חלבי", וכתב התרגום שם "חמר סומק וחמר חיור", הרי שפירש שהחלב הנזכר שם גם כן אינו חלב בהמה אלא יין לבן. ובספרי עקב פיסקא ל"ז: "ארץ זבת חלב ודבש, שמנים כחלב ומתוקים כדבש", וכן הוא בתרגום ירושלמי (המכונה "תרגום יונתן") פרשת ואתחנן ופרשת כי תבא: "אַרְע דְּפִירְהָא שְׁמִינִין כְּחֶלֶב וְחֶלְיִין כְּדְבַשׁ", וכן אמר רב חסדא בכתובות קי"ב ע"א "תלמוד לומר זבת חלב ודבש שמנים מחלב ומתוקים מדבש", וגם לפי זה אין הכוונה כאן לחלב בהמות.

אמנם בסתם משנה במעשר שני (פ"ה מי"ג) תנן: "וברך את עמך את ישראל בבנים ובבנות, ואת האדמה אשר נתתה לנו בטל ובמטר ובולדות בהמה כאשר נשבעת לאבותינו

^כ המכילתא דרשב"י נדפסה רק בזמנינו ע"פ כתבי יד.

^{כב} ואולי הגירסא "חלב ודאי" באה מאת סופר שלא הבין מהו חלב ההרים, והחליט להגיה מדעתו.

ארץ זבת חלב ודבש, כדי שתתן טעם בפירות", ובודאי הפירוש הוא ש"טל ומטר" הוא כדי שהארץ תתן טעם טוב בפירות וכך תהיה זבת דבש, ו"ולדות בהמה" הוא כדי שהבהמות יתנו חלב וכך תהיה הארץ זבת חלב, ומוכח מהמשנה דזבת חלב היינו חלב בהמות וכפירוש רש"י.

ובכתובות קי"א ע"ב איתא: "רמי בר יחזקאל איקלע לבני ברק חזנהו להנהו עיזי דקאכלן תותי תאיני וקנטיף דובשא מתאיני וחלבא טייף מנייהו ומיערב בהדי הדדי אמר היינו זבת חלב ודבש", ובבכורות ו' ע"ב בעי הגמרא "וחלב דבהמה טהורה מנלן דשרי", ואמרינן בסוגיא שם "ואיבעית אימא מהכא ארץ זבת חלב ודבש, ואי לא דשרי משתבח לן קרא במידי דלא חזי", הרי דגם חכמי הגמרא פירשו דחלב דהכא היינו חלב בהמות.

ובספר 'המקרא והמסורה' (להג"ר ראובן מרגליות ז"ל, מאמר י"ט) כתב מאמר שלם להוכיח שזבת חלב ודבש היינו יין לבן ולא חלבי, וזכה לכיין בזה לדעת ר' אליעזר במכילתא דרשב"י הנ"ל. ושם בהערה 5 הביא את דברי הגמרא בבכורות הנ"ל ודחק שכוונת הגמרא היא שאם חלב הבהמות היה אסור לא היתה התורה מכנה את יינה של ארץ ישראל בשם זה, כמו שלא ראוי לשבח בשר שמן שהוא כמו בשר דבר אחר. אמנם זהו דוחק גדול, והאמת יורה דרכו שלדעת הגמרא זבת חלב היינו חלב בקר וצאן.

ואמנם היה אפשר לומר, דמשום הכי הביאה הגמרא בבכורות שם עוד קרא להיתר החלב, משום דמזבת חלב ודבש אין כל כך ראייה כי היה אפשר לפרש דהיינו חלב פירות, אך מכל מקום מבואר מהגמרא דהפירוש הפשוט בפסוק הוא חלב בהמה, ואם כן מאחר שבאמת חלב בהמה מותר ודאי שלדעת הגמרא זהו הפירוש האמיתי.

ועוד כתב שם באותה הערה, שחכם אחד הקשה איך אפשר שזבת חלב היינו חלב בהמות, הא בפרשת מטות מבואר שבני גד ובני ראובן רצו את ארץ יעזר ואת ארץ גלעד משום שראו שהם מקום מקנה, ואם כן איך שנינו (בבכורים פ"א מ"י) "רבי יוסי הגלילי אומר אין מביאין בכורים מעבר הירדן שאינה ארץ זבת חלב ודבש", הלא יש שם הרבה חלב בהמות. אך במחכ"ת לק"מ, דאמנם יש בעבר הירדן הרבה חלב אך אין שם הרבה דבש, ואנן ארץ זבת "חלב ודבש" בעינן.

וראיתי לאחד שהקשה איך נשתבחה ארץ ישראל בחלב בהמותיה, הא עבר הירדן היה מקום מקנה יותר מארץ ישראל, שעל כן רצו בני גד ובני ראובן דוקא את עבר הירדן. אמנם בירושלמי ביכורים פ"א ה"ח איתא: "רבי יוסי בשם רבי שמעון בן לקיש. רבי יונה רבי זעירה בשם רבי חנינה ששה עשר מיל חיזור חיזור לציפורין הן הן ארץ זבת חלב ודבש, אמר רבי יונה מאן דמקדר אילין שיגרוניה דבישן מינהון, מאן דמקדר הדא ביקעת גינוסר מינהון, מתיבון לרבי יונה והא כתיב ואמר אעלה אתכם מעני מצרים אל ארץ טובה ורחבה אל ארץ זבת חלב ודבש, אמר לון אשר בה זבת חלב ודבש", הרי דר' יונה פירש דבאמת לא

¹⁰ וכתב דזהו כמו שנשתבחה א"י בהרבה מקומות בגפניה ותאניה, שהם הפירות הראשונים שבשבעת המינים, וכן כאן "חלב" הוא מיץ הגפן ו"דבש" הוא מיץ התאנה.

כל ארץ ישראל היא "ארץ זבת חלב ודבש" אלא רק ט"ז מיל על ט"ז מיל מסביב לציפורי, ומה שכתוב "ארץ זבת חלב ודבש" היינו ארץ שיש בה מקום שהוא זבת חלב ודבש.

ואמנם הבבלי במגילה ו' ע"א פליג על פירושו של ר' יונה, דאמרינן שם: "והאמר ריש לקיש לדידי חזי לי זבת חלב ודבש דציפורי והויא ששה עשר מיל על ששה עשר מיל, וכי תימא דלא נפישא דידיה כדאחיה והאמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן לדידי חזי לי זבת חלב ודבש דכל ארעא דישראל והויא כמבי כובי עד אקרא דתולבקני עשרין ותרתין פרסי אורכא ופותיא שיתא פרסי", ע"ש. אך מכל מקום גם להבבלי לא כל ארץ ישראל היא זבת חלב ודבש אלא רק כ"ב פרסה על ו' פרסה.

ועוד אפשר לפרש דשבח ארץ ישראל אינו בריבוי המקנה שבה, אלא שהבהמות שבה נותנות יותר חלב עד שהחלב זב מדדיהן על הארץ (וכמבואר בגמרא כתובות הנ"ל) וכך הארץ היא זבת חלב, אך בעבר הירדן אין החלב זב מן הבהמות, ולכן איננה ארץ זבת חלב.

ועוד נראה דודאי גם בארץ ישראל יש הרבה מקום מקנה בעמקים שבה, לא פחות מעבר הירדן, אלא שבני גד ובני ראובן חששו שעד שיכבשו ישראל את המקומות הראויים למרעה יעבור זמן רב, ועד אז לא ימצאו מקום מרעה להמון בקרם וצאנם, ואולי גם חששו שבמשך המלחמות עם מלכי כנען יאבדו ויגנבו וינזקו להם הרבה בהמות, ולכן רצו להתיישב ביעזר וגלעד כדי להשאיר את מקניהם וטפם מחוץ לתחום המלחמה.

וראיתי מי שהביא ראיה שזבת חלב היינו חלב הפירות, שבפרשת שלח כתוב שאמרו המרגלים "וגם זבת חלב ודבש היא וזה פריה", ולכאורה קשה אם הכוונה ב"זבת חלב ודבש" היא לחלב בהמה, היה להם להביא עמם גם חלב או גבינה, ולמה הביאו רק פירות, אמנם לדעת ר' אליעזר ניחא, כי הראו להם גם את החלב הזב מהפירות.

אך נראה דאין זה ראיה כלל וכלל, כי ידוע שחלב בלי קירור מתקלקל בתוך יום או יומיים, ובפרט בזמנם שלא היה מפוסטר, ולשם מה יקחוהו עמם? ולעשות גבינה או חמאה לא היה להם פנאי בארץ אויב, לכן בעל כרחם לא יכלו להראות להם חלב ומוצריו. ועוד ראיתי תירוץ נכון מאוד, שאת הפירות הביאו כדי להראות את גודלם העצום, מה שאין כן החלב שהיה נראה חלב רגיל.

ומה דאיתא במכילתא דרשב"י הנ"ל שלר' עקיבא דבש הוא דבש היערות, זהו רק בדבש דהכא, אך בהא דכתיב "ארץ חטה ושעורה... ודבש" נראה דודאי שם מודה ר"ע שהוא דבש תמרים, דבמשנה בכורים פ"א מ"ג תנן: "אין מביאין בכורים חוץ משבעת המינים, לא מתמרים שבהרים, ולא מפירות שבעמקים, ולא מזיתי שמן שאינם מן המובחר", וכן הוא בספרי פרשת כי תבא פסקא רצ"ז: "ודבש זה דבש תמרים", ובברכות ל"ז ע"א מבואר שר"ע עצמו בירך על כותבות ברכה אחת מעין שלש, הרי להדיא שסבר דהדבש דהתם הוא תמרים. ושם מ"א ע"ב אמרו: "דבש, ככותבת הגסה ביום הכפורים", ולא שמענו בשום מקום מי שיאמר דדבש דשבעת המינים אינו תמרים, והיינו כדרשינן בירושלמי בכורים פ"א ה"ג: "ודבש אלו התמרים, יכול דבש ממש רבי תנחומא בשם רבי יצחק ב"ר לעזר כתיב

וכפרוץ הדבר הרבו בני ישראל ראשית דגן תירוש ויצהר ודבש, ודבש חייב במעשרות, **אלא**
אלו התמרים שהן חייבין במעשרות".

אך לפי זה צריך ביאור למה כאן מפרש ר' עקיבא שהוא דבש יערות ולא דבש תמרים.
ונראה דהיינו משום דהכא כתיב "זבת חלב ודבש", והדבש שמצוי שהוא זב הוא דבש
היערות כדמייתי ר' עקיבא מקרא ד"הנה הלך דבש", אך דבש תמרים לא מצוי שהוא זב
מן התמרים [ובעובדא דרמי בר יחזקאל דכתובות קי"א ע"ב הנ"ל מבואר דפירש דזבת חלב
ודבש היינו דבש תאנים ולא תמרים, וכן פירש רש"י כאן, ונראה דזהו גם כן מהאי טעמא,
שאין דרך התמרים לזוב מהן דבש].

ויצבור יוסף / הרב יוסף צברי, רב ומו"צ בעיר אלעד, ומח"ס 'ויען יוסף', 'שלחן מלכים' וש"ס

למה לא מתו דתן ואבירם במכת חושך

וַיְהִי חֹשֶׁךְ אַפְלָה בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם שְׁלֹשֶׁת יָמִים (י, כב)

ופרש"י: ולמה הביא עליהם חושך, שהיו בישראל באותו הדור רשעים שלא היו רוצים לצאת, ומתו בשלשת ימי אפלה, כדי שלא יראו מצרים במפלתם ויאמרו אף הם לוקין כמונו.

יש להבין, מפני מה לא מתו גם דתן ואבירם בשלשת ימי אפילה עם שאר רשעי ישראל, הרי אמרו במגילה (י"א, א): הוא דתן ואבירם, הן ברשען מתחילתן ועד סופן.

וביותר צ"ע, דבתרגום יונתן בן עוזיאל עה"פ "ואמר פרעה לבני ישראל נבכים הם בארץ" (להלן י"ד, ג') תירגם: ויימר פרעה לדתן ולאבירם בני ישראל דמשתירון במצרים, ע"כ. הרי שדתן ואבירם לא רצו לצאת ממצרים, ושוב צ"ב למה הם לא מתו בשלשת ימי אפילה.

א. תשובה מעניינת לכך, מצאנו במדרש חז"ל שהשתמר בכתבי הגאון רבי יחיא בשירי זצ"ל מחכמי תימן, (פירוש הגדה שלפסח למהר"י בשירי, בד"ה רשע), וז"ל: "ודע שהיו במצרים רשעים שהיו מתעצמים שלא יצאו ממצרים, והיו מלעיגים על משה ואהרן, והביא הקב"ה עליהם דבר גדול, והתפללו עליהם משה ואהרן. ואמר לו הקב"ה: "אני משאיר לך דוגמא מהם", נשאר מכולן- דתן ואבירם, שני רשעים גמורים, שהיו נגדם כשהיו ישראל במדבר, עד אשר בלעתם הארץ וכל אשר להם, טפם ונשיהם, ולא נותר להם זכר, ועליהם נאמר: "ובאבוד רשעים רנה" (משלי י"א), כלומר, שבאבוד המקולקלים ומיתתם, תועלת שניצולים מנזקיהם" עכ"ל.

ב. תירוץ נוסף יש ע"ז, בדבריו של הגרי"ח סופר שליט"א, בהסכמתו לספר "ובא לציון גואל", המתרחץ עפ"י בעלי התוס', ואלו דבריו שם: וזה רבות בשנים הייתי תמה מאוד, דאם כן מדוע ולמה אותם רשעים גדולים דתן ואבירם זכו לצאת ממצרים, שהרי קשה למצוא להם חבר ורע בגודל רשעותם, עד שרבינו אור החיים הקדוש ז"ל (במדבר ט"ו, כ"ח) כתב והפטיר על דתן ואבירם: "לצד היותם חלק רע גמור, ומעתה כל כיוצא באלה מצוה לעקרו ולהפקיע זכותו לבל יפן ה' למנחתם כי באבוד רשעים רנה, וסובר אני כי האנשים הרשעים האלה ודתן ואבירם אינם בכלל עדת קרח שעליהם נאמר "מוריד שאול ויעל", שאלו לדתן ואבירם אבדה תקותם שכולן ענף הקליפה כן יאבדו כל אויבי ה'". עמוד והתבונן בלשונו הנוראה וכו', לפי זה אותם רשעים גדולים דתן ואבירם בודאי היו צריכים להיות מעשרה ראשונים שימותו במכת חושך, ולא היה כן, והיא תימה רבתי למעיין וכו'.

ובחודש שבט תשמ"ג, דרך לימודי בספר הדר זקנים דברי רבותינו בעלי התוספות על התורה, מצאתי בס"ד שם פרשת בא דכ"ח ע"ד, בפירוש המיוחס לרבינו הרא"ש ז"ל, שכבר הקשה כן וכה כתב: יש לשאול, מאי שנא שמתו כל הרשעים בתוך שלשת ימי האפילה,

ואילו דתן ואבירם שהיו רשעים גמורים לא מתו. ויש לומר אף על פי שהיו רשעים, לא נתייאשו מן הגאולה, ושאר אותם רשעים שמתו במכת חושך, הם היו אותם שנתייאשו מן הגאולה שלא רצו לצאת ממצרים וכדפירש רש"י ז"ל שמות י' כ"ב ע"ש.

ומסיים הרב שם: "והוא לימוד מוסר והשכל נורא נורא עד כמח גדול עצום ורב כח מי שאינו מתייאש מהגאולה יהיה מי שיהיה, שהרי אפילו רשעים גמורים כדתן ואבירם זכו להגאל ולצאת מכור הברזל ארץ מצרים, בזכות זו שלא נתייאשו מן הגאולה, והמבין הרבה יבין, ותן לחכם ויחכם עוד" עכ"ל.

*

שאיילת השמלות

דְּבַר נָא בְּאָזְנֵי הָעָם וַיִּשְׁאַלּוּ אִישׁ מֵאֵת רֵעֵהוּ וְאִשָּׁה מֵאֵת רֵעוּתָהּ כָּלִי כֶסֶף וְכָלִי זָהָב (יא,

ב)

יש להבין, שהרי כאן מפורש, שציווי של הקב"ה היה, שבני ישראל יטלו מצרים רק "כי כסף וכלי זהב", והשמלות לא נזכרו.

אמנם אח"כ (להלן י"ב, ל"ה), כאשר בני ישראל קיימו את דבר ה' נאמר: "ובני ישראל עשו כדבר משה, וישאלו ממצרים כלי כסף וכלי זהב ושמלות".

וצריך להבין, מדוע השאלו ישראל שמלות מן המצרים, אע"פ שלא נצטוו על כך (אמנם היתה נבואה על זה בפרק ג', עי"ש).

תשובה: א. הרב בעל צידה לדרך (לר' ישכר איילנבורג) הביא את פירושו של מהרא"י בזה, שהוקשה לו כן וביאר: "דהקב"ה לא רצה לצוותם על השמלות, שלא יהו נכשלין בדבר הש"י, דאולי ישאלו כסות עבודה זרה", ומבאר לפי"ז שהוא מה שציוה יעקב את בני ביתו "והטהרו והחליפו שמלותיכם" שהיתה בזמנם עבודה זרה בבגדים עצמם. וא"כ לפי דבריו אה"נ כוונת ה' היתה שישאלו אף שמלות, רק לא רצה לצוות כן במפורש.

ב. מהרש"ל (בחיבורו יריעות שלמה עה"ת, והובא ג"כ בשפתי חכמים ובצידה לדרך הנ"ל) ג"כ עמד בשאלה זו וביאר, כי באמת הקב"ה לא ציוה את ישראל ליקח שמלות, משום שהוא דבר פשוט, אלא ציום על "כלי כסף וכלי זהב" יקרים, כדי שבזה יתקיים בהם "ואחרי כן יצאו ברכוש גדול". אלא שישראל היו אז במצב כ"כ מעונה ושפל, והעני שאין לו בגד על צוארו, אינו נותן עיניו על כלי כסף וזהב, אלא בראש ובראשונה מחפש הוא כסות לגופו, ולכן ביקשו ישראל מעצמם שמלות. (ושם המשיך לפרש דברי רש"י שם, שהשמלות היו חשובות מן הכסף והזהב, שזה כלפי המצרים מדבר, משום שאת כלי הכסף והזהב חשבו שזו רק השאלה ויחזירו לבסוף, אבל את השמלות ידעו שיגזרום וישנום, כדי שיתאים לפי מידת בגדיהם הצנועים של בני ישראל, ובכ"ז נתנו להם שמלות שלא ע"מ להחזיר).

ג. ולענ"ד נראה לתרץ שאלה זו עפ"י דברי רש"י (עפ"י המכילתא), המביא וז"ל: "וישאלום - אף מה שלא היו שואלים מהם היו נותנים להם". מכאן מבואר כי המצרים

צעקת מצרים

היו נותנים לישראל דברים שלא בקשו. ומעתה י"ל, שאכן בני ישראל בקשו רק כלי כסף וזהב, והמצרים נתנו להם מעצמם את השמלות שלא ביקשו ולא נצטוו לבקשם.

ואם כנים דברינו, נראה לדקדק כן אף בלשון הפסוק עצמו, שכן מתחילה כאשר דיבר על מעשיהם של עם ישראל בבקשתם מן המצרים, אמר: "ובני ישראל עשו כדבר משה", ומה הדגש המיוחד במילים "כדבר משה", אלא ודאי שבא ללמדינו ששאלו הם מן המצרים רק את הדברים שנצטוו ממשה רבינו לבקש מהם, דהיינו כלי כסף וכלי זהב.

אבל כל זה רק בחלק של הבקשה בעצמה, אך בפועל, בעת הלקיחה מן המצרים, מעיד הפסוק כי "וישאלו ממצרים כלי כסף וכלי זהב ושמלות", וכאן יבוא פירוש "וישאלו" בפתח, כסיפור דברים בעלמא, על פעולת הלקיחה ולא על פעולת הבקשה. ואם יבוא השואל וישאל, מאין להם לישראל הזכות לקחת אף שמלות מן המצרים, דבר שלא נצטוו בו, לזה ממשיך הפסוק ומעיד: "וזה נתן את חן העם בעיני מצרים וישאילום", והיינו כדפרש"י, שנתנו להם אף מה שלא ביקשו מהם, והיינו השמלות, וק"ל.

*

צעקת מצרים

וְתֵהִי צֶעֶקָה גְדוֹלָה בְּמִצְרַיִם (יב, ל)

הנה בדברי משה אל בני ישראל קודם מכת בכורות שאמר: "והיתה צעקה גדולה במצרים" יש להבין, מדוע בישר במיוחד על הצעקה שיצעקו מצרים עקב מיתת בכוריהם, הלא פשוט הדבר שיצעקו מחמת כן, ואיך לא יצעקו לאחר פגיעה גדולה כזו, ובודאי יתהווה הדבר כתולדה טבעית מעצם המכה המתרחשת עליהם.

ומהא שהזכירה זאת התורה בפני בני ישראל בסיפור המכה שתבוא, משמע שהיתה הצעקה פעולה יחודית אשר פעל ה' בנוסף למכה, ולא שאירעה מחמת וכתוצאה מן המכה, וצ"ב מה טיבה של צעקה זו ואיזו רבותא יש ללמוד ממנה שלא היה ידוע לנו.

תשובה: במדרש שכל טוב (שמות פי"ב) איתא, כי לשון צעקה המוזכרת כאן, לשון צווחה וזעקת צער היא, וז"ל: "ותהי צעקה גדולה במצרים. אין צעקה זו תפלה אלא לשון צווחה". ויש להבין על מה היתה זעקת הצער הגדולה של המצרים.

א. במכילתא (דרשב"י פי"ב) משמע, שעיקר זעקתם של המצרים היתה שראו את אלוהיהם נופלים ונהרסים, והכי איתא התם: "ותהי צעקה גדולה במצרים מלמד שהיו רואין אלהיהם מתבקעין ונופלים לפנייהם ואף על פי שהדברים סתומים כאן מפורשים להלן, ותגעש ותרעשה הארץ וגו' עלה עשן באפו וגו' ע"כ.

ב. בדברי בעלי התוס' על התורה, מצאתי רבותא אחרת לענין צעקת מצרים, משום שהיה זה עת לילה, שאין הדרך לצעוק בה, וזה לשונם: (הדר זקנים פי"א): "ורבינו מנחם מיאור"ני פי' לא יחרץ כלב לשונו אף על גב דדרכו לצעוק בלילה לא חרצו כלל. ואף כי מקלות ישראל בידם. ומצרים שדרכם לישן בלילה צעקו. כדכתיב ותהי צעקה גדולה במצרים וזו היתה הרבותא" עכ"ל.

צעקת מצרים

ג. רבינו האלשיך, הטעים דברים אלו, מדוע צעקו מצרים דוקא באותו לילה, וביאר כי צעקתם היתה אל מלכם ועל פרעה, שימהר לשלח את ישראל, וז"ל:

"אמנם, הנה המצריים היו מרי נפש איש על מתו, ודאגו פן עוד מעט גם על עצמם תעבור כוס אם עד אלה לא יוסרו מלמהר לשלח העם, והיה חם לבם בקרבם להטיח דברים נגד פרעה עד כלה גרש יגרשם. אך לא ערבו אל לבם לצעוק אל המלך למהר לשלח את ישראל, עד שהמלך במסבו, עד יקום ויתהלך בחוץ לקרא לשבויים דרור כאשר היה אחרי כן. אך כעת לא ערבו אל לבם, כי ידעו את ערפו הקשה כי לא ישוב מפני כל. אך בראותם כי קם בעוד לילה בשוקים וברחובות לבקש את משה לאמר קומו צאו, אז נועדו יחדיו להרים קול יללה. כי אמרו, זה עת לצעוק לפני המלך צעקה גדולה למען יאחזו דרכו בכל עוז למהר לשלחם. וזהו אומרו ויקם פרעה לילה כו', אז ותהי צעקה גדולה. ויהיו דברי צעקתם, אומרים, כי אין בית אשר אין שם מת, כלומר, ואין זו מכת בכורות כי אם מכת מדינה כולה".

ד. מדברי רבי יצחק עראמה בספרו עקידת יצחק [שמות שער ל"ו], מבואר כי ענין "צעקת מצרים" לא בא על ענין מיוחד ופרטי, אלא שגרם הקב"ה שתהיה צעקה גדולה במצרים שמעולם לא היתה, ועי"ז את כוחו הגדול של הקב"ה, לעשות במצרים דברים לא רגילים, ויעמדו על כוחו המופלא, וז"ל שם: "והענין המיוחד בסימן הג', הוא אשר כמוהו לא הורגל להיות כאשר נתבאר, והוא מה שאמר בכאן והיתה צעקה גדולה במצרים אשר כמוהו לא נהיתה וכמוהו לא תוסיף. הנה שכלל שני העניינים מהעבר והעתיד" עכ"ל, וביאר כי כמו לפיכך נעשתה צעקה זו במכת הבכורות, שכמו שרצה הקב"ה שידעו שגדול כוחו לעשות דברים מופלאים בהבחנת הבכורות בין טיפה לטיפה, שרק הבכורות בלבד ימותו, ולכן ירד בעצמו לעשות מכמה זו, אני ולא מלאך וכו', לכן גרם שתהא צעקה זו שכמוהו לא נהייתה, ועוד תוסיף להוכיח על יכולת ה' לגרום לדברים שלא אירעו מעולם במצרים, עי"ש.

חזרת הש"ץ / הרב אברהם שץ, ראש כולל טהרות 'תפארת שלמה' בשכונת רמת שלמה, ירושלים

עיה"ק

מדוע מיד ביציאת מצרים נצטוינו במצות קידוש החדש

יש לבאר מדוע מיד ביציאת מצרים עוד קודם שיצאו נצטוו במצות קידוש החדש ובשלמא מצות קרבן פסח זהו משום שהוא קרבן גרות אך מדוע נצטוו עוד לפניו על קידוש החדש.

ולבאר זה צריך להבין מדוע הלבנה נעלמת ומתחדשת כל חודש ויעויין במהרש"א בסנהדרין דף מ"ב ע"א שפי' את הברכה שאנו אומרים בברכת הלבנה וז"ל: וללבנה אמר שתתחדש עטרת תפארת לעמוסי בטן- גם שנתן להם חוק וזמן שלא ישנו אל תתמה על שינוי הלבנה בכל יום ויום מימי החדש בחסרונה ומלואה כי אין זה שינוי דהיינו אורחיה אבל כן אמר הש"י ללבנה בתחלת יצירתה שתתחדש בכל חדש והוא סימן לעטרת תפארת לעמוסי בטן. רצה לומר עטרת היא עטרת מלוכה שתחזור לבית דוד אחר שחסרה שעל כן אומרים בחידושה דוד מלך ישראל חי וקיים ותפארת הוא סימן לתפארת ישראל שתחזור אחר שנחסרה והיינו לעמוסי בטן. פסוק הוא בישעיה "העמוסים מני בטן" ונאמר על ישראל שיתחדשו לעתיד כולד הנולד מני בטן ועל כן יתחדש מלכותן ותפארתן משום כבודו יתברך כדי לפאר ליוצרים ע"ש כבוד מלכותו כמ"ש והיה ה' למלך וגו' וק"ל:

מבואר בדברי המהרש"א (וכן נראה מלשון הברכה) שכל הטעם שהלבנה מתחדשת ולא כמו שאר צבא השמים הוא בשביל ישראל שיהיה להם עטרת תפארת שהם עתידים להתחדש כמותה. ולפ"ז ישראל מונים ללבנה כיון שכל חידושה הוא בשביל ישראל. ואאמו"ר הוסיף בזה שיש לפרש בזה את לשון הכתוב "החדש הזה לכם" שכל ההתחדשות של הלבנה הוא בשבילכם בשביל ישראל.

ונראה עפ"ז לפרש את המילים "עמוסי בטן" שהולך על הפסוק בישעיה מ"ו "העמוסים מני בטן" דהיינו שהקב"ה מעמיס את עם ישראל על עצמו מיום הוולדם מהבטן ויום הוולדם הוא היום שהקב"ה הוציאם "גוי מקרב גוי" וה"קרב" זהו הבטן שהקב"ה הוציאם מבטן המצריים ומאז נשא אותם על כפיו וכמו דאיתא בשיר הכבוד "עמוסים נשאם עטרת הינדם" ויציאת מצרים היתה ההתחדשות הראשונה והלבנה היא עטרת תפארת לעמ"י שיצאו ממצריים והתחדשו ולאחמ"כ גלו כמו שהלבנה מתכסה אך הלבנה היא עטרת תפארת ששוב עתידים להתחדש כמותה ובאמת ביציאת מצרים כבר הונח השורש לצאת מכל הגלויות העתידות כדאיתא בספה"ק וברש"י "אהיה אשר אהיה" אהיה עמם בצרה זו אשר אהיה עמם בשעבוד שאר מלכיות. וזהו הסימן בהחדש הזה לכם שאתם מקבלים מעתה את כח ההתחדשות ומכח זה לא יהיה לכם מפלה לעולם כי תמיד תתחדשו.

וז"ל השפת אמת בפרשתינו (שנת תרנ"ח) החודש הזה לכם. בנ"י מונין ללבנה כי בר"ה מתחדש כל השנה. אבל לבנ"י ניתן התחדשות בכל חודש כדי שלא יהיו נטבעין בטבע

ורגילות. ויותר משלשים יום בא לרגילות. ולכן שהחיינו אין מברכין רק הבא מזמן לזמן יותר מל' יום. וכמו ברואה הים הגדול לפרקים. ולכן ניתן לבנ"י התחדשות בכל חודש שיהיו נגאלין מן הטבע. וכל חודש מתחדש הנהגה וסדר מיוחד. ובאמת אין בני עוה"ז יכולין לקבל התחדשות כדכ' אין כל חדש תחת השמש אבל בנ"י שהם בני עוה"ב יכולין לקבל התחדשות כדכ' החודש הזה לכם. ולכן תיקנו בברכת הלבנה וללבנה אמר שתתחדש לעמוסי בטן שהם עתידים להתחדש כמותה. כנ"ל שעתידין להיות בני עוה"ב. כי הטבע שהיא בזמן ועתידה לפסוק לכן אינה יכולה לקבל התחדשות. אבל בני ישראל שהם בני עוה"ב יש להם דביקות בבחי' התחדשות. וכ"ז בא לבנ"י בגאולת מצרים.

מבואר בשפת אמת שכח ההתחדשות קשור לכח הנצחיות והטבע הוא זמני ולכך לא שייך בו התחדשות ורק מי שהוא נצחי שהוא בן עוה"ב שייך בו נצחיות ועם ישראל קבלו בפרשת החדש את הנצחיות ולכן הלבנה שמתחדשת בתוך העוה"ז היא לעמ"י. וכל זה בא בגאולת מצרים.

ובגמ' בשבת קמ"ז ע"ב איתא אמר רבי חלבו חמרא דפרוגייתא ומיא דדיומסת קיפחו עשרת השבטים מישראל. וברש"י: קפחו עשרת השבטים - שהיו בעלי הנאה, ועסוקים בכך, ולא היו עוסקים בתורה, ויצאו לתרבות רעה. רבי אלעזר בן ערך איקלע להתם אימשיך בתרייהו (אחר היין והרחיצה) איעקר תלמודיה כי הדר אתא קם למיקרי בספרא בעא למיקרא החדש הזה לכם אמר החרש היה לבם.

ובגליון הש"ס לרע"א: אמר החרש היה לבם. עיין דבר נחמד בקרנים בליקוטים שבסוף הספר. עכ"ל. ובחידושי חת"ס הביא את מה שכתוב בספר קרנים לר"ש מאוסטרופולי וז"ל: קם למיקרי בספרא. כ' בספרים בשם הגאון מו"ה שמשון אסטרפאל זצ"ל דשר של שכחה ריב שמו ושם הממונה על הזכרון דוך גימט' אל ואותיות שניות של הח'ד'ש ה'ז'ה ל'כ'ים דז"ך ונתהפך לו באותיות רי"ב ה'ח'ר'ש ה'י'יה ל'ב'ים ע"ש... וכשנגאלו מטומאת מצרים והוסר מהם השכחה כדכתיב למען תזכור את יום צאתך אז נאמר להם הח'ד'ש ה'ז'ה ל'כ'ים שהוא שם הזכרון כנ"ל.

למדנו מדבריו שטומאת מצרים היא השכחה וחוסר ההתחדשות וכשיצאו ממצרים קבלו את כח ההתחדשות שהוא כח הזכרון וטומאת מצרים נמצאת בהתמשכות אחר ההנאות וכשיצאו ממצרים יצאו מטומאת ההנאות ונמשכו אחר הקב"ה ולכן קבלו את כח ההתחדשות ומכח זה עתידים גם להתחדש כמותה.

ולפי דבריו פשיטא דהיא מצוה ראשונה ביציאת מצרים כי זהו כל היציאה לצאת מטומאת מצרים שהיא טומאת ההתיישנות ולקבל את כח ההתחדשות.

והנה ברכת קידוש לבנה נחשבת קבלת פני השכינה כי כח ההתחדשות אינו בעוה"ז כמו שכתב השפת אמת ורק מכח הנצחיות של פני אבינו שבשמים ולכן חשיב כקבלת פני השכינה ומכח ההתחדשות אנו עתידים להתחדש כמותה יה"ר שנזכה שלא להימשך אחר ההנאות ולזכות בכח לחדש חידושים ובכח ההתחדשות לקבל פני אבינו שבשמים ולהתחדש כמותה ולפאר ליוצרינו ע"ש כבוד מלכותו בביאת משיח צדקינו במהרה בימינו אמן.

חלקו של ידיד / הרב משה יעקב הלוי קנר, מח"ס 'שפתי מלך' על הרמב"ם, כותב 'איגרת לידיד' (טורונטו - קנדה)

בענין זמן הקרבת הפסח

וְשַׁחֲטוּ אֹתוֹ כָּל קֹהֵל עַדֹּת יִשְׂרָאֵל בֵּין הָעֶרְבִים (יב, ו)

אי' בפסחים נ"ח: תנו רבנן תמיד קודם לפסח פסח קודם לקטרת קטרת קודמת לנרות, יאוחר דבר שנאמר בו בערב ובין הערבים לדבר שלא נאמר בו בערב אלא בין הערבים בלבד. וברש"י טעמא דרישא קא מפרש, תמיד קודם לפסח, דדין הוא שיאוחר הפסח שנאמר בו בערב ובין הערבים תזבח את הפסח בערב (דברים טז) ושחטו אותו וגו' (שמות י"ב), לתמיד שלא נאמר בו אלא את הכבש השני תעשה בין הערבים (במדבר כ"ח) עכ"ל.

ויש לחקור בגדר איחור פסח לתמיד אם יש דין איחור להדיא שהפסח בא לאחר התמיד, ולא לפניו, או דילמא, שלתמיד ופסח יש שני זמנים שונים וממילא נמצא שהפסח בא לאחר התמיד, אבל אין זה דין כשלעצמו שהפסח מאוחר לתמיד. ובמנ"ח מצוה ה' [ו] פירש בזה כציוור השני, שכיון דדבר זה אינו מפורש בתורה דהפסח אחר התמיד, רק נלמד מהמשמעות דבתמיד לא כתיב אלא בין הערבים ובפסח כתיב בערב ובין הערבים, א"כ נהי דודאי ממילא נשמע דהתורה ציוותה להקריב תמיד והפסח מאוחר לזמן התמיד, א"כ אם עושין כדין תורה, מקריבין תמיד בזמנו והרי עדיין אז לא הגיע זמן הפסח, ואח"כ כשמגיע זמן הפסח מקריבין אותו, א"כ נמצא שממילא נקרב הפסח אחר התמיד.

והק' המנ"ח שמשמע במתני' גמ' שתמיד קודם בכל ענין לפסח ואפילו כבר הגיע זמן הפסח [שכן לא מצאנו שיעשו פסח בזמנו ומאחרין התמיד] וצ"ע מהיכן שמעינן אם עבר ולא הקריב התמיד בזמן לכתחילה והגיע זמן הפסח ג"כ, דרך משל דהתורה קבעה זמן מאוחר לפסח שעה אחר התמיד, כי התמיד צריך שיעור שעה להקרבתו, א"כ קבעה תורה זמן הקרבתו לאחר שבע שעות, אבל כשמגיע אחר שבע א"כ בא זמן הפסח ג"כ ועדיין לא הקריבו התמיד, מנלן דתמיד קודם, וכי מפורש בתורה דהפסח יהיה אחר התמיד, רק דחזינן דהתורה כתבה דיהיה מאוחר מבין הערבים אבל לא מיירי מתמיד, א"כ כשהגיע זמן הפסח ולא הקריבו התמיד מנא ידעינן דהתמיד קודם, בודאי אם מקריבין התמיד בזמנו ואז לא הגיע עדיין זמן הפסח א"כ ממילא התמיד קודם, אבל אם מאחרין התמיד והגיע זמן הפסח ג"כ זה, לא נשמע מקרא אם התמיד קודם.

ותי' המנ"ח ע"פ התוס' דף נ"ט. ד"ה יאוחר דהטעם שהתמיד קודם הוא משום תדיר ושאינו תדיר תדיר קודם, וא"כ למה צריך קרא דיאוחר, ותי' התוס' משום דצריך לאפוקי מה דבתמיד נאמר עלי' השלם. אבל באמת יש כאן דין תדיר קודם.

עכ"פ ס"ל לי' להמנ"ח דאין משמעות יאוחר, שדין תורה הוא שיתאחר הפסח ביחס לתמיד, אלא שממילא יוצא כן מחמת סדר השעות ומחמת דין תדיר.

בענין זמן הקרבת הפסח

ובזה תי' המנ"ח את קושית השאגת ארי' סי' י"ז, שהק' - בדינא דתדיר ואינו תדיר תדיר קודם, דאיבעיא להו בזבחים צ"א. דאם עבר ושחט [בלבד] את שאינו תדיר ברישא [כגון תמיד ומוסף], אי מקריבינן ליה [דאין מעבירין על המצוות] או לא, כלומר אם גומר את המוסף, או ממרס בדמו וחוזר לתמיד התדיר.

ובעי הש"ס למפשט מהמשנה בתמיד נשחט [ס"א]. דשחטו לפסח קודם לתמיד כשר ובלבד שיהא אחר ממרס בדמו, והרי שאע"פ שעבר והקדים את המאוחר, חוזר לשחוט ולזרוק את הראשון שעכ"פ זריקת הפסח תהי' בסוף. ולפ"ז ס"ד דגמרא - דה"ה בהקדים ושחט את שאינו תדיר יניח - ויחזור לשחוט ולהקריב את התדיר. [ודחי הכא במאי עסקינן דקדם ושחטיה לתמיד, כלומר שלא שאל ושחט את התמיד ואח"כ בא לימלך רק על הזריקה, מה יעשה קודם בשתי הקרבנות הנשחטין אז אמרינן לו שיגמור את התמיד אבל בעלמא עדיין נימא שימשיך וישחוט את הפסח דאין מעבירין על המצוות עי"ש]. עכ"פ רואים שמדמים בהוה אמינא, שכמו שלאחר שחיטת הפסח ממרס וחוזרים לתמיד, כמו כן לאחר שחיטת אינו תדיר ממרס וחוזרים לתדיר.

והקשה השאג"א ז"ל היאך יכולין לפשוט דין זה דמעבירין על המצוות מהא דפסח, שאני התם דגלי קרא דתמיד קודם לפסח, והוי כמו תפילין של יד ושל ראש דאע"פ דפגע בשל ראש מעבירין על המצוות כיון דאיכא קרא דשל יד קדים, אבל בקדם ושחטו לשאינו תדיר, אפשר דמקריבין אותו דאין מעבירין על המצוות, וכל שכן לפי המסקנא דאם לא שחטיה לתמיד ברישא דמקריבין את הפסח קודם דאין מעבירין על המצוות, ואמאי, כיון דכתב רחמנא בהדיא דתקדים תמיד לפסח, הוי ליה להעביר על המצוות, כמו תפילין של יד ושל ראש דמעבירין על המצוות ומניח של יד קודם. - כלומר איך מדמה תדיר ושאינו תדיר בעלמא, להיכא שגילתה התורה להדיא שיקדים תמיד לפסח.

ותי' המנ"ח לפי מה שביאר לעיל דהתורה לא כתבה כלל דהפסח מאוחר לתמיד, רק זמן הפסח מתחיל קצת לאחר זמן התמיד, וכשהגיע זמן הפסח גם כן, חיוב התמיד להקדים רק מחמת תדיר, ולא שייך עליה השלם כיון דהתורה גילתה דלגבי פסח לא שייך עשה דהשלמה, וממילא התמיד קודם מחמת תדיר, א"כ שפיר מביא הש"ס להא דקדם ושחט שאינו תדיר מהמשנה דשחט הפסח קודם לתמיד דמבואר התם דהגיע זמן הפסח אך שחטו קודם לתמיד ועבר על תדיר, ולפי המסקנא בלא שחטיה לתמיד קודם, מקריב את הפסח משום שאין מעבירין על המצוות דאלים ממעלת תדיר, אבל כל עיקר קדימת התמיד לאחר שהגיע זמן הפסח הוא רק מחמת תדיר.

ונמצא לפי כל זה השאג"א והמנ"ח פליגי בסברא הנ"ל אם דין יאוחר פסח לתמיד, הוא דין איחור בזמן או איחור ביחס לתמיד. ונ"מ ביניהם אם אין שם תמיד אם מקריבין את הפסח לכתחילה בחצות או ממתנין באיחור זמן מה. לדעת המנ"ח עצם זמן הפסח מאוחר יותר, ולדעת השאג"א אם אין תמיד מקריבין את הפסח מיד שכן כל ענין איחורו הוא אם יש שם תמיד.

בענין זמן הקרבת הפסח

אכן צ"ב דעת השאג"א בזה מה יעשה לסברא נכוחה זו שיאוחר אין הכוונה דין איחור ממש, ובפשטות הגמ' משמע שהוא דין איחור בזמן.

והנה מצאנו ראיות לכאן דלא כסברת המנ"ח בספרי פ' פינחס ואת הכבש השני למה נאמר לפי שהוא אומר ושחטו אותו כל קהל עדת בני ישראל בין הערבים. איני יודע אי זה יקדים אם תמיד אם פסחים ת"ל שני. שני לתמיד ולא שני לפסחים.

ובירושלמי פ"ה דפסחים ה"א כ' ויקרבו שניהן כאחת א"ר יוסה "כבש שני" [ו]אין פסח שני. והיינו שאין התמיד שני ומאוחר לפסח.

עוד משמע מהרמב"ם פ"א מהל' ק"פ ה"ד. שכ' זמן שחיטת הפסח אחר חצות. והיוצא מזה שבעצם זמנו של פסח שוה לזמנו של תמיד, ואם אין תמיד, קרב הפסח תחילה בחצות, ולפ"ז אין הבדל בזמן בין תמיד לפסח, אלא שיש דין איחור הפסח אחר התמיד מכח ילפותא דערב - ולא למימרא שערב בנוסף לבין הערביים בא לאחר את שעת הפסח כשלעצמו, אלא שבא לאחר את הפסח ביחס לתמיד אם יש תמיד ודו"ק.

חקירה בפרשה / הרב יהושפט שרגא רבינוביץ מג"ש בישיבת מיר וראש מכון דעת סופרים

פסח מלשון "דלוג", או מלשון "חמלה", היתכן, שני ביאורים שונים זה מזה במשמעותם

מכת בכורות היתה שונה משאר המכות, בכך שאר המכות נעשו על ידי משה או אהרן, ולהבדיל ממכת בכורות שנעשתה על ידי הקב"ה בכבודו ובעצמו, וכלשון הכתוב "ועברתי בארץ מצרים בלילה ההוא אני ולא מלאך".

עוד דבר שונה היה במכת בכורות שהיה צורך לסמן על הבתים שאלו הם בתי ישראל, ובשאר המכות לא היה צריך לעשות כן. ותמוה מדוע השאר המכות לא היה צורך לסמן מיהו ביתו של ישראל

בין שמותיו הרבים נקבע שמו של חג זה חג הפסח. ובטעם לכך כתב רש"י (שמות יב יא) פסח הוא לה' - הקרבן קרוי פסח על שם הדלוג והפסיחה שהקב"ה היה מדלג בתי ישראל מבין בתי מצרים וקופץ ממצרי למצרי, וישראל אמצעי נמלט, ואתם עשו כל עבודותיו לשם שמים.

וכתב הגור אריה שם "ואתם עשו כל עבודותיו לשם שמים. כלומר "פסח הוא לה'" תרי מילי, כי שם "פסח" רוצה לומר הקרבן נקרא "פסח" על שם הדלוג והקפיצה, וצריך שיהיה כל עבודות שלו לשם שמים, וזה "לה":

ומבואר, ששמו של חג זה הוא על שם הדילוג. אמנם צריך ביאור מה השייכות הדלוג לסופו של רש"י שאת העבודות צריך לעשות לשם שמים.

עוד צריך ביאור מדוע דווקא בפסח צריך להיות לשם ה'. וכבר אמרו במשנה (זבחים פ"א משנה א): כל הזבחים שנזבחו שלא לשמן כשרים אלא שלא עלו לבעלים לשם חובה חוץ מן הפסח ומן החטאת הפסח בזמנו.

ומבואר, שקרבן פסח כל שלא נעשה לשם פסח חסר בעיקר הקרבן ופסול הקרבן להבדל משאר קורבנות שהקרבן כשר.

וצ"ב במה נתייחד קרבן פסח משאר הקרבנות שצריך דווקא לעשותו לשם פסח.

והנה למשמעות השם פסח כתב ברש"י עוד משמעות וז"ל: שלהלן (שמות יב יג): והיה הדם לכם לאת על הבתים אשר אתם שם וראיתי את הדם ופסחתי עלכם ולא יהיה בכם נגף למשחית בהכתי בארץ מצרים: וכתב רש"י שמות יב, יג ופסחתי - וחמלתי, ודומה לו (ישעיהו לא ה) פסוח והמליט. ואני אומר כל פסיחה לשון דלוג וקפיצה. ופסחתי מדלג היה מבתי ישראל לבתי מצרים, שהיו שרוים זה בתוך זה.

ושם ביאר רש"י בלשון פסח מלשון חמלה. ואחר כן מה שפירש לעיל שהוא מלשון דילוג. וצריך ביאור בשתיים, מדוע כאן באר רש"י תחילה לשון חמלה, ולעיל ביאר רק לשון דלוג.

וכאן הביאור שהחמלה באה מכח שראה הקב"ה את הדם על הבתים, ויש להבין מה הביא לחמלה אחר שראה הקב"ה את הדם. וכתב שם רש"י: וראיתי את הדם - הכל גלוי לפניו, אלא אמר הקדוש ברוך הוא נותן אני את עיני לראות שאתם עסוקים במצותי ופוסח אני עליכם:

עצם המחלוקת במהות השם פסח הינה גם בין באונקלוס שביאר "ופסחתי עליכם": "ואיחוס עליכון", וכן ביאר "ופסח ד": "ויחוס ד". אכן ברש"י תפס עיקר שהוא לשון דילוג כאמור.

כן הוא במיכלתא (מכילתא דרבי ישמעאל בא - מסכתא דפסחא פרשה ז): ופסחתי עליכם. ר' יאשיה אומר אל תקרי ופסחתי אלא ופסעתי שהב"ה מדלג על בתי בניו במצרים שנאמר קול דודי הנה זה בא מדלג על ההרים. רבי יונתן אומר ופסחתי עליכם אני חס ואני איני חס על המצרים הרי שהיה מצרי בתוך ביתו של ישראל שומע אני ינצל בגינו ת"ל ופסחתי עליכם אני חס ולא על המצרים. הרי שהיה ישראל בבית המצרים שומע אני ילקה בגללו ת"ל ולא יהיה בכם נגף למשחית בהכותי בארץ מצרים בכם אינו הווה אבל הווה הוא במצרים:

ומבואר שהחמלה היתה בכך שחס והחמל הקב"ה הוא בעצם ההבדל בין יהודי לגוי. וצריך להבין מה נשנתה עתה ההבדל בין גוי ליהודי

ואשר יראה בזה שורש הדברים נמצא במהר"ל (גבורות ה' פרק ס): וז"ל יש לשאול הנה ראינו שהשם יתברך צוה בפסח על שום שפסח וכו' והרי ראינו שלא היתה שום מכה מן המכות בישראל ולמה תהיה מכה זאת יותר בישראל.

וקושיתו כאמור, שמבואר שהיה שייך שתיהה מכה זו אף בישראל, ורק היה צורך להבדיל בין ישראל לבין המצרים.

וביאר שבשאר המכות אין פלא שהיו ישראל נצולו מן המכות, שאף שהיו ישראל חטאים וכפי שאמרו הללו עובדי עבודה זרה. לפי שמדריגת ישראל יותר חשוב ויותר עליון במעלה עד שלא היה כח במכה למשול בישראל אלא רק במצרים.

וביאר, אכן והואיל ובמכת בכורות היה גילוי שכינה שבא הקב"ה להכות את בכבודו ובעצמו את בכורי המצרים, כאן יש שוני וז"ל: אבל כאשר הגיע למכת בכורות שהיתה על ידי הקדוש ברוך הוא, שלא תוכל לומר שהיתה מדריגת ישראל חשוב כל כך שלא היה כח המכה להיות מושלת בישראל, שהרי המכה היה הקדוש ברוך הוא בעצמו ולפי כבודו וגדלו היתה המכה בכל ואם כן למה לא היתה המכה בבכורי ישראל.

והביאור הוא שכל שיורד הקב"ה למטה לעולם הזה א"כ כדי לצאת זכאי ולא ללקות למות צריך סיבה חיובית כדי לחיות.

וביאר כשהקריבו קרבן פסח על ידי זעל ידי כך בשביל זה כי ישראל הם לחלק הקדוש ברוך הוא בעצמו

וכתב: "ומפני כך נקרא הקרבן הזה פסח כתרגומו חייס שהוא לשון רחמנות", וביאור ענין זה שכיון שאתם חלקו של הקדוש ברוך הוא הוא מרחם וחס על אשר לו שלא יאבד, וזהו ענין פסח כאשר תבין.

ותוספות דברים יש שם (גבורות ה' פרק לז): פירשו שאתם צריכים לאות מה שאתם לחלק הקדוש ברוך הוא וזהו האות שלכם, ומפני כך היו נותנים הדם מבפנים ששם היו יושבים, כי זה האות להם כמו המילה שהיא אות לאדם כך היה הדם הזה אות שהם להקדוש ברוך הוא, ובשביל כך ופסחתי עליכם שהרי אתם שלי שלא להשחית ולאבד דבר שהוא שלו שהרי הדם מורה שהם עובדים לו. ופי' ופסחתי וחמלתי עליכם כלומר כאשר אראה האות שלכם שאתם עובדים עבודתי דבר זה גורם לרחם עליכם,

ונמצא שנעשו ישראל חלק מהקב"ה ושוב רחם הקב"ה עליהם.

ונראה שאם יש צורך של רחמים ולחוס על ישראל, הרי עולה שבדין עדיין לא היו ישראל זכאים כדי לחיות, אלא רק שאחר שהקריבו קרבן לה' שוב רחם ה' עליהם, וזה נעשה אחר שראה קב"ה את הדם על המשקוף ובוזה נעשו שייכים לה'. ורחים עליהם.

ושם במהר"ל ביאר, את שני הפרושים במכלתא וביאר את הלשון פסח מלשון דלוג. (שם), כי מפני שאתם עובדים עבודתי אני אדלג על בתי ישראל לפי שאלו הם דבוקים בו יתברך ולפיכך לא הכה אותם, כי כל הכאה שיפעל באחר, אבל ישראל הם דבוקים בו יתברך ולפיכך לא היתה מכת בכורות בהם כלל:

ומבואר שעל ידי עבודת הפסח של ישראל נעשו שייכים לו, וכתב כי כל הכאה שיפעל באחר, שכביכול אין הקב"ה יכול להכות את ישראל כי אין יכול להכות את עצמו.

ומבואר שלפי הפירוש השני של הדלוג מחמת שהם דבוקים בו שוב נעשו חלק מהקב"ה ונמצא שלביאור של פסח מלשון דלוג, היו ישראל בדרגה יותר גבוהה שהוא חלק מה' ושוב מה שלא היכה בהם כי לא שייך להכותם כי הם חלק מה'.

ומפני זה זקק לדלג מעליהם שאינם ברי הכאה כלל, ובוזה יבואר דברי המכילתא שלעיל, שאם היה היהודי בבית הגוי היה ניצול ומדלגים מעליו. ומאידך אם היה הגוי היה בבית היהודי היה מיד מת.

שלביאור של פסח מלשון דלוג הבירור היה יותר גדול בין יהודי לגוי וזה בא להמשמיענו המכילתא.

ונמצא שבין לפשט שהוא מלשון חמלה ובין לפשט שהוא מלשון דלוג. שני עניני הפשט דומים הם זה לזה, אלא כל שנחלקו האם היו חלק מהקב"ה כביכול מעצמותו, או שמחמת עבודת הפסח שוב הגנה עליהם שאי אפשר להכותם וממילא חמל עליהם.

ולרש"י שתפס רש"י להלכה שהוא מלשון דלוג, היו בישראל בדרגה יותר גבוהה.

ובזה יבואר מדוע דוקא מה שכתב רש"י אחר שביאר שפסח הוא מלשון דלוג, שיעשו כל עבודת לשם ה'. ביאר המהר"ל שם שני ענינים אחד דלוג, והב' שיעשו את עבודות לשם ה'. והם שני דברים המשלמים זה את זה.

שעל ידי שהקריבו ישראל את קרבן פסח נעשו דבוקים בה' ומכח זה נעשו דבוקים בה' ולכך זכו לדלוג.

מדוע קרבן פסח הוא הגורם לדבקות וחיבור לה'

ועצם הביאור שעל ידי הקרבת קרבן פסח נעשו דבוקים בה הביאור בזה הוא שבי' ניסן אמר הקב"ה לישראל לקחת את קרבן פסח. "משכו וקחו לכם", ובמכילתא דרשו "משכו ידיכם מן הע"ז".

שבידוע הוא שהכבשים היו אלהי מצרים. ובכך ששחטו את אלוהי מצרים היה בכך התרסה וראיה שאין הם מפחדים מן המצרים יותר.

וכבר נתבאר בהרחבה במאמרינו, ששבני ישראל בזמן העבדות במצרים היו שפלים כעבדים חסרי הערכה עצמית, ובכך ששחטו את אלוהי מצרים היו ראויים להקרא בני חורין עבדי ה', וכפי שאמרו הללו עבדי ה' - ולא עבדי פרעה.

ונראה שהמירווח על המשקופים היה שלב יותר עמוק של ההתרסה מול מצרים. שבכך ששחטו כבר נתגלה שאין עובדי עבודה זרה. אמנם בכך שמרחו את הדם, שהמירווח של הדם על גבי המשקוף היה גלוי לאין כל שהם מקבלים עול מלכות שמים ואין הם קשורים כלל לעבודה זרה של מצרים אלא הם הם עבדי ה'.

וזהו הביאור וראיתי את הדם על המשקוף אמר הקדוש ברוך הוא נותן אני את עיני לראות שאתם עסוקים במצותי ופוסח אני עליכם:

שבכך כאמור היה ניתוק ישראל ניתוק מעבודה זרה וחיבור להקב"ה.

ומשום כן דוקא קרבן פסח מבודל בשאר קרבנות, שבשאר קרבנות אף אם לא הקריבו אותם לשמם שם קרבן עליהם. אכן קרבן פסח הוא הביטוי שעם ישראל כולו לה' ואין הוא קשור לעבודה זרה, אלא לה' בלבד, ושה' הוא אחד ושמו ואחד ואין בלתו.

משום כן דווקא קרבן פסח צריך שיעשה לשם פסח ולא שום כונה אחרת, שקרבן פסח הוא הסימן של ישראל להיות דבוקים אך ורק בה' והם ממש חלק ממנו יתברך.

לתגובות: ys.rabin@gmail.com

להתענג על ה' / הרב יעקב מנשה, מגיד מישרים בשכונת פסגת זאב

המאמר מוקדש לעילוי נשמת אבי מורי ועט"ר הגאון הצדיק חכם מנשה בן רחמה זצוק"ל.

מכת בכורות - בחצי הלילה

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה פֹּה אָמַר ה' פְּחַצַּת הַלַּיְלָה אֲנִי יוֹצֵא בְּתוֹךְ מִצְרַיִם. וּמֵת כָּל בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבְּכוֹר פְּרֹעָה הַיּוֹשֵׁב עַל כֶּסֶּאָו עַד בְּכוֹר הַשְּׂפֹחָה אֲשֶׁר אַחַר הָרְחִים וְכָל בְּכוֹר בְּהֵמָה (יא, ד-ה)

וַיְהִי בַּחֲצֵי הַלַּיְלָה וְה' הִפָּה כָּל בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבְּכוֹר פְּרֹעָה הַיּוֹשֵׁב עַל כֶּסֶּאָו עַד בְּכוֹר הַשְּׂבִי אֲשֶׁר בְּבֵית הַבּוֹר וְכָל בְּכוֹר בְּהֵמָה (יב, כט)

יש להתבונן מה שונה מכת בכורות שנעשתה באמצע הלילה, משאר המכות שנעשו ביום.

וביאר חז"ל (ברכות ד.) שהקב"ה אמר למשה רבינו "בחצות". שהרי ודאי אין ספיקא קמי שמיא, ולא אמר לו הקב"ה לשון שמשמעה אי - דיוק ח"ו. ואילו משה רבינו שינה מהנאמר לו ואמר: 'כחצות'. כדי שלא יטעו אצטגניני פרעה בשעת חצות, ולכשיגיע חצות לפי טעותם ולא תתחיל המכה, יאמרו משה 'בדאי הוא'.

והדבר צריך ביאור, שהרי כבר ממכת כינים הודו איצטגניני פרעה וחרטומיו ואמרו: "אצבע אלוהים היא". וממכה זו לא שאל פרעה אותם דבר. מאחר וראו שמשה השיב כל חכמתם אחור, וא"כ מדוע חשש משה שמא יאמרו שהוא 'בדאי'. והרי כבר ראו בכל התשע מכות שלא נפל מכל דבריו ארצה, ושהכל נעשה ע"י הקב"ה וכבר הודו בכריז.

ועוד יש להקשות שאף אם היה אם היו תולים בו 'טעות' כזו, מ"מ איך שינה מלשון שנאמר לו מפי הגבורה.

בחצות שליטת 'מאדים'

וביאר רבינו בחיי שהיות ובתחילה חרטומי מצריים חשבו שמשה רבינו עושה את כל דבריו מתוך חכמת 'הכישוף' כמותם, ולא מאת הקב"ה. ורק ממכה שלישית ואילך החלו להבין שמשה רבינו עושה כן מכח 'נבואה' מהשי"ת, ולזה אמרו: "אצבע אלוהים היא". ומשם ואילך בכל מכה שמשה רבינו קבע זמן לבואה והסתלקותה, וכל ההשגחה שהפרידה

¹² אכן רש"י (ד"ה שמא) פירש, שחשש שמא קודם שתגיע נקודת חצות יהיו סבורים שכבר הגיעה ועדיין לא באה המכה, ויאמרו משה בדאי הוא, ומשמע שחששו היה רק על רגעים אלו. וביאר החת"ס שאדם חייב אדם להסיר מעליו גם חשד לזמן, ואפילו שודאי יתברר אחר כך. והוסיף, כי אצל הקדוש ברוך הוא השעה בכל מקום בעולם נקבעת לפי ירושלים, ואינה שוה בדיוק לחצות של מצרים, ולכן לא יכל משה להוכיח את שעת חצות ע"י הרוח המנשבת בכינור, כי שעת חצות לא נקבעה לפי הזמן במצרים.

בין ישראל למצרים, התחזק עניין זה אצלם, ושם ה' נתקדש על ידי משה רבינו. לכן חשה משה שאם במכה אחרונה ימצאו החרטומים והאצטגנינים אפי' טעות קטנה, שלא הייתה עד עתה בשום מכה, יגרום חילול ה', ועל ידי זה יחזרו לכפירתם הקודמת, כי על ידי טעות זאת יהא בידם לכפור גם בראשונות.

והוסיף הרבינו בחיי, עפ"י מה שאמרו חז"ל (פרקי דר"א פ"ה, ונמצא עניין זה בש"ס בכמה דוכתיין) שז' כוכבים ומזלות [חמה, נוגה, ככב, לבנה, שבתאי, צדק, מאדים] שנמצאים ברקיע, כל אחד מהם מזלו גובר בשעה אחרת, והתחלופה היא כל שבעה שעות. [ובלשון חז"ל: וסימן שמושן כצנ"ש חל"ם **בלילות** (בתחילת ליל ראשון שולט 'כוכב', תחילת ליל שני 'צדק' וכן ע"ז הדרך). חל"ם כצנ"ש **בימים** (בתחילת יום ראשון שולט 'חמה', ובתחילת יום שני 'לבנה' וכן ע"ז הדרך), כל"ש צמח"ן בשעות של **לילות** (סדר הילוך המזלות בלילה ראשון הוא: שעה ראשונה כוכב, שניה לבנה, וכן הלאה), חנכ"ל שצ"ם בשעות של **ימים** (היינו סדר הילוך המזלות ביום הראשון הוא: שעה ראשונה חמה, שניה נוגה, וכן הלאה, שלעולם סדר המזלות הוא שצ"ם חנכ"ל, שעה אחרי שעה)].

ולפי זה בשעה שיצאו ממצרים בליל חמישי בחצות הלילה (שבת פז:) שלט מזל 'מאדים' כט שמרמו על שליטת הס"מ ומורה על אבדון ומות ושפיכת דמים^כ. ולכך אם משה רבינו היה אומר שבחצות הלילה הקב"ה יכה כל בכור, יאמרו החרטומים והאצטגנינים שמשה רבינו מכוון לשעה זו שהיא זמן שליטת מאדים, ויש ומכח 'המזל' יהרגו בכורי מצרים, וממילא יתחלל שם ה'. ששוב יאמרו שכל מעשיו של משה רבינו הוא לכח חכמתו וגדלותו בכח 'הכישוף' והאיצטגנינות.

ולזה שינה ואמר 'בחצות' כלומר שהוא קרוב לזמן חצות שהיא סוף שעה שישית שעדיין שליטת מזל 'צדק' שהוא מסמל את שלימתו 'לטובה ולחיים'. וממילא יוכח להם שאדרבא המכה היא מהקב"ה, שדווקא בשעה של כח החיים יתהפך מזל זה לרע, וימותו בדבר ה'.

ואמנם דבר זה אמר משה רבינו רק למצריים, שהם חיפשו להכחיש את האלוקות, אבל לישראל המאמינים, מבואר בתורה שהקב"ה שמכת בכורות הייתה 'בחצות' דווקא שהוא זמן שליטת 'מאדים'. ואין בזה סתירה, כי הקב"ה משתמש במשרתיו לעשות בהם כרצונו. וכמו שאמרו חז"ל (ברכות נט.) בשעה שהקב"ה בקש להביא מבול לעולם, נטל שני כוכבים 'מכימה' והביא מבול לעולם, וכשבקש לסתמה נטל שני כוכבים 'מעיש' וסתמה. ונס זה אינו מוכחש אפי' ע"י הכופרים. כי גם הם מודים שאף שיש למזלות אלו איזה השפעה כל שהיא על איש זה או אחר שנולד במזל זה, מ"מ אין בכחם לעשות שום דבר מרצונם, רק

^כ הטעם שרגילים להתחיל את סימן שימושם שצ"ם חנכ"ל, שהוא סדר שימושם מתחילת ליל רביעי, ולא רגילים למנותם כצנ"ש חל"ם, שהוא סדר שימושם בחילת ליל ראשון, משום שברביעי נתלו המאורות וכל צבא השמים, וכך היה תחילת שימוש מזלות אלו.

^{כט} שבליל חמישי שולט בתחילת הלילה 'חמה' ובשעה שניה נוגה, שעה שלישית כוכב, שעה רביעית לבנה, שעה חמישית שבתאי, שעה שישית צדק, ובחצות שהוא תחילת שעה שביעית מתחילה שליטת מאדים.

^ל וכתב הבני יששכר (ניסן מאמר ד, דרוש ט) שמאדי"ם הוא בגימטריא המ"ן שבא מזרע עמלק, זרעו של עשו הוא אדום. אשר שרו הוא הס"מ, שנאמר עליו "מי זה בא מאדום חמוץ בגדים". (ישעיה סג, א).

כפקידים ביד ה' לשמוע בקול דברו. ולעולם אין המשרתים האלו מופקדים לאבד רגע אחד המון אדם מאדם ועד בהמה, כמו במבול וכמו בהכאת כל בכור במצרים, ודבר זה נעשה ע"י הקב"ה לבדו שהשתמש במשרתיו אלו. [ואעפ"כ משה לא רצה לתת פתחון פה, אפילו לאחד מהנפתים בהבליהם שאינם מבדילים בין יחידים לעם שלם, שלא יאמרו שהיה בשעת ממשלת 'מאדים' כלל, אלא בשעת ממשלת 'צדק' שהוא מסמל כח החיים].

חצות לילה עת רצון - ונהפך לדין על מצרים

הפני יהושע כתב לבאר בדרך נוספת: שעד מכה ג' שהודו "אצבע אלוהים היא". היינו שהודו שמשה רבינו עושה את כל הניסים האלו ע"י מלאך. אבל לא בשליחות של הקב"ה, לפי שסברו שעדיין לא הגיע זמן הגאולה. משא"כ במכת בכורות שהייתה בחצות הלילה באופן מדויק, היה בזה אות **שהקב"ה בעצמו עשה זאת**. כי בחצות לילה יש עת רצון ואין רשות למזיקים להזיק. ובגמ' (יבמות עב.) איתא שבשעה זו נושבת רוח צפונית וטובה היא לאותם שנפצעו בגופם [וכמו מי שמל עצמו כמבואר בגמ' שם]. ולמרות זאת הקב"ה שינה כח הטבע והרג הבכורות.

ולכך היה חשוב למשה רבינו לאמת את דבריו, לפי שאין הכל בקיאים בזמן חצות, ויכולים לטעות בו, ולהכחיש ולומר שלא נעשה עניין זה מאת הקב"ה, אלא שגם זה נעשה ע"י מלאך מחבל, כיון שנעשה מכה זו קודם חצות שהוא זמן שליטת המזיקין, ולכך אמר משה **'כחצות'**. כדי שלא לעשות עיקר המופת **מחמת זמן המכה**. אלא מצד המכה **בעצמותה** במה שהקב"ה פסח על בתי מצרים ואת בתינו הציל, שבזה התאמתו דברי משה שהקב"ה עצמו ירד להכות את מצריים ולא ע"י מלאך המזיק, כיון שאם היה ע"י מלאך לא היה יכול להבחין בין יהודי למצרי, וכ"ש שלא להבחין בין טפה של בכור לטפה שאינה של בכור.

ולדרך זו יש להוסיף מש"כ מלבי"ם שהנה פרעה הזהיר את משה: "יהי כן ה' עמכם כאשר אשלח אתכם ואת טפכם, ראו כי רעה נגד פניכם". (שמות י, י). וביארו במדרש 'כוכב אחד יש ששמו רעה'. ואמר להם פרעה רואה אני באיצטגנינות שלי אותו כוכב עולה לקראתכם במדבר. שיש לומר שאותו כוכב הוא 'מאדים'. ובשעה שיצאו עם ישראל ממצריים [היינו בכח ולא בפועל, שהוא בזמן שהקב"ה הכה כל בכור, אשר היא אתחלתא דגאולת מצרים]. שלט כוכב זה, כמו שנתבאר לעיל והקב"ה בא להראות לפרעה שלמרות שנראה לו שעל ידי כוכב זה יוכו עם ישראל, אדרבא יהא ההפך שבכורי מצרים יהרגו, ואילו בכורי ישראל ינצלו ממנו. ובזה פירש מה שאמר "כחצות הלילה אני יוצא בתוך מצרים". דהיינו שלא תהיה המכה ע"י הכוכב זה, אלא ע"י הקב"ה בעצמו, ועל ידי יתבטל הרעה מעל עם ישראל שלא ינזקו מכוכב זה.

לוית ח"ן / הרב חיים נתן היילפרין, מח"ס 'לקוטי שערי תשובה' (מאנשעסטער)

חיזוק גדול ליציאת "מיצרים"!

פרשיות אלו מעודדים והקריאה מעורר את הזמן שנזכה גם אנו ל"יציאת מצרים" גאולת הנפש וגאולת הגוף, כי נתעורר מדי שנה בחג הפסח וגם לרבות בלימוד פרשיות אלו היציאת מצרים שנזכה גם אנו לצאת מהמיצרים שלנו, מה"פרעה מלך מצרים" שלנו, המלך זקן וכסיל. אמנם צריכים א"כ לעמוד על נקודה המאירה בהאי סוגיא, והוא כי הרי כאשר מתבוננים בהדברים הידועים מהריז"ל כי אילו נשארנו עוד רגע אחת במצרים היינו נשארים שם לנצח, ולכן הוכרחנו לצאת בחפזון, כי היינו במ"ט שערי טומאה. והדבר נפלא ביותר, כי הרי שנינו בעדיות כי המכות נמשכו במשך שנה שלימה, והתורה חוזרת כמה פעמים כי תכלית האותות והמפותים היו בכדי להשריש האמונה בתוכינו לדעת כי אין מלבדו וכפי שמאריך הרמב"ן בסוף הפרשה כי ע"י יציאת מצרים ראינו האיך שהוא הבורא ובעל היכולת ובעל הכוחות כולם. וא"כ הדבר באמת צ"ב היתכן שבשעת היציאה ממצרים היינו עדיין במ"ט שערי טומאה, ומהו הכוונה בזה, האם לא נתעוררנו ע"י המכות והנסים הגלויים שראו במשך השנה להתעלות לכל הפחות עשרים או אפי' עשר שנים בטומאה, האיך יתכן כי אחר ככלות הכל באמצע חודש ניסן בשנת ב' אלפים רמ"ח שנים מבריאת העולם נשארנו במ"ט שערי טומאה.

ובאמת אין לי תשובה על שאלה הזו, ואכיר בטובת מי שיכול להאיר עיני בזה, אבל עכ"פ כל כמה שהיו אדוקים בעבודה זרה שלהם וכפי שרואים כי אפילו בשעת קריאת ים סוף נאמר "הללו עובדי עבודה זרה והללו עובדי עבודה זרה", מ"מ זכינו ליציאת מצרים.

אולם צריכים להדגיש כי לא התעלו מרגע לשני, (ואף שבאותה לילה היו גדלות מוחין, אבל כבר ידוע כי מיד אח"כ שבו למדריגתם הראשונה), והיו צריכים לעבוד על זה מדי יום ביומו עד שאמנם עמדו במתן תורה במדריגה עילאה. עבדו על עצמם במשך ימי הספירה, יום אחר יום.

נקודה זו מאירה מאד, כי לפעמים כאשר האדם מתבונן בעצמו, ומכיר האיך שבכמה ענינים מרגיש במ"ט שערי טומאה, והוא אחד מהשבויים בגלות "מיצרים", ורוצה לזכות לצאת מחשך לאור גדול, ומצפה לישועת השם לזכות ליציאת מצרים ברגע אחת מגלות לגאולה שלימה, והוא מקיים המצוה של זכירת יציאת מצרים, אבל פרט זו הוא שוכח, כי לא עולה על מחשבתו עד כמה צריכים סבלנות ועבודה רבה ממדריגה למדריגה, ולכבד ולייקר כל משהו שהולך קדימה. ואף כאשר לפעמים נופל אחורה בכדי להמשיך שתי פסיעות קדימה - העיקר שאינו מתייאש מן הגאולה.

וכמדומה כי שורות אלו יכולות ליתן חיזוק גדול כאשר מתבוננים ומכירים ויודעים עד כמה באמת הקריאה מעורר את הזמן, ואמנם יכולים לזכות ליציאת מצרים, אבל שנהיה

מוכן להשקיע כח ומוח עם הרבה הרבה סבלנות ולא להתפעל מהמדריגה נמוכה שלפעמים מוצאים עצמינו בה. - העיקר קדימה - פסיעה ועוד פסיעה לקראת מתן תורה.

מי הדעת - תלמוד תורה בפרשת השבוע / הרב יוסף קסלר, מח"ס 'משנת ברכה', מודיעין עילית

השייכות בין תפילין לתלמוד תורה

וְהָיָה לְךָ לְאוֹת עַל יָדְךָ וּלְזִכָּרוֹן בֵּין עֵינֶיךָ לְמַעַן תִּהְיֶה תּוֹרַת ה' בְּפִיךָ (יג, ט)
המניח תפילין כאילו קורא בתורה

ובמכילתא (פרשה יז) מבואר מכאן אמרו המניח תפילין כאילו קורא בתורה וכל הקורא בתורה פטור מן התפילין.

וכתב ברבנו יונה (סופ"ב דברכות ט:) וז"ל ואע"פ שמצות תפילין יש בהם מעשה והיה נראה שאינה נדחית מפני הלימוד, אפ"ה במכילתא אמרינן שמי שעוסק בתורה פטור מן התפילין, ואמרינן התם דטעמא דמלתא משום דבתפילין כתוב "למען תהיה תורת ה' בפיך", וכיון שטעם התפילין מפני התורה והוא עוסק בתורה כל היום זהו במקום תפילין, ומ"מ לא בא לפטור שלא יניחם בשעת קרי"ש ותפילה, שזה צריך הוא לקבל עליו עול מלכות שמים שלימה כדאמרינן לעיל, אלא הרווחנו בזה שאעפ"י שהחיוב כל היום פוטר למי שעוסק בתורה עכ"ל.

וכן נפסק בשו"ע (או"ח ל"ח סעיף י') הקורא בתורה פטור מהנחת תפילין כל היום זולת בשעת קריאת שמע ותפילין.

ועיין במשנ"ב דאפשר דזה דוקא בעוסק בתורה שבכתב כיון שהיא עצמה אות שנזכר בה יציאת מצרים, ועוד כתב שכל הפטור הוא שא"צ לפסוק מלימודו כדי להניחם אבל קודם לזה חייב, וכתב גם דדעת הגר"א דדוקא מי שתורתו אומנותו שייך בו פטור זה אבל אנו צריכין להפסיק אף לתפילין.

ובבהגר"א (סקי"ג) הביא דברי הירושלמי בפ"ק דברכות ה"ב דרבי יוחנן אמר בשם רשב"י כגון אנו שעוסקין בתלמוד תורה אפילו לקריאת שמע אין אנו מפסיקים וכו', ואמרינן ולא מודה רבי שמעון שמפסיקין לעשות סוכה לעשות לולב וכו', טעמיה דרשב"י זה שינון וזה שינון ואין מבטל שינון מפני שינון וכו' וכתב הגר"א דאף דהתם מדובר בקריאת שמע מ"מ ה"נ בתפילין שהוא גם כן שינון, וזה שכתוב למען תהיה תורת ה' בפיך ודרשו מינה במכילתא מכאן אמרו שהקורא בתורה פטור מתפילין.

והדברים מפליאים מה השייכות בין תפילין לתלמוד תורה עד כדי שהעוסק בתורה פטור מן התפילין כיון שהם ענין אחד דזה שינון וזה שינון, והדברים טעונים ביאור.

לימוד התורה כהנחת תפילין

והנה איתא במסכת תפילין (הכ"ה) וכן הוא בילקוט (בא - רמז רכב) היה ר"א אומר גדול היא מצות תפילין שכך אמר להם הקב"ה לישראל והגית בו יומם ולילה, אמרו ישראל לפני הקב"ה רבון העולמים וכי אנו יכולים להגות בתורה יומם ולילה, א"ל הקב"ה בני הו

מניחים תפילין על ראשיכם ועל זרועותיכם ואני מעלה עליכם כאילו אתם הוגים בתורה יומם ולילה שנא' למען תהיה תורת ה' בפיך.

הרי מתבאר דגם להיפך דגדולה מצות תפילין דנחשב הנחת תפילין כאילו עוסק בתורה ומאידך מצאנו דהעוסק בתורה נחשב כאילו מניח תפילין והדברים טעונים ביאור.

הנחת תפילין - שעבוד החושים לעבודת ה'

והנה ברמב"ן (שמות יג - טז) כתב דשורש המצוה של תפילין שנניח כתב יציאת מצרים על היד ועל הראש כנגד הלב והמוח שהם משכנות המחשבה, וכן כתב שם שאף שני הפרשיות קדש והיה כי יביאך אנו מניחים לטוטפות שהם מצות הייחוד וזכרון כל המצוות ועונשן ושכרן וכל השורש באמונה.

ובשולחן ערוך (כ"ה סעיף ה') מבואר יכוון בהנחתם שצונו הקב"ה להניח ארבע פרשיות אלו שיש בהם יחוד שמו ויציאת מצרים על הזרוע כנגד הלב ועל הראש כנגד המוח כדי שזכור נסים ונפלאות שעשה עמנו שהם מורים על ייחודו ואשר לו הכח והממשלה בעליונים ובתחתונים לעשות בהם כרצונו, וישעבד להקב"ה הנשמה שהיא במוח וגם הלב שהוא עיקר התאוות והמחשבות, ובזה יזכור הבורא וימעט הנאותיו.

ומקור הדבר ברבנו יונה בפ"ב דברכות (ח. בדפי הרי"ף) שכתב "שבתפילין שבראש אדם משעבד לבורא יתברך הנשמה שהיא במוח, ובתפילין שבזרוע אדם משעבד גופו, ומפני כך צוו להשים אותם כנגד הלב שהלב היא עיקר התאוות והמחשבות, ובזה יזכור את הבורא וימעט הנאותיו".

תלמוד תורה - קבלת מלכות שמים

והנה מבואר ברבנו יונה בשערי תשובה (שער ג' אות כב) ומצות תפילין ומצות מזוזה - מצות עשה הן, והנה בכלל קבלת מלכות שמים, כי על כן נכתבו בפרשת שמע ישראל עכ"ל, ובפחד יצחק (שבועות - מאמר כ"ה פ"א) הוכיח מהדברים דאף מצות תלמוד תורה שנאמרה בפרשה ראשונה של קריאת שמע הרי היא בכלל קבלת מלכות שמים שהרי מבואר ברבנו יונה שכל הנאמר בפרשה זו הוא מהמצוות שיש בהם קבלת מלכות שמים.

והגר"מ שפירא בשיעוריו על הלכות ת"ת (שיעור ב') ביאר שהרי מצאנו בגמ' בנדריים דף ח. ובמנחות צט: דעיקר תלמוד תורה מתקיים בפרשת קריאת שמע דזהו השיעור למטה בת"ת (עי' בשנות אליהו פאה א - ו) ונמצא שמצות ת"ת כתובה בפרשה שהיא קבלת עול מלכות שמים, וכיון שיש דעות בראשונים (עי' שאגת אריה סימן א') דמצות קבלת עול מלכות שמים אפשר לקיימה אף ע"י פרשה אחרת בתורה, הרי נמצא שבכל פרשה בתורה מונח קבלת עול מלכות שמים.

ועיין ברמב"ן (ואתחנן ו - יג) על הפס' "ואתו תעבוד" - לעשות כל אשר צוך כעבד שומר מצות אדוניו וכו' וכך אמרו בספרי (ראה ס) בפסוק אחרי ה' אלקיכם תלכו וכו' ואותו תעבודו עבודו בתורתו וכו' לתלמוד התורה ולהגות בה וגם היא עבודה לפניו, הרי שתלמוד תורה עבודה היא.

השייכות בין תפילין לתלמוד תורה

וביאור הדברים כיון שיסוד תלמוד תורה הוא - דעת את ה' - וכמו שביאר הגרי"א שר זצ"ל (לקט שיחות מוסר ח"ג) שיסוד תלמוד תורה הוא ללמוד את גילוי דעתו של הקב"ה אלא שכדי שתהא הידיעה שלמה צריך גם שיגיע הלימוד לידי מעשה, וכבר נתבאר דמה שאמרו על לימוד על מנת לעשות מתקיים אף בדברים שאין נוגעים למעשה, והטעם לכך כיון שלימוד תורה בכל סוגיא שהיא - מעיד על כך שהתורה מחייבת את האדם, והיא יסוד קיום הבריאה, והדברים מתבארים בהרחבה בקונטרס אש דת להגרי"א וינטרוב זצ"ל, וכך הובא שם מבעל האבני נזר שבכל לימוד תורה צריך שיהא הלימוד באופן שאם יבא אח"כ מעשה לידו יהא אצלו כבר בטל הבחירה ויהא מוכרח לעשות וזהו נחשב על מנת לעשות, ועיין במהר"ל (דרוש על המצוות עמוד נב) ובשל"ה (מס' שבועות תורה אור רמג - רמד).

וזה הביאור בדברי הנפש החיים שיסוד הלשמה בתורה הוא לשם התורה וכן להוסיף לקח ופלפול והיינו שעצם הלימוד לשם מציאות התורה וכדי להבין את התורה הרי זה גופא נחשב לשם ה' שרוצה לדעת את ה' שהתורה היא ידיעת רצון ה', וביותר לפי המבואר בהקדמת הרמב"ן לתורה בשם הזוהר דכל התורה שמותיו של הקב"ה, ולכן ידיעת התורה היא ידיעת ה'.

הרי מתבאר שיסוד מצות תפילין הוא שעל ידם משעבד המחשבות שבמח והתאוות שבלב לעבודת השם יתברך, וכמו כן הוא יסוד מצות תלמוד תורה שיש בה קבלת מלכות שמים שבלימוד התורה הרי הוא מעיד שהתורה היא המחייבת את האדם בכל מעשיו, נמצא שיסודם שוה ולכן מצינו שהעוסק בתורה יש בו את הענין של הנחת תפילין וכן המניח תפילין נחשב כעוסק בתורה.

משאת משה / הרב מנחם ישראל חזן, מודיעין עילית

חידוש הלבנה

הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם (יב, ב)

עם ישראל קיבל כאן משהו.

- 'חודש'.

החודש הזה יהיה - 'לכם'.

ומהו אותו 'חודש'? כיצד הוא נראה?

- זו הלבנה. הירח.

היא 'מתחדשת' מידי 'חודש'. יש בה את כוחו של ה'חידוש'.

היא הולכת וגדלה, הולכת ונשלמת, עד שהיא נעשית עיגול שלם מכל צד; ואז היא מתקטנת, נחסרת, עד לסוף החודש - בו היא חדלה לחלוטין להאיר.

- וחוזר חלילה. היא גדלה - ומתקטנת; נשלמת - ומתחסרת.

הלבנה, ה'חודש', משמשת כ'מאור'. היא מאירה את העולם בשעות הלילה.

- היא מאירה - אבל לא על ידי עצמה. אין בה אור עצמי. אפילו לא ניצוץ אחד קטן. כל כוחה מהחמה, השמש.

וכשהיא עומדת מול השמש, אז השמש מאירה בה. ואז היא מקבלת את האור הזה - ומאירה אותו לעולם כולו.

וכשהיא 'נוטה' מהשמש, כשהם לא עומדים פנים אל פנים - אז היא לא מקבלת אור. ואז היא נשארת כמות שהיא, דהיינו - בלי מאומה.

כי כפי שאמרנו, אין לה טיפת אור עצמי. היא חייבת אור מ'למעלה' - כדי 'להמשיך' אותו לעצמה, ולמקום אותו היא רוצה להאיר.

הלבנה, אינה רק מאור גשמי. יש בה תוכן עמוק מאוד.

- ננסה להבין.

*

התחדשות

תחילת 'חודש'.

- תחילת התהליך, שבסופו - ה'פנים אל פנים' הזה.

ההארה החזקה - מתחילה. יש התחדשות. יש 'חודש'.

חידוש הלבנה

[אגב, 'התחדשות', בגי' - פסוק 'שמע ישראל', עם התיבות].

וזו חגיגה אמיתית. שירה וריקודים. 'קידוש לבנה' (עי' דרכי משה או"ח סי' תכו).

זו החגיגה שלנו. של עם ישראל. הלא 'החודש הזה לכם' - הלבנה הזו, ניתנה לנו. היא חלק מאיתנו.

וכשהיא מתחדשת, גם אנחנו מתחדשים. כשהיא 'מלאה' - גם אנחנו מלאים.

כך היה, למשל, מאברהם אבינו - ועד שלמה המלך (עי' מד"ר בא טו, כו).

אברהם, התחיל 'להאיר'. ואז יצחק. ויעקב. ויהודה. ופרץ. וחצרון. ורם. ועמינדב. וכו' - עד שלמה המלך. היו אלו חמש עשרה דורות.

- כמו חמש עשרה הימים שבין תחילת החודש - למילוי הלבנה.

ובזמן שלמה המלך, היה הגילוי הגדול. 'וישב שלמה על כסא ה' למלך' (ד"ה א, כט, כג).

- אפשר לישב על כסא ה'?

- ברור שלא. זה היה אותו 'רעיון'. דמיון מה (עי' מד"ר שם).

כי כמו שללבנה אין אור עצמי, כך גם לנו. עם ישראל.

וכשהלבנה במילואה, אז היא עומדת לגמרי - מול השמש. מקבלת את כל אורה.

כך גם בזמן שלמה. עם ישראל קיבל את ה'אור' המושלם. הוא היה ממש 'כנגד' האור הזה. בכל מהותו.

ולאחר מכן, החל ה'חיסרון'. עד - המלך האחרון, צדקיהו.

'ואת עיני צדקיהו עור' (ירמיהו לט, ז).

- 'חסר אורה של לבנה' (מד"ר שם).

*

המיעוט

הלבנה, היא מציאות גשמית לגמרי.

- עפר, אבנים, סלעים.

וכשהיא מול השמש - אז היא כמו 'מחזיר אור'. כמו מראה.

- שוב, גשמי לחלוטין.

אמנם, מה ש'מונח' בלבנה הזו - זה כל הרוחניות שלנו.

אנחנו - עובדים. כל ימי חיינו. תורה שבכתב, תורה שבעל פה. תרי"ג מצוות. אלפי - או

יותר - פרטי הלכות. כל אלו יוצרים משהו. בונים מציאות. יותר נכון - משלימים מציאות.

איזו מציאות אנחנו משלימים?

היה תהליך - של 'חיסרון'.

חידוש הלבנה

והתהליך הזה החל - בבחינה מסוימת - בבריאת המאורות. 'שני המאורות הגדולים'. אז הכל היה שלם. שניהם היו גדולים, לשניהם היה אור עצמי.

המציאות הזו, של 'מאורות', ה'סוד' שבה - אלו שמותיו יתברך. אלו ש'מאירים' למציאות. שמחיים אותה. ש'מפרנסים' אותה.

יש את ה'שמש', שהיא שמו הגדול - הוי"ה. זה גם הגילוי שנקרא 'קודשא בריך הוא'. ויש את ה'לבנה', שהיא - שם 'אדנ"י'. וזה הגילוי - של מידת מלכותו. ה'שכינה'.

שוב:

יש - הוי"ה - קודשא בריך הוא - 'שמש'.
ויש - אדנ"י - מלכות - שכינה - 'לבנה'.
וכל אלו הם 'מידותיו' יתברך. גילוי.

'קודשא בריך הוא', אלו ששת המידות שאנחנו מזכירים בכל יום: הגדולה (חסד), הגבורה, התפארת, הנצח, ההוד, כי כל בשמים ובארץ (יסוד).
ומיד לאחר מכן, מוזכרת שם גם ה'מלכות': 'לך ה' הממלכה'.
כל גילוי, 'מקבל' את אורו ממי שלמעלה הימנו. קודשא בריך הוא - מקבל מה'בינה'.
הגילוי שמעל המידות שהזכרנו.
והמלכות, מקבלת - מקודשא בריך הוא.
- מ'עצמה', אין לה מאומה. כמו שזה מתבטא בלבנה. היא רק 'מקבלת' - מהשמש.
מקודשא בריך הוא.
בתחילת הבריאה זה לא היה כך.
אז היו 'שני המאורות הגדולים'. שניהם היו - 'גדולים'.
ושניהם 'שימשו' בכתר אחד. הם קיבלו - מה'בינה'. ושניהם האירו אל העולם. אחד ביום, והשני בלילה.
- לא היתה שם 'עבודה'. לא היה את מי 'לחדש'. 'להעלות'. 'להשלים'.
יתכן, שעל זה באה הלבנה לפני הקדוש ברוך הוא (כאן זה ה'בינה'), בטענתה - 'אין שני מלכים משמשים בכתר אחד'.
- אין מה לחדש. אין מה 'להעלות'.
[כך שמעתי מגדול אחד שליט"א].
ואז היה - ה'מיעוט'.
הלבנה, נתמעטה.
מידת מלכותו יתברך - נתחסרה. היא הפכה להיות 'אין לה מעצמה מאומה'.

חידוש הלבנה

מעתי, היא נזקקת - לאורם של ה'מידות' העליונות, חסד, גבורה, וכו'. לאורו של קודשא בריך הוא. רק כך היא יכולה להאיר לעולם, בזמן ממשלתה - הלילה.
- לילה. חושך. גלות.

וגם בזמן הגאולה היא 'זקוקה', כל עוד זו אינה 'גאולה שלמה'.

- כל עוד הלבנה אינה ב'שלמותה' האמיתית.

בזמן שלמה המלך, היתה הלבנה - בשלמותה. כך היא קיבלה את אור החמה בשלמות. זו היתה גאולה, אבל לא 'שלמה'.

- כי התכלית היא, שיהיה 'אור הלבנה' - כאור החמה'.

[סוגית מיעוט הלבנה הינה עמוקה ורחבה, אנו כאן רק נוגעים בשולי שוליה. יעוי' בע"ח של"ו באריכות].

*

יחסי גומלין - אהבה

וכאן מגיעה העבודה שלנו.

כי אין מלך - בלא עם.

קודשא בריך הוא, מתגלה - במידת המלכות. הוא מתגלה - כמלך.

והגילוי הזה, תלוי ב'עם'. באלו שימליכו את המלך. באלו שיעסקו ב'חודש', בהשלמת הלבנה.

אנחנו עוסקים בקישוטי הלבנה. בקישוטי - השכינה הקדושה. בהתקנתה כראוי - אל מול קודשא בריך הוא.

- כך הוא יוכל להאיר בה בשלמות. כך היא תהיה 'שלמה' - בקבלתה את הארתו.

זו כל העבודה שלנו!

כמו - מלכות בשר ודם.

המלך, לפני שהכתירו אותו - הוא אדם. כמו כולם.

בקרב פנימה, יש 'משהו'. יש לו 'מידות' מיוחדות, תכונות שהעם יכול לקבל מהם 'חיים' ממש; אבל כל עוד לא ימליכו אותו - הוא לא יוכל 'להאיר' לאף אחד.

ורק כשהעם מקבלים את מלכותו, אז הוא מתחיל 'להאיר'. לתת. להעניק. להוציא מעצמו את המירב.

ה'מלכות' שלו - העובדה שהוא מלך, שהעם מוכנים למסור את עצמם למלכותו - היא נותנת לו את האפשרויות הללו.

ננסה 'לבודד' את ה'מלכות' של המלך - לעצמה. מהי מלכות. מה מהותה.

מלכות - היא אך ורק 'אפשרות'. אפשרות חזקה, כמעט בלתי מוגבלת; אבל אין לה 'מעצמה' - כלום!

היא רק מאפשרת למלך - להביא את עצמו אל העם, להביע את עצמו - לטובת העם. לבטא את מה ש'יש' לו.

- להאיר - לעם.

ואלו שהמלכות תלויה בהם, אלו ש'מגדלים' את ה'אפשרות' הזו - זה העם. הכל תלוי בהם.

הם 'מקשטים' אותה. מגדילים אותה. מחדשים אותה. בכך - שהם עושים את מצוות המלך, נשמעים אליו.

וכך המלך - יכול למלוך. להשפיע. להאיר.

אלו 'יחסי הגומלין' שבין המלך - המלכות - והעם.

- ואלו גם יחסי הגומלין, שבין קודשא בריך הוא - מידת מלכותו - ועם ישראל.

כעת, לאחר ה'מיעוט', יש 'קרבת'. שער ראש חודש (עי' חולין ס:).

- יש - 'התקרבות' (עי' מהר"ל בח"א שם). מתקרבים אחד אל השני. מתחברים. מתאחדים.

אלו 'יחסי הגומלין' הללו. הם אינם רק אמצעי להשפעה. זו אהבה, זו אחדות.

*

מנתו של הכלב

אז זו המצוה הראשונה שלנו:

- החודש הזה - לכם.

קחו את ה'חודש'. טפלו בה. גדלו אותה. מסרו נפשכם עליה.

זו ה'הקדמה' לכל התורה כולה. 'לא היה צריך להתחיל את התורה אלא מהחודש הזה לכם' (רש"י בראשית א, א).

והמצוה הזו, טומנת בחובה - את כל המצוות כולן.

אז יש לנו 'עבודה' גדולה ונפלאה, על ה'מיעוט' הזה, על ה'חסר' הזה.

וכעת - יש גם 'צד שני'.

כי לכל מלכות, יש גם אפשרות שניה. יש 'בחירה'. אחרת - לא היתה זו מלכות, זה היה הכרח.

- כשאינן 'צד שני', כשאין אפשרות אחרת, כשזה מוכרח - זו אינה מלכות. זו אולי 'ממשלה', 'שלטון'; מלכות - זה רק בבחירה החופשית של העם.

אפשר, שיש בזה שני 'מהלכים'.

האחד:

יש לנו 'נפש' נמוכה. בהמית.

- כנגד החלקים הגבוהים יותר שלנו, ה'רוח' וה'נשמה'.

הנפש הזו, זקוקה. רוצה. 'מתחשק' לה. מתאוה.

- מה עושים עם כל הרצונות הללו? עם כל התאוות הללו?

אפשר - לדכא אותן. 'להמעיט' את הנפש. לרמוס את רצונותיה ברגל גסה.

הלא העיקר - זה תורה. מצוות. התאוות, רק מרחיקות אותנו.

אז בא ונתעלם מהתאוות הללו לגמרי. נשתיק את 'קריאותיה' של הנפש, ונשב ללמוד תורה.

והתוצאה, זה 'קפיץ'.

ככל ש'מתגברים' כך - התאוות מתגברות אף הן. עד שהן ממלאות את הראש, את הלב. יש המגיעים להתמכרויות קשות בעקבות הגישה הזו.

משל (עי' מד"ר וירא נז, ד. וע"ע זוה"ק לד ע"א) לסעודה גדולה. ובה מאכלים לרוב.

אוהבי בעל השמחה, מסובים שם. שמחים איתו ביחד.

ובצד, רובץ לו כלב. והוא מחכה - למנה שלו. ל'עצם' שיזרקו לו. הוא רעב, אבל בינתיים הוא מחכה בנימוס.

הסעודה בעיצומה, השמחה פורצת - והכלב נשכח.

ופתאום - הכל נהרס.

סבלנותו של הכלב - פקעה. והוא קופץ על השולחנות, זולל מכל הבא ליד. האנשים בורחים, והסעודה - 'מתבלבלת'.

היה אפשר למנוע את כל זה.

אם היינו חושבים עליו מראש, ומיחדים לו איזו 'מנה' ראויה לשמה - הסעודה היתה יכולה להימשך בנחת. השמחה לא היתה נפגמת.

כאן טמון סודו הגדול של ה'שעיר לעזאזל'. וגם - של שעיר ראש חודש (עי' בזוה"ק שם).

כשיש 'סעודה' גדולה, שמחה גדולה - אז צריך לתת לכלב את חלקו. אחרת, הוא עלול להרוס את הכל.

בראש חודש, יש 'סעודה'. התהליך של ה'פנים אל פנים' - מתחיל. 'קידוש לבנה'.

ובסעודה, גם הכלב נמצא שם איכשהו. בצד. בשעיר ראש חודש, יש לו חלק מסויים (גם

זו סוגיא עמוקה מאוד. נגענו בה רק ב'קצה המטה' ממש).

כך גם - הנפש שלנו.

חידוש הלבנה

- הנפש אינה 'כלב' חלילה. היא לא ה'צד השני'. רק ה'אפשרות השניה' שבה, הנטייה לצד הרע והאסור - הוא הצד הזה.

ואם ניתן לה את חלקה הנכון, הראוי לה - היא תהיה רגועה. שלווה. נוכל לעסוק בתורה ובמצוות בנחת.

אבל אם נמנע ממנה את מה שהיא זקוקה לו, אז היא עלולה 'לקפוץ על השולחן'. כל הלימוד שלנו - עלול 'להתבלבל' במחשבות על הנפש. על סיפוקיה. על חסרונותיה. על הגלידה שמחכה לה במקפיא.

- וכמו שכל מי שמודע לעצמו, מכיר ויודע.

וכאן עלינו להדגיש: הכונה ב'סיפוק' הזה, בנתינה הזו - אינה למען ה'כלב' שהוא חלילה. זו עבודה זרה ממש.

הכונה היא לעשות את רצון ה'. למלא את הנפש - כי זה מה שה' רוצה. להשליך את השעיר - כי זו מצוות התורה.

- ה' כבר ידאג לכל השאר.

*

ושכנתי בתוכם

וה'מהלך' השני.

'תכלית הבריאה - לתיקון הנפש' (הגר"א בביאורו לתקו"ז תחילת תי' כא, ד"ה אמר ר'). מלכות, כפי שביארנו, היא החלק הכי 'תחתון' שבגילוי יתברך.

ו'מבשרי אחזה אלוק'. החלק התחתון שבנו, זה ה'נפש' שלנו. כנגד החלקים העליונים יותר - רוח, נשמה.

ותיקון הנפש היהודית, זה על ידי תיקון מידת מלכותו יתברך. הם נוגעים זה בזה, קשורים זה לזה.

והתפקיד שלנו הוא להביא את השכינה, את מלכותו יתברך, עד - הנפש שלנו. עד התאוות הבהמיות. עד הרצונות הנמוכים.

הנפש שלנו - היא התכלית. לשם צריך 'לכוון' את אור השכינה, שיאיר שם.

וזה לא 'לשעבד', אותה, להרעיב אותה, אלא - לתת לה את מה שהיא צריכה, בכמות הנכונה - אבל שזה יהיה בכונה הראויה. שנבין מה אנחנו עושים כאן.

והכונה הזו, אינה 'דיעבד' כמו לפי ה'מהלך' הקודם.

- זה לכתחילה!

כי התכלית - זו הנפש. וכשממלאים אותה בתוכן הראוי, ב'דעת' הראויה; כשמספרים לה שכך אנחנו ממליכים את ה' יתברך, אז היא באמת - מתמלאת. היא נעשית 'כלי' נפלא למלכות שמים.

המלכות הזו - תקנן בה. תיכנס בה. תשנה אותה, תאיר אותה.
וה'מהלך' הזה, מיוחד - לארץ ישראל. כאן הקדושה מגיעה עד ה'ארץ'. עד הנמוך ביותר.
כאן זה 'חיק אימי'. חיקה של האמא שלנו, של ה'מלכות'. בחוץ לארץ, זה 'חיק נכריה'
(עי' ירושלמי כלאים פ"ט ה"ג, ומו"ק פ"ג ה"א).

והמלכות, בחוץ לארץ - אינה פעילה. היא רק 'שומרת' עלינו. שלא נאבד.
מקום המלכות, זה ארץ הקודש.

החלק המעשי ב'סיפוק' הנפש, הוא לכאורה - אותו הדבר. כמה שצריך, כמה שהנפש
זקוקה (עי' מס"י סוף פי"ג).

אבל הכונה כאן, היא שונה. יש כאן 'תוכן' אחר לגמרי. כאן יש חשיבות לנפש היהודית.
השכינה הקדושה, שורה - עד אליה.

- עד הרצונות שלה. עד התאוות שלה. עד הרגשות שלה.

ומה שעלינו 'להכניס' כאן - זו ה'דעת'. להבין מהי שכינה. מהי מלכות ה'. מה תכלית
הבריאה. מה עושה אצלנו ה'מאור הקטן', וכיצד אנחנו מגדלים אותו.

וכשאנחנו מבינים - אז עלינו 'להתבונן' במה שהבנו. להפנים. להטמיע בעצמנו.
'דעת', היא 'חיבור'. 'והאדם ידע'.

וכשיהיה חיבור בין הידיעות הנשגבות הללו, עד הנפש - אז אנחנו כבר נחוש את השינוי
בנפש שלנו.

החיבור הזה, יביא את ה'מלכות' - עד הנפש. כך היא תהיה 'מוארת'.

- כך יתקיים בשלמות הפסוק - 'החודש הזה, לכם'.

לתגובות: 0533127133m@gmail.com

מתורתו של הצפנת פענח / הרב אברהם ישעיהו הכהן בירנהק, מו"ל 'צפנת פענח החדשות', מודיעין עילית

זמן וגדר קידוש החודש דניסן הראשון

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אַהֲרֹן בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם לֵאמֹר. הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם רֵאשִׁית חֳדָשִׁים רֵאשִׁוֹן
הוא לָכֶם לְחֹדְשֵׁי הַשָּׁנָה (יב, א-ב)

מֵרֵן הַגְרִי"ז זצ"ל מבריסק (מאורי המועדים ורשימות תלמידים תניינא) הקשה כיון דכתיב
בקרא החודש "הזה" מבואר דפרשה זו נאמרה בחודש ניסן. ובר"ה (כ"ה ע"ב) מבואר דמשה
ואהרן קידשו את החודש, א"כ יל"ע מתי קדשוהו דהא הציווי נאמר להם כבר בניסן וברש"י
כתב דפרשה זו נאמרה לו סמוך לשקיעה ועם חשיכה הראה לו, הרי לכאורה משמע דבאדר
נאמרה לו, וצ"ע דמן הכתוב משמע דבניסן נאמרה לו.

ותירץ על פי שיטת הרמב"ם ז"ל (פ"ג מקיה"ח הט"ו ט"ז) דאפשר לקדש את החודש
למפרע, א"כ י"ל שנאמרה הפרשה למשה בניסן והראהו בניסן סמוך לחשיכה ומשה רבינו
קידש החודש למפרע.

ותמהו ע"ז (ראה להגרמ"ד סולוביצ'יק זצ"ל בס' מאורי המועדים ולהגרמ"ש שפירא זצ"ל
בס' זהב משבא) דלד' מֵרֵן הַגְרִי"ז זצ"ל צ"ל שהראהו הלבנה בליל ל"א והלא אין מועיל
לקדש עפ"י לבנה של ליל ל"א כמבואר במאירי רפ"ג דר"ה וגם אין זה השיעור שבא ללמדו
אחר שנתקשה בו.

אולם רבינו הרוגוצ'ובער זצ"ל רוח אחרת עמו. דהנה במכילתא איתא ר' אליעזר אומר
נדבר עמו ביום עם חשיכה והראהו החדש בחשיכה. מבאר רבינו דהיה זמן בין השמשות.
והנה לגבי מהות זמן בין השמשות כ"כ רבינו בכמה מקומות דמלבד גדר ספק שיש בו יש
בו גם גדר נקודה המצורפת מיום ומלילה. ונ"מ דדבר הצריך לו יום או לילה כשר אז, ורק
דבר שפוסל בו יום או לילה פסול אז. לכן לענין קידוש ב"ד את החודש מבואר בירושלמי
ר"ה (פ"ב ה"ו) וברמב"ם בהל' קיה"ח (פ"ב ה"ט) ובפירוש המשנה ר"ה (פ"ג מ"א) דנחשב
אותו זמן ליום ולענין זמן החודש נחשב אותו הזמן לניסן.

וכה"ג י"ל ל"א לגבי קושית הגרי"ז זצ"ל דלענין הדיבור ג"כ י"ל דדיבר עמו אז ונחשב ליום
דהדיבור צריך להיות ביום אבל אין לילה מפריע לזה.

^{לא} רבינו לא אמר זאת, רק עפ"י דבריו יתכן לבאר זאת. אמנם לשון המכילתא משמע שהדיבור לא היה באותה העת
שהראהו, והגם שמבאר רבינו שהראיה היתה בין השמשות מ"מ הדיבור היה לפני כן. אולם הנה הרמב"ם ז"ל (פ"א
מקיה"ח ה"א) כתב דהראהו את הלבנה במראה הנבואה, א"כ הנבואה והראיה היו באותו הזמן ממש. ולמה אמר
המכילתא דהיו בב' זמנים. ויתבאר (בדוחק) לשון המכילתא לפי"ז שהיו באותו הזמן דבין השמשות אלא שהנבואה
(והקידוש) היו מצד הבחינת יום שנמצא בביה"ש וחידוש הלבנה היה מבחינת הלילה דניסן שנמצא בביה"ש. (לענ"ד)

בעצם גדר הקידוש החודש שנעשה אז, הנה כתב רבינו ב' אופנים^{לב}. אופן אחד דמשה רבינו קידש החודש בגדר דראיית ב"ד עצמן המבואר בראש השנה פ"ג, וזה אפשר בבין השמשות. משא"כ קבלת עדות א"א או מהבחינת לילה הנמצא שם^{לג}. וע"ז הקשה דבפסיקתא (פ' החודש כ"א) מבואר דהיה באופן של קבלת עדות.

באופן שני ביאר רבינו דלא היו אז סמוכים כמבואר במכילתא (פרשה י"א) דהסמיכה היתה משעה שקרא משה לזקני ישראל וקראן בשמא דזה סמיכה כמבואר בסנהדרין דף י"ד ע"ב. וקידוש החודש צריך להעשות רק ע"י סמוכין כמבואר בירושלמי סנהדרין (פ"א ה"ב) ובכתובות דף קי"ב ע"א איתא דמתחילה סמכוהו ואח"כ נכנס לעיבור. והקידוש החודש נעשה אז בידי שמים בגדר קדשוהו שמים^{לד}. ביאור קדשוהו שמים מבאר רבינו שזה עצם לידת הלבנה בחידושה ואף באמצע היום דלזה לא נאמר דאין מונין שעות לחדשים (מגילה דף ה' ע"א), דרק לקידוש ב"ד נאמר כן. ומוסיף רבינו שאותו קידוש החודש הראשון היה עפ"י דין ג"כ מחמת דנראית הלבנה משקיעת החמה לפי חשבון דשית שעי מיכסי סיהרא^{לה}.

[מקורות: מכתבי תורה מכתב ס"א ומהדו"ת עמו' 54 ושו"ת צ"פ החדשות ח"ה סי' ב' וע"ע עמו' 125 ושו"ת צ"פ נ"י סי' נ"א]

*

לתגובות ומסירה או הודעה על חומרים כתבים אגרות תולדות מסמכים ותמונות הקשורים לרבינו יוסף ראזין - הרוגוצ'ובער זצ"ל: tp089744873@gmail.com

בפשטות אין המכילתא מתפרש כדברי הרמב"ם ושו"ר דרבינו הצ"פ בהל' קיה"ח עמו' 70 כתב דמהמכילתא משמע דלא כרמב"ם).

^{לב} במקומות שונים, אופן א' במכתבי תורה מכת' ס"א ואופן ב' בהשמטות סוף הפלאה עמו' 111 ובשו"ת צ"פ החדשות ח"ה סי' ב'.

^{לג} ראה גם בצ"פ מהדו"ת עמו' 125.

^{לד} וזה צ"ע מהמפורש בר"ה דף כ"ה ע"ב הנ"ל דנעשה ע"י משה ואהרן מדין ב"ד.

^{לה} וכתב שבזה מבואר הפסיקתא (כ"א) בהא דזמן המולד היה ביום ד' בחצות היום ע"ש (בשו"ת צ"פ החדשות ח"ה סי' ב').

נגוהות בפרשה / הרב ישראל מאיר אסטריק, מח"ס יאמר ישראל (רחובות)

החלוקה שבמכת בכורות

וַיְהִי בַּחֲצֵי הַלַּיְלָה וַה' הִפָּה כָּל בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם (יב, כט)

יסוד הרעק"א בחלוקה שהייתה במכת בכורות

במכה בכורות הציל הקב"ה את בכורי ישראל, ולפיכך נתקדשו הבכורים לעבודת המקדש (במדבר ג יג), וכשחטאו בעגל הפסידו קדושה זו, והוצרכו לפדות את קדושתם בחמשה סלעים, וזהו טעם מצוות פדיון הבן. והקשה הרמב"ן (יב ל), כיון שטעם קדושת הבכורות היא מחמת הצלתם במכת בכורות, מדוע פוּדִים רק בכור מהאם ולא בכור מהאב, והלא במכת בכורות מתו אצל המצרים בין בכורות מהאב ובין בכורות מהאם (תהילים עח נא; קה לו; בב"מ סא ב). עוד מצינו סתירה לכאורה מי פעל מכה זו. בהגדה של פסח נאמר "אני ולא מלאך אני ולא שרף אני הוא ולא אחר" ומבואר שהקב"ה בעצמו הוא שהכה את הבכורות. ומאידך נאמר "ולא יתן המשחית לבא אל בתיכם לנגוף" (שמות יב כג), ומשמע שמלאך היכם.

ותירץ הגרע"א (דרוש וחדוש עה"ת) שאף שבמכת בכורות מתו בין בכורים מהאב ובין בכורים מהאם, מכל מקום חלוקים הם. שהנה, לזהות בכור של האם, אין בכך כל קושי, שהלא הראשון אשר יוצא מרחמה הוא בנה הבכור. אולם לידע מי הוא הבכור מהאב רק הקב"ה יכול כמבואר בגמ' (בבא מציעא סא ב) ולפי זה חידש - שהריגת הבכורות התחלקה, לבכורות מהאם די היה לשלוח מלאך, שאף הוא יכול להבחין מי הוא הבכור. אולם לבכורות מהאב, כיון שאין המלאך יכול לידע מי הוא הבכור, הוצרך הקב"ה בעצמו להכותם. וממילא, הנאמר שהקב"ה הוא שהכה את הבכורות מדובר בבכורות מהאב שרק הקב"ה יכול לידע מי הוא הבכור, ואילו המבואר שמלאך הכה מדובר בבכורות מהאם שאף מלאך יכול להבחין בכך. ולכן דווקא בכורות האם נתקדשו בקדושת הבכורה, לפי שרק הם היו בסכנה לפי שהמשחית אינו מבדיל בין צדיק לרשע, ונצרכו לנס הצלה, אך בכורות מהאב, לא הוצרכו לנס על מנת להינצל, שהרי הקב"ה ודאי שמבדיל בין הבכורות.

כמה הערות בעניינה של מכת בכורות

ונראה לילך בדרכו של הרע"א - שהכאת הבכורות התחלקה בין הקב"ה למלאך - אולם מסיבה אחרת. וזאת בהקדם כמה הערות בעניינה של מכת בכורות. ראשית, מבואר במדרש (שמו"ר טו) שהטעם שהקב"ה הוּזַקק בעצמו לעשיית מכת בכורות לפי שנשבע לאבות שהוא בעצמו יגאל את בניהם. ויש להבין אם כן, היאך את שאר המכות עשה משה רבנו, והלא הקב"ה אמר שהוא יוציאנו ממצרים. עוד יש להבין, שבמכת בכורות נצטוו ישראל לעשות סימני היכר לבל תפגע בהם המכה, ויש לידע מדוע בשאר המכות שהוכו

המצרים לא הוצרכו לסימן היכר, והלא כל המכות לא מצינו שנעשו ע"י הקב"ה בעצמו אלא כנראה ע"י מלאך, והוא, כיון שניתנה לו רשות אינו מבדיל בין צדיק לרשע.

עוד יש לעיין שבהתראת המכה נאמר (יא ה) "וַיִּמַת כָּל בְּכוֹר וְגו' מִבְּכוֹר פְּרִיעָה וְגו' עַד בְּכוֹר הַשְּׁפָחָה" ומבואר במדרש (מכילתא מס' דפסחא יג) שפרעה עצמו לא היה בכלל ההתראה. ואף בהתרחשות המכה כתב רש"י (יב כט) "אף פרעה בכור היה ונשתייר מן הבכורות", ומבואר שפרעה לא נכלל במכה זו. וצריך ביאור כיון שבשעת ההתראה לא חשש פרעה מהמכה [ואפשר שהוא משום שלא נכלל בהתראתה], יש להבין מדוע בשעת המכה בפועל נתהפך ליבו של פרעה וחשש מהמכה עד שהתחנן לבני ישראל לקום ולצאת מארצו. וביותר תמוה, שהרי משה רבנו אמר במפורש (יא ד) "כִּחְצֵת הַלְּיָלָה אֲנִי יוֹצֵא בְּתוֹךְ מִצְרָיִם", ומשמע שזמן המכה הינו בשעת חצות. ולאחר התרחשות המכה כאשר ראה פרעה שנשאר חי והיה בכך סיבה להקשות את ליבו, דווקא אז התחיל לחשוש על חייו והסכים לשחרר את ישראל לאלתר. עוד העירו המפרשים (רש"י; רשב"ם; אבע"ז ועוד) שבהתראה נאמר "עד בכור השפחה" ובמכה נאמר "בכור השבי" שמדרגתו פחותה מבכור השפחה (רש"י יב כט).

יסוד - המכות באו בתורת עונש, ורק מכת בכורות באה בשביל הגאולה

והביאור בכל זה, עפ"י מה שייסד בחידושי הגרי"ז (עה"ת פ' וארא) שמטרת המכות לא הייתה בשביל שפרעה יִשְׁלַח את בני ישראל [שבוודאי יכול היה הקב"ה להוציא את ישראל ממצרים כהרף עין בלא להזדקק להסכמת המצרים] אלא מטרתם הייתה בתורת משפט למצרים על ששעבדו ועינו את בני ישראל, וכמבואר במשנה (עדויות ב י) שמשפט המצרים היה י"ב חודש.

עוד יש להוסיף, שכפי הנראה בפסוקים, הסיבה שלאחר מכת בכורות הסכימו המצרים לשחרר את ישראל לא הייתה משום מיתת הבכורות גרידא, שהרי ידעו עליה מראש ובכל זאת לא שיחררו את ישראל, אלא שלאחר שמתו הבכורות המשיכו למות עוד רבים מהם וכמפורש בתורה (יב ל) "וַתְּהִי צַעֲקָה גְדֹלָה בְּמִצְרָיִם כִּי אֵין בַּיִת אֲשֶׁר אֵין שָׁם מֵת" ופירש רש"י (עפ"י תנ"י יט) שבית שלא היה בו בכור, מת הגדול שבבית [ובמדרש (שם) מבואר שהכוונה לבעל הבית], ומוות המוני זה מעבר למכה עליה התרה משה רבנו, הביאה את המצרים לבהלה עצומה כמבואר בפסוק (יב לג) "כִּי אָמְרוּ כָּלֵנוּ מֵתִים", והיא שגרמה להסכמתם לתת לבנ"י לצאת ממצרים.

ישוב ההערות לפי היסוד הנ"ל

ומעתה יש לומר, שבהתראת המכה התרה משה רק על הבכורות מהאם, וחלק זה של המכה לא היה בשביל לשחרר את ישראל ממצרים אלא בתורת דין ומשפט על המצרים, ולפיכך לא נכלל פרעה בהתראה זו לפי שהיה בכור מהאב [כמבואר בחזקוני (יא ה)] ומכה זו יכולה להיעשות ע"י שליח כמו שאר ט' המכות לפי שרק על היציאה ממצרים נשבע הקב"ה לאבות שהוא בעצמו יצילנו ולא על המכות המענישות את המצרים. אולם תוספת המכה לאחר מכן שמתו כל הגדולים שבבית שהתרחשה לאחר מכת בכורות והיא שגרמה

החלוקה שבמכת בכורות

לשחרור ישראל ממצרים - נעשתה ע"י הקב"ה בעצמו. ונמצא אפוא שבמכת בכורות היו שני חלקים, הריגת בכורות מהאם על ידי שליח בתורת משפט למצרים, והריגת מצרים נוספים על מנת להכניס יראה בלב המצרים כדי שישחררו את בני ישראל.

ובכך מתיישבות היטב כל ההערות. שהנה הטעם שרק במכת בכורות הוצרכו ישראל לשמירה מיוחדת לבל יינזקו בשונה משאר המכות, לפי שכל המכות שבאו כעונש למצרים אין כל סיבה שאף ישראל יינזקו הימנה שהרי הם לא שייכים בעונש זה. ורק במכת בכורות שחלק מהמכה היה בעבור ישראל, כאן קטרגה מידת הדין שאף ישראל אינם שלמים במעשיהם ואף הם ראויים לעונש, ולכן הוצרכו להשתדלות והצלה מיוחדות (וכעין זה כתב בבית הלוי פ' בשלח עה"פ וייראו העם את ה').

וכפי שביאר הרע"א רק סוג הבכורות שהוכו ע"י המשחית יש להם לחוש לחייהם, והוא כאמור הייתה לו רשות להכות רק בכורות מהאם, ולכן רק בכורות מהאם צריכים לפדות עצמם שהם ניצלו ממכה זו, בעוד שבכורות מהאב שהכה הקב"ה לא היו בסכנה כלל. ולכן מתחילה לא חשש פרעה ממכה זו שהרי לא היה בכלל להתראה, ורק כשראה שלאחר המכה ממשיכים למות אנשים נוספים [ועל מכה זו לא נאמר שהייתה דווקא בחצות, אלא אפשר שהתרחשה במשך שעות נוספות לאחריה] התחיל לחוש לעורו שמא אף הוא ימות ולכן מיהר לשלח את ישראל. ועל כן בהתראה לא נכללו בכורות השבי שהם היו מאומות אחרות (כמבואר ברש"י יב כט) שהרי אינם שייכים למשפט המצרים, אולם בתוספת המכה מתו גם בכורות אלו ליצור בלבול וחשש למצרים שכולם מתים, ונמצא הכל מכוון ומדויק. (ממצרים גאלתנו)

נחשבה / הרב יחיאל הלוי נוביק, ראש כולל דעת יוסף - אשדוד, עורך ספרי מרן הגר"ש רוזובסקי זצ"ל

"שכל דברינו ומקרינו כולם נסים ... הכל בגזירת עליון"

"שאינן לאדם חלק בתורת משה רבינו עליו השלום עד שיאמין שכל דברינו ומקרינו כולם נסים הן אין בהם טבע ומנהגו של עולם כלל, בין ברבים בין ביחיד, אלא שאם יעשה המצוות יצליחנו שכרו ואם לאו יכריתנו ענשו הכל בגזירת עליון".

זהו לשון הרמב"ן בסוף פרשת בא, והדברים מפורסמים מאד מאד. כי היה נוהג מרן המשגיח זצוק"ל לחזור ולשנן אותם, עד שהפכו לנחלת הכלל.

אולם דא עקא, כי כפי רוב פרסומם אצלינו, ההעלם וההתעלמות מהם גדולה והשכחה רבה. ובתקופה בה אנו מצויים, כלומר התקופה של אחרי שמחת תורה תשפ"ד, דברים אלו הם ממש אבר שהנשמה תלויה בו.

וחשיבות הדברים היא, כי הנה כתיב, כי ישרים דרכי השם, צדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם. והביאור בזה לכאורה, שמכל אשר נעשה תחת השמש, יש לאדם ללמוד מעשה השם, ואמנם צדיקים ילכו בם, כלומר מתעלים על ידי כך, ואילו הפושעים, היינו המורדים יכשלו בם, וכאשר המה נכשלים, לא די להם בזה, אלא שמכשילים לאחרים גם כן.

ומרן המשגיח עורר בשעתו בתקופת מלחמת ששת הימים על כך שההתענינות בחדשות גורמת לבלבול הדעות.

והנה לאור דבריו הברורים של הרמב"ן, (ולא מצינו מי שערער בדבר). יש להבין שמה קורה היום הוא ממש בהשגחה פרטית, ולא במקרה, כלומר לא מצד הטבע וההיבט הפוליטי, ובדרך סיבה ומסובב, כי אם בגזירת עליון. ובמלים אחרות נאמר. כי מה שהיה בשמחת תורה זה לא פועל יוצא של צירוף כשלונות, שהביא לתוצאה הטראגית והמצערת, כי אם בגזירת עליון. וזה בא ללמדינו שיש לנו להתעורר, כדי להעביר הקטרוג הקיים.

והנה אנחנו רואים בעליל שאחרי מעל מאה ימים לא רואים את הסוף, והחששות גדולים, ורואים שכל המומחים למיניהם המנתחים והפרשנים - שממש מזכירים לנו את חרטומי מצרים ועבדי פרעה, שגם הם נהגו לפרש את המצב למי שהסכים לשמוע להם - לא מוצאים פתרון - ונשאלת השאלה, הלא בשנים האחרונות היה מפורסם, שממשלת ישראל מוצאת חובה לעצמה להגן על המדינה מפני סכנות עתידיות, ולמה וכיצד נעלמה מהם הסכנה האיומה שהמיטה את האסון הנורא מכל, ועדיין לא מצאו לו פתרון כלל. והפחד שמה שהיה לא יחזור, מנהל את כל תכנית המלחמה, ולמה לא חשבו על כך מראש.

אולם המסקנא הברורה כי זה משהו שנגזר משמים, ויש לנסות להבין מדוע, ולמה, וכמו שכתוב בפרשת ניצבים, ואמרו כל הגוים על מה עשה ה' ככה לארץ הזאת מה חרי האף

הגדול הזה. ורואים שהשאלה הזאת צריכה להשאל על ידי כל אחד שרואה מאורעות מסוג זה.

ובאמת אם רק מבינים את הדבר הפשוט, שכל דברינו ומקרינו נסים אין בהם טבע ומנהגו של עולם כלל. הרי זה צריך להוביל למסקנא, שהקדוש ברוך הוא שהוא רחום וחנון, עושה הדברים לטובתינו, וכנראה שבידינו הדבר לשפר את המצב, שהרי אין הקב"ה בא בטרוניא עם בריותיו.

וכאשר נתבונן בדברי הרמב"ן הללו שהם קילורין לעינים, וממנו נקח לעבוד את השם יתברך. ובעיקר בשלשה עמודי העולם, שהם תורה עבודה וגמילות חסדים, נוכל בודאי לעזור לעם ישראל לצאת מתוך ההפיכה, בשוב לביצרון אסירי התקוה, ובא לציון גואל במהרה דידן, אמן.

עיון המשפט / הרב אליעזר דוידזון, ראש כולל ובית הוראה לממונות 'עיון המשפט', אלעד

בגדרי מתה מחמת מלאכה

דָּבָר נָא בְּאָזְנֵי הָעָם וַיִּשְׁאַלוּ אִישׁ מֵאֵת רֵעֵהוּ וְאִשָּׁה מֵאֵת רְעוּתָהּ כְּלִי כֶסֶף וְכִלְי זָהָב (יא, ב)

מעשה באשה ששאלה שרשרת זהב, והלכה ברחובה של עיר במקום שליסטים מצויים שם. ונטלו ממנה את השרשרת. והמשאיל תובע שתשלם, כדין שואל שחייב באונס. ויש לברר אם חייבת לשלם עבור השרשרת שנטלו ממנה.

איתא בשו"ע (חו"מ סי' שמ סעיף ג) וז"ל, השואל בהמה מחבירו לילך דרך ידוע ובאו עליו לסטים באותו הדרך או חיות רעות ואנסוה ממנו חשיב שפיר מתה מחמת מלאכה (רמ"ה) ויש חולקין בזה וסבירא להו דלא מיקרי מחמת מלאכה דהרי אף בלא הליכת הדרך אפשר שיבא לה אונס כזה (טור בשם הרא"ש) אבל המשאיל לחבירו שונרא לרדוף עכברים ואכלוה העכברים מיקרי מחמת מלאכה דבא לה האונס מחמת מלאכה וכל כיוצא בזה (טור).

ובעיקר הדבר, נחלקו הראשונים אם טעם פטור מתה מחמת מלאכה, הוא משום פשיעת המשאיל. שאם המשאיל הביא לו חפץ שעלול להתקלקל במלאכתו, הרי זה פשיעה של המשאיל, ולא שייך טעם זה באופן שליסטים גזלו ממנו את הבהמה בדרך שהלך בה. או שטעם פטור מתה מחמת מלאכה, משום שהמשאיל הביא לו את החפץ על מנת שיעשה בו מלאכה כמקובל. ואם עשה כמקובל, ונאנס מחמת מלאכתו. הרי זה פטור. שעל דעת כן השאילו. ואף שסתם שואל חייב באונס, מכל מקום אותו שואל שביקש ללכת בדרך ידועה, וליסטים גזלו ממנו את הבהמה, פטור. אמנם כל דין זה שפטור מטעם מתה מחמת מלאכה, אינו אלא בשאלו ללכת בדרך ידועה, ובאו עליו ליסטים באותה הדרך. אך אם שאלו סתם. והלך בדרך שיש לחוש בו יותר מסתם דרך. או בשעה שיש יותר לחוש לליסטים. חייב. שהרי לא על דעת כן השאילו.

וכן הדין באדם ששאל רכב, ונסע כדרכו. והרכב ניזוק מחמת הדרך. בין אם ניזוק על ידי שנתקל בתקלה בעצמו, ובין אם אחרים פגעו בו, שהוא כעין גדר ליסטים. אם הוא באופן שהשואל נסע כדרכו, הרי זה מחלוקת אם פטור מטעם מתה מחמת מלאכה.

אמנם יש לדון אם לחייב את האשה לשלם על השרשרת שנגזלה בדרך, מטעם שמנהג העולם שאשה השואלת תכשיטי זהב, עליה להשיבם בשלמות. ואם נגנבו ממנה, יש לה לשלם. ויש לדון האם מנהג העולם מחייב בשואל שמתה מחמת מלאכה. וביותר יש לדון בשואל רכב, והתקלקל הרכב. אם יש לחייבו מחמת שמנהג העולם שהשואל רכב, והתקלקל בדרך, חייב לשלם על הנזק. בין אם נאנס מחמת המלאכה, ובין אם נאנס על ידי

שאדם אחר פגע בו. ומנהג העולם, הוי כאילו התנו על כך. ויש לדון אם באופן שהתנו שישלם גם במתה מחמת מלאכה, האם חייב. או שהתנאי אינו מועיל.

והנה הקצה"ח (סי' שמ סק"א) הסתפק בדין זה, אם שואל התנה שיתחייב במתה מחמת מלאכה, ולא קנו על כך. האם חייב, או דילמא כל שלא קנו מידו אינו חייב. והנתה"מ כתב שאם התנה על כך חייב. (סי' שמ סק"ב). ומצאנו בגמ' (נידה נח ע"א) שהאשה ששאלה בגד, ונתלכלך בדם נידתה, חייבת לשלם עבור דמי כיבוס הבגד. ואינה יכולה לומר שמתה מחמת מלאכה. ואין לומר שמנהגם היה שכל שואל בגד מכבסו קודם שמשיבו לבעליו, שהרי אם לא נתלכלך מדם שלה, פטורה מכיבוס הבגד. ויש לומר שהיו מכבסים רק באופן שהתלכלך מאוד. והאשה חייבת בכיבוס הבגד גם אם הוא בגדר מתה מחמת מלאכה. ובטעם הדבר יש לומר שהוא כאילו התנו שאם הבגד יתלכלך, האשה תשלם עבור הכיבוס. אף שלא התנו מפורש על כך, מכל מקום כיון שנהגו כך, הוי כאילו התנו. ונראה להוכיח שה"ה כל שואל בעלמא, אם מתה מחמת מלאכה, והתנו שהשואל ישלם. השואל חייב. וכן הדין אם היה זה מנהג העולם שהשואל ישלם באופן שמעיקר הדין פטור מטעם מתה מחמת מלאכה, הוי כאילו התנו שמתחייב לשלם, וחייב. ומכל מקום, אפשר לחלק ולומר שבאשה ששאלה בגד, הוי קלקול המצוי. והוי כאילו הוא על דעת להתחייב תמיד לבדוק שהבגד נקי קודם שמחזירה אותו. ואינו דומה לאופן שהוא קלקול שאינו שכיח הרבה. וצ"ע למעשה.

בברכת שבת שלום, הרב אליעזר דוידזון

לתגובות, שאלות, פירוט הלכות אלו, ומראה מקומות לדינים אלו. וייעוץ בענייני ממונות.
ניתן לפנות טל' 0527624694 פקס 077-4707070 דוא"ל: 7470107@gmail.com

ביאור: יציאת מצרים הייתה דווקא בלילה כדי שיראו ישראל את מצרים בשאי שפלותם ויפחתו ערכיהם בעיניהם | 'ליל שימורים' אף לה' - מלמד שהקב"ה נמצא עם יהודי בכל שלב בחזרה בתשובה, וכאשר יהודי מתרחק הקב"ה מצפה לגאולתו

פניני פז / הרב אברהם נח זלצמן, מח"ס 'אדני פז' על סוגיות הש"ס

ביאור: יציאת מצרים הייתה דווקא בלילה כדי שיראו ישראל את מצרים בשאי שפלותם ויפחתו ערכיהם בעיניהם | 'ליל שימורים' אף לה' - מלמד שהקב"ה נמצא עם יהודי בכל שלב בחזרה בתשובה, וכאשר יהודי מתרחק הקב"ה מצפה לגאולתו

וַיְהִי בַּחֲצֵי הַלַּיְלָה וְה' הִכָּה כָּל בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבְּכֹר פְּרַעֲהַּ הַיּוֹשֵׁב עַל כִּסְאוֹ עַד בְּכוֹר הַשְּׂבִי אֲשֶׁר בְּבֵית הַבּוֹר וְכָל בְּכוֹר בַּהֲמָה. וַיִּקַּם פְּרַעֲהַּ לַיְלָה הוּא וְכָל עַבְדָּיו וְכָל מִצְרַיִם וְתַהֲי צַעֲקָה גְדֹלָה בְּמִצְרַיִם כִּי אֵין בַּיִת אֲשֶׁר אֵין שֵׁם מֵת. וַיִּקְרָא לְמֹשֶׁה וְלֹאֲהֲרֹן לַיְלָה וַיֹּאמֶר קוּמוּ צֵאוּ מֵתוֹךְ עַמִּי גַם אַתֶּם גַּם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּלְכוּ עַבְדוּ אֶת ה' כְּדַבְּרַכֶּם. גַּם צֹאנֵכֶם גַּם בְּקִרְכֶּם קְחוּ כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתֶּם וּלְכוּ וּבְרַכְתֶּם גַּם אֶתִּי. וְתַחֲזֹק מִצְרַיִם עַל הָעַם לְמַהֵר לְשַׁלַּח מִן הָאָרֶץ כִּי אָמְרוּ כָּלֵנוּ מֵתִים. וַיִּשָּׂא הָעַם אֶת בְּצֻקוֹ טֶרֶם יַחֲמֹץ מִשְׁאֲרֵתָם צָרְרָת בְּשִׁמְלַתָם עַל שְׂכַמָּם. וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל עָשׂוּ כְּדַבַּר מֹשֶׁה וַיִּשְׁאַלּוּ מִמִּצְרַיִם כָּלִי כֶסֶף וְכָלִי זָהָב וְשִׁמְלַת. וְה' נָתַן אֶת חֵן הָעַם בְּעֵינֵי מִצְרַיִם וַיִּשְׁאַלּוּם וַיִּנְצְלוּם אֶת מִצְרַיִם. וְגו' וַיֹּאפּוּ אֶת הַבֶּצֶק אֲשֶׁר הוּצִיאוּ מִמִּצְרַיִם עֶגֶת מִצּוֹת כִּי לֹא חֲמֹץ כִּי גִרְשׁוּ מִמִּצְרַיִם וְלֹא יִכְלוּ לְהַתְמַהֵמָה וְגַם צָרָה לֹא עָשׂוּ לָהֶם. וְגו' לֵיל שְׁמֵרִים הוּא לֵה' לְהוּצִיאֵם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם הוּא הַלַּיְלָה הַזֶּה לֵה' שְׁמֵרִים לְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְדֹרֹתָם (פֶּרֶק יב)

א.

מן הפסוקים מבואר שהקב"ה אמר לבני ישראל שיקחו את קורבן פסח, ויגאלו בזה, ואכן בחצות הלילה הוקם כל צעקה במצרים שכמותו לא היה, ודחק פרעה וכל המצרים את בני ישראל שיצאו בלילה. וכך עשו בני ישראל, ואומנם המצרים מצידם השאילו לבני ישראל כל אשר רצו, אך סוכ"ס בני ישראל יצאו בצורה של מנוסה, ולא הספיקו להתארגן כראוי ולאפות את לחמם.

ומדוע הדבר היה כך, האם לאחר כ"כ הרבה סבל, לא היה מן הראוי שבני ישראל יצאו ממצרים 'כבני מלאכים'.

כמו"כ לא מובן מדוע עם ישראל 'נאלץ' לצאת בחצות הלילה האם בגלל שהמצרים כך אמרו להם הוצרכו לזאת, והרי לא היו צריכים כלל לפחוד מהם, אחר שקיבלו כ"כ הרבה מכות היה על המצרים לחוש מלהצר לישראל, ומדוע עם ישראל נכנע ללחצם.

והנה בסוף הפסוק הזה, כתוב 'ליל שימורים הוא לה' להוציאם מארץ מצרים וגו' ולבני ישראל לדרתם'. והנה המשמעות של ליל שימורים מבואר במפרשים 'ליל המשומר מן

ביאור: יציאת מצרים הייתה דווקא בלילה כדי שיראו ישראל את מצרים בשיא שפלותם ויפחתו ערכיהם בעיניהם | 'ליל שימורים' אף לה' - מלמד שהקב"ה נמצא עם יהודי בכל שלב בחזרה בתשובה, וכאשר יהודי מתרחק הקב"ה מצפה לגאולתו

המזיקים, 'לילה שמשומר ומיועד לגאולה', ואמנם מובן המשמעות ביחס לעם ישראל, שזה לילה שיועד עבורם. אך מדוע זה 'ליל שימורים לה'.

ב.

היציאה מן הרע מצריכה שיהיה מאיסות ברע

ונראה לבאר זאת בכמה שהדעת יכולה להשיג בעניני גלות וגאולה. שהטעם שעם ישראל יצא בחטף ודווקא בכזו צורה של אי נוחות, אולי אפשר בזה, שמהדרכים המעולים ביותר לצאת מן החושך לאור, זה לראות את פחיתות החושך, לא רק בראיית השכל אלא גם בראי הרגש.

כאשר האדם מתבונן בשכלו כמה רע ומר עוזבך את ה' פעמים ואין בתובנה זו לבדה להואיל לו, שכאשר יתעורר חשקו, יגבר כוח הרגש על הדעת, אכן כאשר הוא רואה את פחיתות הדבר וכמה זה מאוס, הזיכרון ממאיסות הרע ופחיתותו ילוו אותו תמיד, בכל עת שייפגש עימו.

וכמו שסיפר לי אדם שהיה מכור לסגריות במשך שנים רבות שהסיבה שהפסיק את ההתמכרות הזו, היתה מחמת שראה אדם שהיה מכור לסגריות ולא היה לו והתחנן לעוברים ושבים בדמעות שרוצה סיגריות, המראה הזה, עד כמה אדם יכול להיות מושפל השפיעה על המספר יותר מכל ההרצאות להחליט להיגמל.

עם ישראל פיתח הערכה ותלות במצרים

עם ישראל היה במצרים 430 שנה, ונהפך למעשה לחלק מהאומה המצרית, והיה שקוע במט' שערי טומאה, ובזוהר מבואר שהיו 'כעובר במעי בהמה' כלומר ינקו את חיותם מהמצרים, וההבנה הפשוטה בזה, שעד כמה שהיו מושפלים מן המצרים, הם הביטו על המצרים כאל אנשים חזקים ובעל יכולת וכו' והעריכו את חוזקתם, [תופעה מצויה בנפש האדם שהשבוי מפתח עם הזמן תלות נפשית בשובה, מחמת שרואה בו דמות חזקה ממנו], ולכן עד יציאת מצרים ממש רואים שפיחדו מהם, עד כדי שלקחת את הכבש ולקשור למיטה היה בבחינת 'מסירות נפש', ולכאורה מדוע? והרי ה' הכה את המצרים ללא רחם, והיה על עם ישראל להאמין שאין המצרים יוכלו ליגע בהם לרעה.

אלא שכאמור עם ישראל התרגל לדעת שהמצרים חזקים ממנו, והחשש הוא שאף לכשיצאו ממצרים אומנם יש להם כעת התרגשות גדולה מהיציאה מגלות לגאולה, אך לאחר זמן כשתדעך ההתרגשות, הרגש של התלות שיש להם במצרים ישוב, התלות שפיתחו להביט על המצרים כאומה חזקה מהם, שהם אדונייהם ואילו עם ישראל עבדיהם, עדיין יישאר בהם, וימנע מהם מלהתפתח בעצמם ושמא עד כדי חזרה למצרים.

עם ישראל יצא ממצרים כאשר ראה בעיניו את השפלות והמאיסות של המצרים

ולכן הוציאם ה' בצורה כזו, שיראו איך המצרים לא רק נאנקים תחת המכות, אלא אף מושפלים בצורה הנוראה ביותר, שבכל בית היו צעקות, וכל המצרים התחננו לישראל

ביאור: יציאת מצרים הייתה דווקא בלילה כדי שיראו ישראל את מצרים בשיא שפלותם ויפחתו ערכיהם בעיניהם | 'ליל שימורים' אף לה' - מלמד שהקב"ה נמצא עם יהודי בכל שלב בחזרה בתשובה, וכאשר יהודי מתרחק הקב"ה מצפה לגאולתו

שיצאו מהם, והביאו להם כל אשר רצו. המראה הזה נחקק לישראל, לדעת אל נכון איזה אומה חזקה יותר, כלומר זה לא רק שהמצרים מקבלים מכות מהקב"ה, אלא הם גם השפילו את כבודם מתחת לעם ישראל, לאומה החדשה שזה עתה נוצרה.

ולפיכך היה עדיפות, שבכזה אופן עם ישראל יצא ממצרים, בהרגשה שהוא כעת 'גואל' את המצרים, הוא זה שמעניק להם, ובפעם הראשונה מזה שנים רבות היוצרות התהפכו המצרים כעת השפילו כבודת מתחת לעם ישראל, וכעת כבר לא היה החשש שישראל עוד יזכרו את התקופה הזו של השהות במצרים כשהות תחת אומה חזקה, שהזכרון של היציאה ממצרים שבו המצרים השפילו עצמם כ"כ, יגרום להם להיזכר במצרים כאומה מושפלת שרדתה בהם.

הדרך לגאולה, כשהרע מאוס, וכ"כ רבינו אברהם מן הרמב"ם בספר המפסיק לעובדי ה' העולה מן האמור, שכאשר יהודי חפץ להתקרב לה', ולצאת מן הגלות לגאולה, לא די בהחלטה, לא די ברצון, אלא הוא צריך גם להעמיק בדעתו את שפלות ומאיסות הרע.

וכ"כ רבינו אברהם בן הרמב"ם בספרו המספיק לעובדי ה' במאמרו בעניני המאבק [השקידה] וזל"ק 'והנה תשוקת הנפש אל עולמה (העליון) באה לה על - ידי הסתכלות והגות, ותשוקתה אל תועלת הגוף טבעית היא, כי אפילו אדם נחות דרגא השטוף באכילה ושתיה וכיוצא בהן, אם חוזר הוא אל ההתבוננות הרוחנית ואל מה שמחייבת הדעת המשוחררת מן התאוה, יתגלה לו כי חוטא הנהו ודברים שטבעו מעדיף אותם שכלו בז להם ובוש בהם, ודברים ש(טבעו) מזניח אותם הריהם נעלים ונכבדים בעיני השכל והוא מצטער על הזנחתם, אלא שתאוותו וטבעו גוברים על השקפתו ושכלו. וכו' ומידת השקידה וההשתדלות מחייבת שיהא האדם מגבר השקפתו ודעתו על מה שתובעים (ממנו) תאוותו וטבעו; שאם מושכתו תאוותו אל מה שתובע טבעו מן התענוגות הגשמיים, מושכתו השקפתו אל מה שתובע שכלו הרוחני מן העיסוקים בשלימות - הנפש', עכת"ד.

ג.

ליל שימורים

הקב"ה נמצא בכל שלב שיהודי חוזר אליו

ועתה אפשר לומר מה הכוונה 'ליל שימורים' הוא לה', שאפשר לבאר זאת בשני עומקים, (א) שכאשר יהודי יוצא מגלות לגאולה הקב"ה נמצא עימו בכל שלב, כמו אב המביט בבנו הלומד ללכת, שמביט בהתרגשות על כל התקדמות ופסיעה קטנה שהן מתחיל לילך, לפיכך כאשר עם ישראל נגאל, הקב"ה היה עימם בכל פסיעה בכל התקדמות, כאשר יהודי מתחיל לשוב אל אבא, הוא לא הולך לקראת המטרה ובסופה הוא יגיע, אלא כבר בפסיעה הראשונה, כבר ברצון להחליט הוא כבר התחיל את השיבה חזרה, הביתה, הקב"ה נמצא עימו כבר אז. 'וזהו ליל שימורים' שבשעת הגאולה הקב"ה היה נוכח בכל שלב.

גאולה אף לקב"ה שבניו חזרו אליו

ביאור: יציאת מצרים הייתה דווקא בלילה כדי שיראו ישראל את מצרים בשיא שפלותם ויפחתו ערכיהם בעיניהם | 'ליל שימורים' אף לה' - מלמד שהקב"ה נמצא עם יהודי בכל שלב בחזרה בתשובה, וכאשר יהודי מתרחק הקב"ה מצפה לגאולתו

ועוד עומק אפשר לומר בזה (ב) שהנה ההבנה השטחית היא שכאשר יהודי מתרחק מאביו שבשמים, אזי 'הוא' רחוק ממקור החיים, 'והוא' זה שצריך את הגאולה [נראה איוב לה, ו: אַם קָטַאתָ מֵהַ תִּפְעֵל בּוֹ]. אכן לאמיתו של דבר, אנו בניו של הקב"ה, וכשבן התרחק, מאביו הוא התרחק, וכעת כביכול 'חסר' לקב"ה בן מהיותו קרוב אליו. לפיכך הקב"ה מצפה לגאולה של הבן, לא פחות ממה שהבן מצפה לאותה גאולה [נראה תהלים פא, יד: לו עֲמִי שִׁמְעֵ לִי יִשְׂרָאֵל בְּדַרְכֵי יְהִלְכוּן], ובזמן שבו הבן נגאל שני הצדדים שמחים, הבן ששב לשולחן אביו, והאב ששמח שבנו חזר לשולחנו. וזהו הכוונה 'ליל שימורים' הקב"ה כביכול גם היה צריך לגאולת עם ישראל.

פרחים לתורה - כיצד מחנכין / הרב ישראל חיים בלומנטל, מג"ש בכולל תורת מרדכי

דוגמא אישית | למען תספר באזני בנך

וּלְמַעַן תְּסַפֵּר בְּאָזְנֵי בִנְךָ וּבֶן בִּנְךָ וּגּו' וַיִּדְעָתֶם כִּי אֲנִי ה' (י, ב)

הקשה מהר"י מבעלזא זי"ע דהול"ל "וידעו" כי אני ה', דהרי כוונת הקרא דהבנים ידעו ע"י הסיפור כי אני ה'.

ותירץ, כי כדי שהסיפור שלנו יפעול ויעשה פרי קודש הילולים בלבות צאצאינו, תחילה עלינו להשריש ידיעה זו לתוך עצמנו, ורק אח"כ אפשר להנחיל ידיעה זו גם לבנים.

*

פעם נשאל (הגר"ש שניאורסון זצ"ל ראש ישיבת טשעביץ) על המסופר על הרה"ק ר"ד מקשאנוב זצוק"ל שכששמע מאחד מנכדיו שאינו אוהב איזה מאכל, הי' מכריחו לאכול דוקא מאכל זה במשך ארבעים יום, האם צריכים באמת גם היום לחנך כן.

והשיב, כתיב "שאל אביך ויגדך", והענין בזה, שלכל אחד יש תכונות שונות, ובדרך כלל תכונותיו של בן דומות לשל אב, ועל כן, אב המרגיש בתכונותיו ששייך לחינוך זה, יכול לחנך כן את בניו. והי' זה ענין שהרה"ק הנ"ל הרגיש עפ"י תכונותיו, ששייך כן לחנך צאצאיו, אבל אין זה לימוד לכל אחד.

דביר המוצנע, עמ' נה (מתוך דברים של טעם)

בשונה ממוסד לימודי בו יש 'מערכת שיעורים': בשעה ראשונה לומדים חומש, בשנייה כתיבה וכו', הבית עוסק בחינוך הילדים בעל עת ובכל שעה. ילד מפנים ערכים - בית שמח מגדל ילדים שמחים, בית עם רוח אופטימית מגדל אנשים חיוניים וחיוביים. ובעיקר, בית של יראת שמים מעמיד יראי השם. 'שיעור חינוך' לא 'מחנך' לקדושה ולשאיפות רוחניות כמו האוירה הביתית. ילדים חשים את לב הוריהם ואינם מושפעים מדיבוריהם. ילד לומד בבית מה עיקר, מה חשוב, איך מביטים על העולם, וכך הוא מתחנך. הבית אינו פנימייה לאוכל כביסה ושינה. הבית הוא מוסד חינוכי ברמה גבוהה מאוד!

להלן קטע ממאמרו של הרב עמרם בינעט, מתוך 'לקראת שבת מלכתא':

הנושא שהכי מעניין הורים לילדים, הוא נושא החינוך. איך מחנכים את הילדים? האם אנחנו צריכים להיות תקיפים איתם? אולי לתת להם חופש פעולה ומרחב אישי? איך נדע מהי הדרך הנכונה?

כמובן שכולם גם יודעים שהחינוך הטוב ביותר, הוא הדוגמא האישית. אתה יכול ללמד את הילד במשך שנה שלימה את הלכות נטילת ידיים לפרטי פרטים, זה לא שווה כמו פעם אחת שהוא רואה אותך, את אבא שלו או את אמא שלו, כשאתם נוטלים ידיים כדת וכדין. אם הוא רואה שאתה נוטל ברישול ובלי לשים לב לפרטי ההלכה, לא יעזור שום דבר. הדוגמא האישית חזקה מכל!

ומידה טובה מרובה, ילד שגדל בבית שבו אף פעם לא נוטלים ידיים ברישול, שהנטילה תמיד נעשית מתוך מתינות ולפי כל כללי ההלכה, ילד זה יטול ידיו כהלכה גם אם ילמד את ההלכות רק פעם בכמה שנים. זה יהיה טבוע בדם שלו, הוא לא יצטרך הרבה שינון וחזרה כדי לדעת איך נוטלים ידיים בצורה נכונה ומדוקדקת.

מספר רבי עמרם: יש לי חבר ליטאי לכל דבר ועניין. הוא למד בישיבת פוניבז', ילדיו לומדים בישיבות ליטאיות, הוא לובש חליפה קצרה ו'כובע קנייטש', בשבת הוא גם מוסיף עניבה יפה לכבוד שבת קודש, ובשלושת הרגלים לובש 'פראק' כמנהג בוגרי הישיבות הליטאיות.

אבל כשמגיע פסח, יש לו הידור מיוחד. מצות מכונה לא נכנסות לבית שלו. בשום אופן! גם כשהוא מחפש שידוכים לילדיו, זה תנאי בסיס. אצלנו במשפחה מקפידים לאכול רק מצות יד, מי שמוכן לקבל על עצמו את המנהג הזה מוזמן, מי שלא... שיחפש שידוך במקום אחר.

לא זו אף זו: אצלו בבית גם מקפידים לא לאכול מצה שרויה. אין קניידלך בפסח, אין דבר כזה לאכול מרק עם חתיכות מצה בתוך הצלחת, מרחיקים המצות מכל סוגי הנוזלים, מרחק רב ככל האפשר.

אני מאמין שרבים מהציבור החסידי שקורא את הדברים לא מבינים על מה אני מדבר בכלל. נו, ברור! זה פסח! איך אפשר לאכול מצות מכונה בפסח? איך אפשר לאכול מצה שרויה? ה' ירחם!!! בל יראה ובל ימצא.

לעומת זאת, הליטאיים או הספרדים שקוראים, לא מבינים בכלל על מה אני מדבר. מה זאת אומרת לא לאכול מצות מכונה? רק בליל הסדר או כל שבעת ימי החג? ולא לאכול מצה שרויה זה אומר גם אחרי שטוחנים אותה או רק כשהיא שלמה?

הפער בנושא הזה בין חסידים לליטאים הוא חזק מאוד, ולכן התפלאתי מאוד למה אברך ליטאי זה, שומר בקנאות גדולה כל כך על מנהג שמקובל בעיקר בקרב החסידים.

"אני בא ממשפחה חסידית, לכן אני שומר את המנהגים הללו... ההורים שלי היו חסידים, אני למדתי בישיבות ליטאיות ונהייתי ליטאי, אבל המקור שלי הוא חסידי, ולכן אני שומר את המנהגים הללו". זו תגובתו.

אבל זה לא הניח את דעתי. "ומה עם השטריימל? שאלתי... למה אתה לא חובש שטריימל? למה את נרות החנוכה אתה מדליק בחלון כמנהג הליטאים ולא ליד המזוזה בתוך הבית כמנהג החסידים? למה נוסח התפילה שלך הוא נוסח אשכנז ולא נוסח ספרד?"

למה אתה לא עומד על כך שהילדים שלך יגדלו פאות ארוכות, ושילכו למקווה כל בוקר לפני התפילה? למה דווקא מצת מכונה ומצה שרויה זה 'בל יראה ובל ימצא' בביתך, ואת כל שאר המנהגים שינית?"

הוא חשב קצת... ולאחר מכן ענה לי תשובה שנתנה לי שיעור חשוב לחיים: "אתה צודק. אצלנו בבית כן נהגו את כל מה שהזכרת. אבל זה לא היה באותה רמה. חרדת המוות שהייתה נופלת על אבא שלי כשחתיכת מצה נפלה לתוך צלחת עם מרק, נחרטה בעצמותיי. הצמרמורת שעברה בבשרו כשיצאנו לטיול עם המשפחה המורחבת ואחד מבני הדודים שלנו הציע לי, כילד בן חמש, לאכול מצת מכונה, עדיין גורמת לי להזיע עד היום כשאני רואה מצת מכונה בפסח.

אני יודע שמצות מכונה הן כשרות למהדרין, אני יודע שכל החברים שלי, וגם רבותי, אוכלים מצת מכונה בלי שום בעיה, ולפעמים אפילו רואים בה הידור גדול יותר ממצת יד, אבל אני לא מסוגל להכניס את זה לפה. אני פשוט לא מסוגל!

בדרך כלל נוהגים לומר, שיש בתים שבהם ילד שקופץ על הספה, זה דבר שגורם לשבירת כל הכלים ומצדיק תגובה מאוד מאוד נחושה של ההורים, לעומת ילד שלא אומר אמת, וזוכה להערה רפה של האבא.

אבל האמת היא שזה לא שחור לבן. גם בתוך המצוות שאנחנו מקיימים, גם בבית שהוא כן ערכי ושהדברים החשובים ביותר הם נושאים של קיום התורה והמצוות - גם שם אפשר לראות על הילדים שיצאו מהבית איזה סוג 'פרומקייט' היה שם. האם אצלם הקפידו מאוד על מנהגי הפסח, או אולי על תפילה במניין בכל מצב ובכל זמן.

בכל בית שמים דגש על דברים אחרים, זה דבר טבעי ונורמלי לגמרי. לכל אחד יש חיבור שונה למצוות השונות, יש מי שארבעת המינים הם הדבר הכי חשוב בשנה, ויש מי שלסיים את ספר התהילים בכל שבת זה עיקר העיקרים אצלו.

אלו וגם אלו ברוכים יהיו, וזוכים לחנך את הילדים שלהם לדברים טובים.

אפשר לראות זאת בחוש. אפשר לראות משפחות שבהן קמים מוקדם כי האבא קם מוקדם, וכך החדיר בילדיו, שמי שישן אחרי שבע בבוקר הוא עצלן נוראי. אפשר לראות משפחות שבהן מכבדים את השבת עם סוגים שונים של דגים וכדו', כי אצלם בבית ההורים היו נותנים חשיבות גדולה לכבד ולענג את השבת בדגים או במאכלים אחרים.

התנהגות ההורים, במיוחד דברים שההורים מייחסים להם חשיבות רבה, משפיעה על הילדים. זאת עובדה מוכחת!

**

הייתה פעם קבוצה של חסידי קרלין, שנסעו לשבות בצל רבם, בעיר קרלין. בדרכם, נקלעו לעיר טשורטקוב, והבינו שיצטרכו להישאר בעיר עד אחרי השבת.

היה זה ביום חמישי, והחסידיים היו מאוד מודאגים... אצלם בקרלין נהוג להתפלל בקול גדול, הם צועקים בתפילה מתחילתה ועד סופה, בקול גדול, ואילו בבית הכנסת של הרבי מטשורטקוב נוהגים להתפלל במתינות ובטון רגוע ושליו. בלי לצעוק.

"זה לא יפה שאנחנו מגיעים לבית כנסת של רבי אחר, ומתחילים להשתלט להם על המקום ולצעוק בתפילה", אמרו החסידיים בינם ובין עצמם... מצד שני, להתפלל בשקט? זה לא בא בחשבון. איך אפשר בכלל לומר 'לכו נרננה' ולשמור על טון שקט ושליו. זה לא הגיוני!

חשבו וחשבו עד שהחליטו לאזור אומץ, לגשת אל הרבי מטשורטקוב בעצמו ולבקש ממנו רשות שירשה להם להתפלל בקול גדול: "אם הרבי ירשה לנו, לא תהיה בכך פגיעה בכבודו... הוא בוודאי יסכים, למה שיתנגד?"

הם באו לרבי, הציגו את עצמם כחסידי קרלין ומאחר והם נשארים כאן בשבת הקרובה, הם מבקשים רשות לצעוק בתפילה.

להפתעתם הגדולה השיב להם הרבי מטשורטקוב בתקיפות נחרצת: "בשום אופן! אני לא מסכים! פה זה לא קרלין וזה לא מקובל לצעוק פה בתפילה!"

יצאו החסידיים במפח נפש. אבל אם הרבי מטשורטקוב לא מסכים מה אפשר לעשות... כשבאה השבת הם נכנסו לבית הכנסת 'עם האף למטה', כל אחד תפס פינה אחרת, והם ישבו כך בשקט, מתפללים מתוך הרגשה לא נעימה.

אט אט החלו מילות התפילה לחלחל לליבם, ההתלהבות החלה לבעור, ובתוך זמן קצר כבר החל אחד מהם לצעוק בתפילה. עברו שתי דקות ועוד אחד מצטרף אליו, וכשהגיעו ל'כגוונא' כל בית הכנסת רעש וגעש מקול תפילתם הנלהבת

כשהסתיימה התפילה, הם תפסו את עצמם... מה עשינו? הרי ביקשנו רשות, הרבי הורה לנו במפורש לא לצעוק בתפילה ואנחנו המרינו את פיו בלי ששמנו לב. הם נורא נבהלו וניגשו אל הרבי כדי לבקש את סליחתו, בתקווה שהוא לא הקפיד עליהם.

הרבי שמע אותם, ואמר להם "אדרבה, מאוד נהניתי מהתפילה שלכם. איזה 'ברען' איזו התלהבות! תפילה עם גישמאק אמיתי!"

שאלו אותו החסידיים: "ילמדנו רבינו. מתחילה מאי קא סבר ולבסוף מאי קא סבר? אם לצעוק בתפילה זה טוב, למה הרבי אסר עלינו מלכתחילה. אם זה לא טוב לצעוק בתפילה, למה הרבי משבח את התפילה שלנו עכשיו?"

ענה להם הרבי תשובה ניצחת: "להתפלל בהתלהבות זה טוב, זה מצוין, כך צריכים להתפלל! וכשמתלהבים אפשר לצעוק, כל אחד יש לו את הדרך שלו לבטא התלהבות, בקרלין נוהגים לבטא אותה על ידי צעקה בתפילה, אדרבה ואדרבה, אני שמח שהתפללתם בהתלהבות, מי יתן וכל עם ה' יתפללו בהתלהבות.

אבל כשאתם באתם אלי, ביום חמישי, הרי לא התלהבתם באותה שעה. למה שתצעקו? לתכנן מראש: 'מחר אני הולך לצעוק בתפילה', זאת לא הדרך שאנחנו צריכים לעבוד בה,

לכן השבתי לכם בשלילה. אבל אחרי שכבר התחלתם להתפלל וההתלהבות בקעה החוצה בצורה של צעקה, אדרבה ואדרבה, אני יכול רק לשבח אותה!"

**

כלפי מה הדברים אמורים? הרי אנחנו רוצים שכל אבא וכל אמא יכניסו בילדים שלהם תשפיע האווירה החיובית בקיום המצוות. אנחנו הרי שואפים לכך, שבבית שלנו. ובכל בית, כשמגיעה שבת המלכה תהיה שמחה אמיתית, שכל הבית ירקוד משמחה, אה! באה שבת קודש! איזו מתנה נפלאה קיבלנו מבורא עולם! אנחנו רוצים שכשאבא עושה קידוש, הקול שלו ירטוט מהתרגשות, "אשר קידשנו במצוותיו ורצה בנו... באהבה וברצון הנחילנו!!!". ככה נחדיר בילדים שלנו את אהבת השבת ואת הרצון לכבד אותה ולענג אותה ולשמור עליה מכל משמר.

אבל אי אפשר לעשות את זה מן השפה ולחוץ! גם אם תצעק אלף פעמים: "שבת קודש", ותגיד לילדים שלך שאתה אוהב את השבת ומייחל לבואה... הם מרגישים אם אתה אומר את זה באמת מכל הלב, או שאתה אומר את זה רק כי אתה רוצה לחנך אותם! הילדים לא טפשים, יש להם חושים מאוד מחודדים, והם מרגישים את מה שמסתתר מתחת לדיבורים שלנו.

ולכן, כדי לחנך אותם נכון, אנחנו צריכים לחנך בעיקר את עצמנו. אם אבא ישב וילמד לפני שבת בספרי החסידות או המוסר או ההלכה, מה המשמעות של קידוש בליל שבת, ויבוא הביתה מבית הכנסת כשהוא בוער מבפנים מהמצווה החשובה שהוא עומד לקיים עכשיו, הילדים ירגישו את זה וילמדו ממנו, אם האבא לומד בספרי המוסר כמה חמור העוון של חילול שבת גם אם הוא בשוגג - כשהוא בטעות יתלוש שיערה מהזקן שלו, כל הגוף שלו יזדעזע בפחד ובבהלה, והילדים יראו ויפנימו... כשהם יגדלו, אין סיכוי שהם יחללו שבת, לא משנה מה יקרה להם ומה יעבור עליהם. עצם המחשבה על כך תעביר בהם צמרמורת!

כי את הילדים מחנכים לא עם הפה, לא עם הידיים, לא עם ספרים ולא עם שיעורי מוסר. את הילדים מחנכים עם הלב! זה החינוך הכי יעיל, זה החינוך הכי איכותי, זה החינוך שיישאר טבוע בדמם גם בעוד עשרות שנים.

שבת שלום ומבורך!

לתגובות: blu.israel@gmail.com

רגע חושבים / הרב בנימין טאובה, קרית ספר

מכת חושך - ויהי אור

חו"ל לימדו אותנו שמכת חושך היתה מורכבת משני חלקים. שלושת ימי חושך, שבהם היה אי אפשר להדליק שום נר, אך עדיין אפשר היה לזוז, ואח"כ שלושת ימי האפילה, שבהם נאמר "לא קמו איש מתחתיו שלושת ימים".

ועיין במלבי"ם שהביא מחלוקת ר' יהודה ור' נחמיה, האם מכת חושך היה מחושך של מעלה, שנא' "ישת חושך סיתרו", או שהיה זה מחושך של גיהנום שהרשעים מתעטפים בו.

וביאר שם שהם חולקים בביאור מהותו של החושך. האם הוא היה חושך גשמי, או שהוא אור רוחני שלמצרים היה נראה כחושך.

שאם נאמר שהחושך עלה מהגיהנום, א"כ היה זה משהו גשמי ממשי וסמיך, שבתחילה הוא רק כיבה את כל הנרות, ואח"כ נעשה סמיך עוד יותר עד שלא יכלו לזוז.

אך אם נאמר שהיה זה 'מחושך של מעלה', א"כ צריך לומר שהחושך היה תוספת של רוחניות, שכלי הקיבול המצריים-הטמאים לא היו מסוגלים להכיל, כמו שאור השמש הוא חושך בשביל העטלף, ולכן כשהאיר האור הרוחני, הם פשוט לא ראו כלום שלושה ימים, ולאחר מכן מרוב קדושה הם רותקו למקומם ללא יכולת תנועה.

ועי' באור החיים שכתב ששני הדעות במדרש, הם שני חלקי המכה, שבימים הראשונים היה חושך של מעלה שמנע מכל אור גשמי להאיר. אך בשלושת ימי האפילה, עלה חושך מהגיהנום שהיה ממשי וסמיך עד שלא יכלו לקום שלושה ימים.

ואפשר לצרף לזה את דברי רבינו בחיי, שכתב שעשרת המכות היו מכוונות כנגד עשרה מאמרות, מלמטה למעלה. כלומר, שמכת בכורות שהיכה 'ראשית אונים באהלי חם', היה כנגד המאמר הראשון- 'בראשית'. והמכה שלפניה- מכת חושך, היתה כנגד המאמר השני- 'יהי אור', שבו נברא אור שבעת הימים, שהוא אור רוחני, שבו היה צופה מסוף העולם ועד סופו, ובמכת חושך או שהאור הזה התבטל ע"י חושך וטומאה מהגיהנום, או שע"י תוספת של אותו אור רוחני שנברא ביום הראשון, נעשה חושך למצרים.

לתגובות: bztaube@gmail.com

שבט מישראל / הרב ישראל פרידמן, רב קהילת טשארטקוב, מח"ס 'שבט מישראל', מאנשעסטער

גודל ענין מצות פדיון הבן

וְכָל בְּכוֹר אָדָם בְּבִנְיָן תִּפְדֶּה (יג, יג)

סיפר הגאון רב"ש שניאורזון זצ"ל ראש ישיבת טשעביץ, (ששמע דבר זה מהגה"ק ר' שמעון זליכובער הי"ד בישיבת חכמי לובלין), מעשה נפלא מזקני הק' אדמו"ר הזקן מטשארטקוב זי"ע, שהיה בחור אחד שהיה מתמיד ולומד כראוי ויום אחד נכנסה בו רוח שטות וסיפר לכל מכיריו שב"ה נהיה חתן, והדבר לא היה ולא נברא, וכך דיבר מזה הרבה זמן וכבר החל להתכונן לחתונה בהכנה דרבה. וכאשר אביו ראה שאין רוח שטות זו יוצאת ממנו, קם ונסע אל אדמו"ר הזקן מטשארטקוב זי"ע בדבר ישועה ורחמים. כשנכנס הבחור עם אביו אל רבינו, שאל אותו הרבי מי הוא המחותן ומה שמו, וענה לו הבחור שקוראים למחותן ר' שמחה זילברשטיין.

לאחר שיצאו הבחור ואביו מחדר הרבי, הרבי רמוז להגבאי שיכניס שוב ביחידות את אביו של "החתן". כאשר נכנס אל הקודש פנימה שאלו הרבי, האם בנך זה הוא הגדול שבבית ויען שהוא בנו בכורו ושאל אותו הרבי האם עשה לו פדיון הבן?

בתחילה ענה במהירות: "מה השאלה, בוודאי", אולם אחר כך כאשר התבונן יותר בזכרונות מימים ההם, נזכר שהוכרח לצאת פתאום מביתו כמה ימים אחר מילת בנו והתעכב בדרך כמה שבועות, וכאשר חזר לביתו לא זכר לעשות הפדיון.

ציווה רבינו להגבאי להכניס כהן ומנין, וערכו שם הפדיון הבן, ותיכף ומיד לאחר מכאן שב הבחור לדעתו כמו ימים מקדם ולא דיבר כלל מה"שידוך". החסידים דברו בהתפעלות יתירה ממופת זה שהראה רבינו, איך שהרגיש שבחור זה בכור הוא ועדיין לא נפדה. אולם הרבי הסביר שאין כאן שום מופת או נס, דכאשר שאל להבחור לשם המחותן והשיב ששמו "שמחה זילברשטיין", הבין רבינו שלא בחינם תפס הבחור שם זה, ומתוך דבריו טמון ששורש הדבר נובע מזה שלא עשו לו פדיון הבן, כי "שמחה זילברשטיין" אותיות "חמשה זילבר-שטיין" והיינו חמש סלעים של כסף.

וכן היה מספר חו"ז הרב יוסף היילפרין זצ"ל שאיש אחד בא לפני הס"ק רבי ישראל מהוסיאטין זי"ע והתחנן לפניו שיש לו משפט קשה ובקש שהרבי יברכו שיזכה בדינו, והשיב לו הס"ק מהוסיאטין שיאחז עלה הדס בידו בעת המשפט.

והנה כאשר עלה יהודי זה לדבר במשפטו ואחז ההדס בידו כמצווה רגו וכעס עליו השופט על מה עושה ככה, והשיב לו האיש שכן נצטווה על ידי רבו הרבי מהוסיאטין. כאשר השופט שמע את דבריו נתרגש ואמר לו: כשאני הייתי ילד לא הייתי יכול לדבר כלל, אבי לקח אותי אל הרבי מהוסיאטין לקבל ברכתו. הרבי שאל את אביו אם אני הבכור וענה שכן,

שאל אותו הרבי אם עשה פדיון הבן והשיב בשלילה דלא ידע ממצוה זו. מיד עשו לי פדיון הבן והתחלתי מיד לדבר כאחד האדם וזכה האיש במשפטו!

וכן מסופר מהרה"ק אדמו"ר מבוהוש ת"א זי"ע, דכשהיה עדיין גר בעיר בוקאראסט ברומניה, באה לפניו אשה אחת עם בנה שהוא כבר בן כמה שנים, אבל דא עקא שהוא מפחד מאוד מאנשים אחרים ומפחד לצאת חוץ לכותלי ביתו והוא מכונס בתוך עצמו ומתיירא לדבר עם אחרים עד כדי כך דכאשר היה שומע איזה רעש קטן היה מתעלף מפחד, וכבר היתה אצל הרבה רופאים וכולם אמרו נואש שאינם יודעים ואינם מבינים למה הוא מפחד כל כך ואינם מבינים כלל מה מפריע לו. ושאל אותה הרבי, אם בנה הוא בכור וענתה שכן ושאלה אם עשו לו פדיון הבן ולא ידעה מה לענות. אחר הביורור נודע שלא פדו אותו ומיד עשו לו פדיון הבן והתחיל מיד לדבר ולהתנהג כאחד האדם, והפחד נעלם ממנו.

והנה אמרו חז"ל (חולין עה:), 'תרי מילתא דתמוה מדכר דכירי אינשי'. ומשאלת הרבי מבוהוש נראה שהיה קבלה בידו, דמי שלא נפדה כדין איזה רוח רעה שוכן בתוכו דמפריע לו להתנהג ולדבר כראוי, דיש איזה סמיכות פרשיות בניהם. וכן נראה מהעובדא עם אדמו"ר הזקן מטשארטקוב, דמשום שלא נפדה בחור כהלכה, לכן דיבורו היה מגומגם ומבולבל ודיבר דברים דלא כהויתן, וצ"ב.

במצרים היה גם הדיבור בגלות

ונראה לבאר דידוע בשם האר"י ז"ל (פע"ח שער חג המצות פר' א) שבמצרים היה הדעת בגלות, וכתב על זה זקני הק' מטשארטקוב זי"ע בספרו ישמח ישראל (אחרון של פסח תרפ"ז ותר"צ) "אם הדעת בגלות אז גם הדיבור אינו בשלימות כי הדיבור נמשך מן הדעת, וכמו דרואים שתינוק שאין דעתו שלימה אינו יכול לדבר, וכל זמן שדעתו מתחזק כמו כן דבורו הולך ומשתלם. שכור שדעתו מבולבלת גם דבורו מגומגם. ולכך בני ישראל במצרים לא יכלו לדבר דבור מתוקן ועל כן נאמר (שמות ב, כג) "ויזעקו ויאנחו ותעל שועתם" שצעקו קולות בלי דיבורים כי לא יכלו לדבר. וכשיצאו ממצרים נשתחררה דעתם גם דבורם נתקן ודיברו כראוי. וזה שאמר 'כל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח' כי דבורו מתוקן כל צרכו, ואם כן גם דעתו מתוקנת".

ומעכשיו מבואר, שכדי לגאול דיבורו של אדם צריך להשתחרר מגלות ומשעבוד מצרים, ולכן הבכור שמוטל עליו מצוה מיוחדת להיות נפדה תחת בכורי מצרים, לכן כל זמן שלא נפדה לא נגאל דיבורו ונעשה מגומגם. וביסוד ושורש העבודה (סוף שער יב) כותב "וגודל התיקון של מצות עשה זו הובא בזה הקדוש בהקדמת בראשית (יד.) וז"ל 'המצוה השלש עשרה היא לעשות פדיה לבנו לקשר אותו בחיים כי שני ממונים הם, אחד של החיים ואחד של המות, והם עומדים על האדם וכשאדם פודה את בנו פודה אותו מיד אותו הממונה על המות ואינו יכול לשלוט עליו וזהו סוד. ועל כן באותו פדיון מתקיים המלאך של חיים ונחלש המלאך של מות בפדיון זה קונה לו חיים כאמור ואותו הצד הרע עוזב אותו ואינו נאחז בו'. אחי ורעי ממאמר הקדוש הזה יכול אדם להתבונן גודל התיקון של הפדיון בבן בכור בעצמו לבד קיום מצות עשה מן התורה".

וראה בספר חסידים (ס' שלד) "מעשה בבחור אחד שהיה נטוי למות, אמר תפדוני, כך היה צועק, אמרו לחכם מהו הוא אומר, אמר להם שמא הוא בכור, אמרו כן. אמר להם לפדותו ויחיה, מיד נתנו לכהן ה' סלעים ויחיה כ"ה שנים אחר כך". ובהג' מקור חסד ציין לדברי הזוהר הק' (בראשית יד). "למיעבד פורקני לבריה לקשרא ליה בחיין".

למה נקרא פדיון הבן סעודת ישוע הבן

ובגנזי ישראל מזקני הק' מטשארטקוב (בליקוטים סוף ח"ב) כתב דבזה מובן דברי רש"י בב"ק (פ.) שפירש ישוע הבן לשון פדיון ופורקן, משתה שעושיין לפדיון הבן, והתוס' הקשה עליו מה שייך לשון ישוע בפדיון, "ונראה לתרץ דברי רש"י שאיתא בדברי האר"י הקדוש זצ"ל שבפדיון הבן מסירין מן הילד הדינין ששורין עליו עד כה, ולכן הוא באמת לו לישועה ועל כן קוראין ישוע הבן".

והחיד"א בספרו מדבר קדמות (מער' פ' אות י) מוסיף "מסורת בידינו מפי זקנים שקבלו מהקדמונים כי איש אשר יקיים מצות פדיון בנו הבכור כדין ויתן ה' סלעים לכהן בשמחה והיו לו לגמרי שלא יחזיר הכהן שום דבר בשום אופן, יהיה בטוח שהילד יחיה וינצל מפגעי חולי הילדים ויגדל ויהיה לאיש".

פסק הרמ"א שאין האב לעשות שליח לפדות את בנו

ואולי יש להוסיף תבלין וביאור לזה, בהקדם דברי הרמ"א בהל' פדיון הבן (יו"ד סי' שה, סע' י) שפסק, "אין האב יכול לפדות על ידי שליח וגם אין בית דין פודין אותו בלא האב". והשיגו עליו הש"ך, הט"ז וביאור הגר"א ורעק"א ועוד, שלכאורה "זה תמוה דהא קיי"ל בכל התורה 'שלוחו של אדם כמותו'" (לשון הש"ך), עיי"ש דבריהם.

אמנם בשו"ת חת"ם סופר (יו"ד סי' רצג) כתב להצדיק דברי הרמ"א, דמאחר שפדיון הבן הוא זכר למיתת בכורי מצרים והצלת בכורי ישראל ושם נאמר (שמות יב, יב) "ועברתי בכל ארץ מצרים והכיתי כל בכור" - "אני ולא מלאך אני ולא השליח", שהיה על ידי הקב"ה בכבודו ובעצמו, לכן זכר לנס אין לפדות על ידי שליח. ומוסיף עוד חת"ם סופר, שזהו קושית הבן "והיה כי ישאלך בנך למחר מה זאת" (שמות יג, יד), ששואל למה נשתנה מצות פדיון הבן מכל שאר המצוות שיכולים לעשות בהם שליח, "ואמרת אליו בחוזק יד הוציאנו ה' ממצרים מבית עבדים. ויהי כי כי הקשה פרעה לשלחינו ויהרוג ה' כל בכור", שעשה כן הקב"ה בעצמו ולא על ידי שליח, "על כן אני זובח לה' כל פטר רחם", לכן דוקא הבעלים בעצמו היה שוחט את בכור בהמה ולא הכהן, דשחיטה כשרה בזר, וכמו כן "וכל בכור בני אפדה", האב בעצמו ולא על ידי שליח. וסיים בזה חת"ם סופר, "ואע"ג שדברי הגדה הם מכוונים הם להלכה בעז"ה". (ובדבריו יש לבאר פסק השו"ע (ס' ת"ס ס"ב) "הרא"ש היה משתדל במצת מצוה ועומד על עשייתה ומזרו העוסקים בהם ומסייע בעריכתן וכן ראוי לכל אדם לעשות להטפל הוא בעצמו במצוה" וכתב שם המשנה ברורה (סק"ה) "דמצוה בו יותר מבשלוחו" וקשה למה דוקא במצוה זו יש לבטל מתורתו ולא סגי בשלוחו (וע' בביאור הלכה ס' ר"נ ד"ה ישתדל), ולפי דברי חת"ם מיושב).

והיינו, שבמצות פדיון הבן יש ענין מיוחד להראות ולעשות זכר שהקב"ה בכבודו ובעצמו מנהיג עולמו, "אני ולא מלאך אני ולא שליח אני הוא ולא אחר". והנה ידוע שכל חלקי הבריאה נחלקים לד' דרגות, דומם צומח חי מדבר, והחילוק בין אדם לבהמה שאנו מדברים, והיינו שמכל אברי האדם וחושיו, הדיבור הוא החוש המרום את האדם למעלה מכל חי, למעלת "מדבר".

כח הדיבור הוא רוחני בלבד

והנה כח הדיבור נבדל מכל שאר חושי האדם, בזה שהוא דבר שהוא כולו רוחני ואין בו שום חלק גשמי כלל וכלשון החפץ חיים בספרו שמירת הלשון (פר' א), בביאור דברי הירושלמי (פאה - פר' א, הל' א), דכשם ששכר תלמוד תורה כנגד כולם, כך ענשו של לשון הרע כנגד כולם. וכתב החפץ חיים, "והטעם כי כל המצות הם מצטרפות אל הגשם כמו מצות ציצית א"א לקיים אלא על ידי לבישת בגד שהוא גשמי וכן סוכה ולולב וכהאי גונא כל המצות, לא כן לימוד התורה שענינו תלוי בכח הדיבור שהוא כח פשוט רוחני בלבד, ולכן פעולתו שפועל למעלה נורא עד מאוד ועל כן קדושת תלמוד תורה כנגד כולם וכן הדבר להפכו בענין קלקול כי בכל האברים שהוא עושה בהם עונות מחמת שהן גשמיים אין קלקולו למעלה כל כך, לא כן בעון לשון הרע ורכילות שפועל פעולתו על ידי כח רוחני בלבד קלקולו למעלה בעולמות העליונים הוא חזק ונורא עד מאוד ולכך גם ענשו גם כן הוא כנגד כולם". (ובמשלי (יח, כא) כתיב "מות וחיים ביד הלשון" ובפירוש הגר"א כתב ד'חיים' היינו תלמוד תורה, כמ"ש ות"ת כנגד כולם, ו'מות' היינו אם ידבר ח"ו לשון הרע או דברים בטלים).

וכעין זה איתא בספר ערבי נחל (פר' וישלח, סא.) בשם הבעש"ט זי"ע, וז"ל: "הנה כתב הבעש"ט זצ"ל"ה כי ענין רוח האדם בקרבו וחיות שלו הוא כח הדיבור אשר בקרבו וכמו שאמר הכתוב (בראשית ב, ז) 'ויפח באפיו נשמת חיים ויהי האדם לנפש חיה' ומתרגמינן 'לרוח ממללא', ולפי זה כשאדם מדבר דיבורים אזי הדיבורים ההם הן חיותו ויוצא חיותו באותן דיבורים". וכן כתב השפת אמת (בהר תרס"ד), "הנה יתרון המדבר על בעלי חיים על ידי הדיבור והוא מכח הנפש וצריך לשמור עליו שלא ישתנה על ידי כוחות הגופף כי מצד הנפש יש להם שורש אחד".

וכבר מובא יסוד זה ברבינו בחיי (ריש פר' ויגש) "הדיבור הוא עיקר הוית האדם, ומזה אמר הכתוב "ויהי האדם לנפש חיה" באורו שעיקר הוית האדם בשביל נפש חיה שהיא הנפש המדברת, והוא שכתוב "בורא ניב שפתים" (ישעיה נז יט) ומה שייחס הכתוב הדיבור לבורא יתעלה מפני שהדיבור נאצל מכח השכל שהוא מצד הנפש המדברת שבאדם".

ובפר' כי תצא כתיב "כי תצא מחנה על אויבך ונשמרת מכל דבר רע" ואמרו חז"ל בספרי "מכל דיבור רע" (וע' בזה במאור ושמע) הרי שבדיבור רע נכלל כל דבר רע, ונקיות הדיבור לבד מספקת להגן על האדם.

ורואים מזה שיש צד השווה בין ענין הדיבור ופדיון הבן, כי כח הדיבור "הוא כולו רוחני" (לשון החפץ חיים הנ"ל), משום שבאה מהנפש שהוא גם כולו רוחני ואין בה שום צד גשמי

כלל, אלא נחצב כולו מתחת כסא כבודו ית' וכן הוא ענין פדיון הבן שנעשה כולו על ידי הקב"ה, "אני ולא השליח" ורק הוא ית' יכול להבחין בין טיפה של בכור לטיפה שאינה של בכור.

ביאור נוסח ברכת פדיון הבן שהביא הרא"ש

ובזה יש לפרש הברכה המופלאה שמביא רבינו הרא"ש בהל' פדיון הבן (נדפס בסוף פירוש הרא"ש על גמ' בכורות), וז"ל: "ומצאתי תיקון הגאונים וז"ל, 'ותיקון הגאונים לסדורי מנהגא דפדיונא וברכתא דיליה הכי (עיי"ש אריכות דברים בזה), ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם אשר קידש עובר ממעי אמו ולארבעים יום חלק אבריו מאתים וארבעים ושמונה אברים שיש בו, ונפח בו נשמה דכתיב ויפח באפיו נשמת חיים ויהי האדם לנפש חיה, עור ובשר הלבישו ובעצמות וגידים סככו כדכתיב עור ובשר תלבישני ובעצמות וגידים תסוככני וזימן לו מאכל ומשתה וזימן לו שני מלאכי השרת לשמרו במעי אמו כדתיב חסד ואמת עשית עמדי ופקודתך שמרה רוחי" וגו' כשם שזכה בכור זה לפדיון כך יזכה לתורה לחופה ולמעשים טובים בא"י מקדש בכור ישראל לפדיונו".

ומסיים הרא"ש, "ולא נהגו לברך הכהן ברכה זו בצרפת ובאשכנז, דלא מצינו שמברכין שום ברכה שלא הזכרה במשנה או בתוספתא או בגמרא כי אחרי סידור רב אשי ורבינא לא נתחדשה ברכה", עכ"ל. והנה אע"פ שאין אנו נוהגים לאמרה, מ"מ מותר לנו להתבונן בה וכן היה עושה הרב מפאניווש הגר"י כהנמן וצ"ל כשהיה מכהן בפדיון הבן, שהיה נוהג ליקח הגמרא ולקרוא הברכה דרך לימוד, משום חביבות וחיובות ברכה זו.

והנה צריכים להבין, דתמיד כל ברכת המצוה מסובבת על מצותה, ואיזה שייכות יש בין כל הענינים המוזכרים בברכה זו, למצות פדיון הבן. ולפי הנ"ל מובן, דאכן מצות פדיון הבן סגולתה להשיב נפש הבן על מקומה, שיזכה להבטחת הפסוק 'נפש חיה' 'לרוח ממללא' ולכן תיקנו נוסח זו דייקא. (ושמעתי ממרן אדמו"ר שליט"א מקאפיטשניץ שהיה זקנו הרה"ק ראי"ה מקאפיטשניץ זי"ע משתדל ביותר להשתתף בפדיון הבן, והסביר בטעם הדבר, שפעם בא יהודי אחד לפני אדמו"ר הזקן מטשארטקוב זי"ע וביקש ממנו שיסדר לו תיקון תשובה על חטאיו, וצוה לו כמה דברים ואחד מהם היה שישתדל להשתתף בכל סעודות פדיון הבן. והפטיר הרה"ק מקאפיטשניץ ואמר "הרי גם אנו רוצים בתיקון, לכן אני משתדל ביותר להשתתף בפדיון הבן").

דברי רעק"א שרק לגבי חלק הדיבור א"א לעשות שליח

ובזה נבין מה שכתב הגאון ר' עקיבא איגר בחידושיו על שו"ע וז"ל: "דהא ודאי מה דסבירא ליה לשיטה זו (כלומר הרמ"א הנ"ל) דאינו יכול לפדות על ידי שליח היינו שהשליח יעשה מעשה הפדיון שיאמר לכהן בזה המעות יהיה הבן פדוי, אבל פשיטא דיכול להקנות להכהן המעות על ידי שליח והוא בעצמו אומר מעות אלו שאני מקנה לך על ידי השליח יהא בני פדוי".

ובספר ראשית ביכורים (על בכורים, נא: ד"ה 'ראיתי', עמ' ד. בדפי הספר) מאת הגאון האדיר ר' אברהם וויינבערג הי"ד מווארשא, כתב שיוצא מזה, שמה שכתב הרמ"א דאינו

יכול לפדות על ידי שליח, אין כוונתו על נתינת הכסף, רק על מעשה הפדיון שהשליח יאמר להכהן באלו המעות יהא הבן פדוי, על אמירה זאת א"א לעשות שליח.

והקשה על זה הגר"א וויינבערג: "ואני בעניי לא זכיתי להבין אטו האמירה פועלת הפדיון, הא פעולת הפדיון נעשה רק על ידי נתינת החמש סלעים והאמירה אינה אלא לגלות מחשבתו שלשם פדיון בנו הוא נותן ואמאי לא יועיל מה שמגלה דעתו על ידי שליח?"

והאריך בזה ולבסוף מסיק, "ולולא דמסתפינא הייתי אומר על פי מה שכתב הרדב"ז (ח"א, סי' קנד) על הדברים שצריכים לעשות לשמן דצריך דיבור ולא סגי במחשבה משום שהדיבור עושה רושם גדול ובגט שאם כתב אותו סתם אינו כורת בינו לבינה ועל ידי שכותב אותו לשמה כורת לפיכך צריך שיוציא הדברים בפה כדי שעל ידי זה יתקיים המעשה שאין הדברים מתקיימים במחשבה לבד וכן במגילת סוטה צריך להוציא בשפתיו כדי שהמים יפעלו פעולתם.

ולפי דבריו אפשר דה"ה לענין פדיון הבן דהפדיון צריך לפעול להחזירו לשורשו אל שער הראוי לו כמו שכתבנו לעיל (ביכורים, מט:) לבאר דברי הריב"ש ס' קל"א על פי דעת רבינו בחיי פר' תשא שאינו ראוי לקבל פני שכינה ולראות בנין בית המקדש אם אינו נפדה, ענין גדול כזה אינו מתקיים במחשבה לבד אלא בדיבור, ואם כנים הדברים יובן מה שתפס הגרע"א שהדיבור מוכרח למעשה הפדיון ורק על זה כוון הרמ"א שאינו מועיל שליחות משום שאין הדיבור בא לגלות מחשבתו בלבד אלא לפעולת גוף הפדיון, עכ"ל הראשית ביכורים.

ומדבריו אנו רואים החשיבות של ההאמירה הנכונה בעת דיון הבן, שהאמירה של האב היא חלק עקרי מהפדיון הבן, והדבר מובן לפי דברינו למעלה שעל ידי מצות פדיון הבן יש תיקון להדיבור של הבן הפדוי שזוכה אז שלרוח ממללא, לכן האמירה הוי חלק מהמצוה.

המקור שסעודת פדיון הבן נחשב כפ"ד תעניות

והנה שגור בפי העולם שסעודת פדיון הבן חשוב כאילו התענה פ"ד תעניות, ורבים חושבים שחידוש זה יצא מבית מדרשם של תלמידי הבעש"ט, אמנם בספר דבר שמואל (יו"ד עמ ב:) מאת הגאון ר' שמואל עמאר אב"ד מקנאס במרוקו (תק"ץ-תרמ"ט) כתב "העיד לי החכם כמה"ר דוד אדרעי שד"ר מעיר צפת תוב"ב שקיבל מרבו ורבו עד הרב הגדול האר"י החי זי"ע שהנמצא בבית פדיון הבן כאילו התענה פ"ד תעניות".

ורבים נתקשו להבין, למה יהא ככה ולמה דוקא נאמרו הדברים בסעודת פדיון הבן. ויש לומר בהקדם דברי הס"ק מרוז"ין זי"ע וכפי שרשמים מרן אדמו"ר ר' מש"י מסאדגורא זי"ע, וז"ל בקיצור: "הרה"ק המפורסם ר' שלום מבעלזא זי"ע שלח את כל בניו מדי שנה להס"ק מרוז"ין זי"ע לסאדיגורא, ושלח עמהם ללותם אחד מחסידיו ושמור ר' אורי. בעת בואו לקבל שלום מהס"ק עלה בלב ר' אורי הנ"ל איזה מילתא דבדיחותא בדרך צחות, והיתה מחשבתו לאמר דבר זה. אבל כשדרך על מפתן החדר של הרוזינער וכראות צורתו הקדושה נסתתמו דבריו ולא היה יכול לדבר כלל.

וכשנגש לתת את הקויטל שלו אמר הס"ק מרוז'ין "איך ווייס, אז מעוויל זאגען א ווערטיל און מעהאלט זיך אן און מזעגאט נישט, איז אזוי גלייך ווי פ"ד תעניתים" (יודע אני, שאם רוצים לומר מילתא דבדיחותא, ומתאפקים ואין אומרים, הרי זה שקול כפ"ד תעניתים). וסיים ר' אורי הנ"ל "ותיכף ידעתי כי מרן הרוז'ינער ידע והרגיש מכל מחשבותי".

ומעכשיו מובן הקשר בין פדיון הבן לפ"ד תעניות, שמאחר שאם מתאפקים מלדבר דברים של מה בכך, חשוב כמו פ"ד תעניות וכן איתא בטעמי המנהגים (אות תתקלד), שכדי לבטל פגם דברים בטלים ודברי ליצנות צריכים לצום פ"ד תעניתים, עיי"ש טעם למספר זה, ועל ידי פדיון הבן זוכה האדם לרוח ממללא, שיכול לדבר כראוי וכנכון, לכן גם חשוב כמו פ"ד תעניות.

תאיר נרי / הרב חיים מאיר נריה

הארבה - לא פסיק פומיה מגירסא

וַיַּעַל הָאֲרָבָה עַל כָּל אֶרֶץ מִצְרַיִם וַיִּנַּח בְּכָל גְבוּל מִצְרַיִם כְּבָד מְאֹד לְפָנָיו לֹא הָיָה כֵּן אֲרָבָה
כְּמָהוּ וְאַחֲרָיו לֹא יִהְיֶה כֵּן (י, יד)

א. כתב בעל הטורים שכאן נכתב "וינח בכל גבול מצרים", ולהלן נכתב "וינח ביום השביעי". מלמד שנח הארבה בשבת. וידועה התמיהה מה נשתנה הארבה מכל מכות מצרים שהיו גם בשבת.

ויש שפירשו (עי' בהגהות "שוהם יקר" על בעל הטורים) שאין כוונת בעל הטורים לומר שהארבה נפש בשבת ממלאכת האכילה, אלא שנח וחנה על מצרים בשבת, ואז הייתה תחילת המכה. ולכאורה בפשטות לשון בעל הטורים לא משמע כן.

ב. ויש ליישב בהקדם ב' הקדמות:

א. ב'מדרש הגדול' כתב על הפסוק בתהילים (עח, מו') "ויתן לחסיל יבולם ויגיעם לארבה", שהארבה אכל אף תכשיטים וזהב שאינם ראויים לו. ומבואר מכך שבמכת הארבה לא אכל הארבה לתאבון, אלא משום שהקב"ה ציווהו לאכול ולגרוס מכל הבא לפיו. ונראה שאף כשאכל את כל עשב הארץ לא אכל אותו לתאבון, אלא משום גזירת המלך.

ובמדרש שכל טוב (בובר) שמות פרשת בא פרק י כתב:

בוא וראה גדולתו של מלך מ"ה הקדוש ברוך הוא שהרי מלך בשר ודם מזמן חיילותו לעשות מלחמותיו. והוא צריך לפרנסן, בין שהן נלחמין ובין שאינן נלחמים, אבל הקדוש ברוך הוא יש לו חיילות ששרויין במקום שאין בנ"א עומדים. והן הן מיני ארבה. **שאינן לא אוכלין ולא שותין**, והם חיים בגזירתו של הקדוש ברוך הוא. וכשהוא גוזר עליהם להשתלה למקום מכעיסיו להשחית את יבול ארצם, הרי הן ננערין ומתגברין לעשות שליחותו, שנא' ננערתי כארבה (תהלים קט כג), וכתוב וזה' נתן קולו לבני חילו, וכתוב אשר אכל הארבה הילק והחסיל והגזם חילו הגדול וכו'. ומבואר שכל אכילתו של הארבה היא רק משום ציוויו של הקב"ה.

והנה תמה רש"י על לשון הפסוק "ואחריו לא יהיה כן", שהלא נאמר בספר יואל (ב', ב'), על הארבה שהיה שם "כמוהו לא נהיה מן העולם". ובמפרש על תרגום יונתן (בפסוק זה) דייק את לשון התרגום "קדמוי לא הוה כדין קשיין גובא דכוותיה", שהוסיף על תרגום הפסוק את המילה "קשיין", לומר שאף שהיה ארבה בימי יואל, אבל לא היה קשה כשל משה. ולכאורה כוונתו שהארבה שבימי יואל היה מרובה בכמותו, אבל הארבה שבימי משה היה קשה וחזק באיכותו. ויתכן לבאר יותר את דבריו, ע"פ מה שנתבאר בדברי

המדרש הגדול, שבימי יואל הארבה אכל כדי להשביע את רעבונו¹⁵, ואילו בימי משה שימש הארבה כמגרסה חיה.

ב. בשמות פרק כג פסוק יב, על הכתוב "ששת ימים תעשה מלאכתך וביום השביעי תשבת, למען ינוח שורך וחרמורך וכו'", כתב רש"י (ומקורו מהמכילתא): "למען ינוח שורך וחרמורך - תן לו נוח להתיר שיהא תולש ואוכל עשבים מן הקרקע. או אינו אלא יחבשנו בתוך הבית, אמרת אין זה נייח אלא צער". ואם כן, יתכן לומר שאם תהיה בהמה שמנוחתה היא שלא לאכול, יהיה אסור לבעליה לגרום לה לתלוש עשבים מן הקרקע.

והנה ידוע שהקב"ה שומר את המצוות בהן הוא מצווה את עם ישראל. כמבואר בויקרא רבה [(וילנא) פרשת בחקותי פרשה לה סימן ג] "אמר ר' אלעזר בנוהג שבעולם מלך בשר ודם גוזר גזירה אם רצה לקיימה הרי הוא מקיימה ואם לאו סוף שמקיימה ע"י אחרים אבל הקדוש ברוך הוא אינו כן אלא גוזר גזירה הוא מקיימה תחלה", ואף מקיים, כביכול, את מצוות שביבת בהמתו בשבת. ונראה שכיון שהארבה נקרא "חילי הגדול", וכפי שהאריך במדרש שוחר טוב (שהבאתי לעיל) שהארבה הם חיילותיו של הקב"ה, על כן שבת בשבת, ולא עבד בתלישת העשבים, כדרכו בחול. וזהו ביאור דברי בעל הטורים.

ד. ועל פי מה שנתבאר, יש לקשר את הפשט והרמז בפסוק.

נאמר בפסוק "ויעל הארבה על כל ארץ מצרים, וינח בכל גבול מצרים". ואריכות הפסוק צריכה ביאור, מדוע נכתבה עלייתו של הארבה, וחנייתו בכל ארץ מצרים בשני דיבורים נפרדים.

ונראה לבאר שהארבה עלה על כל תחום ארץ מצרים, ממזרחה ועד מערבה, ורק אח"כ נחת כגוש אחד על פני כל הארץ. ובא הפסוק להדגיש שהארבה לא הגיע ככל בעל חיים רעב, שמתוך רעבונו נוחת במקום הראשון שמוצא, מכלה את כל הירק הנמצא שם וממשיך הלאה, וכל אכילת הארבה הייתה בציווי ה'. ועל כן התפרס הארבה על פני כל מצרים, והתחיל במלאכתו בכל גבול מצרים כאחד.

לתגובות: c053312259@gmail.com

¹⁵ אבל במדרש שכל טוב שהבאתי לעיל נראה שבכל מקום אין הארבה אוכל אלא כדי לקיים את רצונו של הקב"ה.

תבונות שורש - הארות בפרשה על פי שורשי התיבות / הרב אשר זאב שרייבר, מח"ס תבונות כפיו, תבונות מועד

בְּרוּךְ הַגִּבּוֹר!

ביאור ענין הגבר הגבורה והגבורות, למה צד הרע שייך ל'גבורות', ומתי ה'גבורה'
משרתת ומפעילה את הטוב, וכיצד מפעילים את מדת הגבורה לטובה.

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי כֵן ה' עִמָּכֶם כַּאֲשֶׁר אֲשַׁלַּח אֶתְכֶם וְאֵת טַפְכֶם רְאוּ כִּי רָעָה נֶגְדַּי פְּנִיכֶם.
לֹא כֵן לָכוּ נָא הַגִּבְרִים וְעַבְדוּ אֶת ה' כִּי אֶתְהָ אַתֶּם מִבְּקָשִׁים (י, י-יא). וַיִּסְעוּ בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל
מִרְעַמְסֵס סִכְתָּה כְּשֵׁש־מֵאוֹת אֶלְפֵי רִגְלֵי הַגִּבְרִים לְבַד מִטָּף. וְגַם עָרַב רַב עָלָה אֶתֶם וְצֹאן וּבָקָר
מִקְנֵה כְּבֵד מְאֹד (יב, לז-לח)

התואר 'גברים' מוזכר בתורה רק ב' פעמים ושניהם בפרשה שלפנינו, וחוץ מזה מצאנו
בפרשת בלק באמרי בלעם שאמר 'נאום הגבר', וכן מצוינו בפרשת כי תצא 'לא יהיה כלי
גבר על אשה ולא ילבש גבר שמלת אשה' -

והנה כאן בפרשה נראה ש'גברים' הם ההיפך מטף, ואילו לגבי איסור לא ילבש נראה
ש'גבר' הוא ההיפך מ'אשה', ואילו בפרשת בלעם נראה ש'גבר' הוא סתם כך תואר ל'בן-
אדם', ומצד פשטות הדברים ידוע ש'גבור' הוא ההיפך מ'חלש'.

וצריך להבין מהו אכן פשר התואר הזה, ומה הקשר שלו לענין של 'גבורה'?

ולמה אין התורה מתייחסת כלל לענין יציאת הנשים ממצרים, אלא מזכירה רק את
הגברים והטף, ועלינו להבין מעצמנו שמסתבר שגם הנשים יצאו [עד הפרשה הבאה
שנאמר 'ותקח מרים הנביאה את התוף בידה ותצאנה כל הנשים אחריה...'], וגם כאשר
פרעה שָׁאַל מי ומי ההולכים אמר לו משה 'בנערינו ובזקנינו נלך...' לא התייחס לנשים
היוצאים גם הם ממצרים, ומה פשר הדבר?

גִּבּוֹר וּמֵדַת הַגִּבּוֹרָה

בפשטות הענין של 'גבורה' הוא שיש התמודדות בין שני צדדים, וצד אחד 'גובר'! וזה
יכול להיות במריבה בין שני אנשים, וכן יכול להיות במריבה בתוככי האדם עצמו, וכמו
שאמרו 'איזהו גבור הכובש את יצרו', כי היצר מצוי בלבו שלו, מושך אותו כלפי משהו,
והצד הטוב שבו מתגבר על הפיתוי.

אך כשמתבוננים יותר, מבינים שכאשר יש לאדם שני רצונות מתנגדים, והאדם מעורר
ומלהיב רצון אחד יותר מהרצון השני, אין זה גבורה, כי פשוט עושה הוא את הרצון היותר
מושך, וכל הענין של 'גבורה' הוא כאשר מצד הפשטות נראה שהצד האחר הוא המושך
יותר, ובכל זאת מופיע צד שני ומצליח לעצור את הצד המושך, וזהו כח מחודש של
גבורה, כח שאינו נראה בעיני בשר, וכמו שלפנינו שני אנשים, אין אחד נראה יותר חזק

בְּרוּךְ הַגִּבּוֹר!

מחבירו, ויתכן שכלפי חוץ אחד נראה נמוך וחלש וכו', אולם למעשה אחד מהם גובר, ויתכן שגם זה הנראה חלש הוא יהיה הגבור הגובר!

וזה נכלל במאמר חז"ל 'איזהו גבור הכובש את יצרו', לא אמרו 'המתחזק על יצרו' או 'דוחה את יצרו', או 'מבטל את יצרו', אלא 'כובש את יצרו' וביארנו השנה בפרשת בראשית שענין 'כיבוש' הוא להכניע כח מתקומם, וזהו ענין הגבורה, [אלא שב'כיבוש' הכח המתקומם נכנע ומתבטל, וביגבורה' יתכן שיצטרך להיות כל הזמן בגבורה, כי הצד האחר לא ירגע].

וידוע ש'מדת הגבורה' היא ההיפך ממדת ה'חסד', והנה ה'חסד' היא המדה הראשונה הפעילה, המדה העיקרית המפעילה את העולם וככתוב 'עולם חסד יבנה', כי ה'חסד' היא מדה הפותחת את לבו של אדם, מעוררת בלבו אהבה וחשק כלפי כל מיני ענינים וקנינים, ומדת ה'גבורה' צריכה להתגבר עליה, לעצור את כח המשיכה הטבעי הזה, וזהו כח מחודש ומפליא שנראה כמתנגד לתנועה הטבעית הפשוטה והרגילה.

והיות שה'גבורה' היא מדה מחודשת, לכן יתכן שאדם לא יהא מודע בכלל שיש לו את הכח הזה, כמו שאדם שמעולם לא ניסה להילחם עם מישהו - לא ידע שהוא 'גבור' יותר מאחרים, כך אדם שראה עולם הנמשך אחר חפצי לבו, ומעולם לא ניסה לומר לעצמו 'יש לי כח להתגבר' - לא יכיר ולא ידע שיש בעולם כח מחודש המתנגד לכח הטבעי הרגיל...

והנה 'חלש' הוא אדם שיש לו מחסור בכח הגבורה, אין לו יכולת להתגבר על הפשטות, ולכן כאשר הלב שלו חפץ במנוחה, אינו מוצא בקרבו כח להתנגד לרצון המנוחה, אינו מרגיש יכולת לפעול ללא מרץ של חשק המעורר את רצון הפעולה, והגבור לעומתו הוא אדם המכיר שאפשר לפעול ללא חשק! וגם כאשר החשק רוצה את המנוחה, אפשר להפעיל את עצמו עם כח מחודש של 'גבורה'.

ובקיצור, הענין של 'גבורה' הוא לא משהו המורגש בלב, ולא משהו שאפשר להבחין בו בעינים, אלא הוא כח הטמון בבריאה, צריך להכיר בו, להאמין בו, ולהפעיל עצמו על ידו, והנה יתגלה לאדם שהוא 'גבור'. והן אמנם שלא יתכן לבטל את מדת החסד לגמרי, וכל 'גבור' יש לו גבול מסוים עד כמה תוכל גבורתו להתנגד, אולם אכן זוהי המטרה של 'מדת הגבורה' שתגביל את החסד, לא תתן ל'חסד' להתפשט ללא סוף, תתפשר עמו.

האם ה'גבורות' רצויים או לא?

והנה לפי מה שציירנו עד כאן נראה שהענין של 'גבורה' הוא כח של יצר הטוב המתגבר על יצר הרע, ואילו ה'חסד' הוא התנועה הרגילה והפשוטה שהיא הנמשכת 'אחרי לבבכם ואחרי עיניכם אשר אתם זונים אחריהם', ולכאורה אין המהלך הזה מסתדר עם כל הידוע לנו בענין זה, שהרי ידוע שה'חסד' שייך לצד ימין שהוא הצד הטוב, הצד של היצר הטוב, וה'גבורות' שייכים לצד שמאל שהוא הצד של יצר הרע, והספרים הבנויים על תורת הסוד עסוקים הרבה שצריך להגביר את החסדים, וצריך להמתיק את הגבורות, ונראה מדבריהם שכל התעוררות כלפי חמדות עולם הזה - הרי זה מצד הגבורות [וצריך להמתיקם], וכמו שיראה המעיין בספר תומר דבורה פרק שישי, ומבואר שם גם כן ש'הנקבה שמאלית וכל

בְּרוּךְ הַגִּבּוֹר!

הנהגותיה בגבורה", ולכאורה לפי זה לא מובן למה דוקא הזכרים נקראים 'גברים' ונהרי הם השייכים ל'תפארת' בעל החסד נוטה אל הימין וכל הנהגותיו בימין יצר טוב, כמבואר בלשונו שם], והרי אדרבא הנשים היו צריכים להיקרא 'גברים'? וכמו כן לא מובן למה ה'טף' הם היפך מגברים, שהרי ידוע שקטן אין לו יצר טוב רק יצר הרע, וההפעלה של קטן הוא מכח מורא ודין, לא מתוך רצון עצמי, ואם כן היו צריכים ה'טף' לכינוי של 'גברים'?

*

ונראה בביאור הענין שהנה 'אלקים עשה את האדם ישר', הישרות הזו חפצה לעשות את שליחותו בעולם, רוצה לבנות את העולם לתקן את העולם, להוסיף פאר חדש לעולם, וזהו הרצון המקורי האמור להפעיל את באי עולם להמשיך את קיום העולם, ואת הקיום שלהם עצמם, להחיות את עצמם ולתת לעצמם את המזון הנצרך לכל חלקי נפשם, הן צרכי הגוף והן צרכי הנשמה וכו'. התנועה הפשוטה הזו היא הממשיכה את התנועה של ששת ימי בראשית, לתקן את כל צרכי עולם שיהיו מוכנים לפני ברואי עולם.

אולם כאשר באה שבת - באה מנוחה, התחדש גם רצון של מנוחה, ובעומק גם בכל יום מששת ימי המעשה היה כבר רצון למנוחה, וזה מה שגרם את סיום הבריאה של כל יום ויום, אלא שיום השבת הוא יום שכולו מנוחה -

והיות ויש בעולם רצון של מנוחה, לכן נוצר מצב שאדם לא יכול להפעיל את עצמו מתוך רצון הישרות, אלא צריך להפעיל את עצמו מתוך 'גבורה' המתנגדת למנוחה.

אבל מצד סדר הבריאה, אין התנגדות בין רצון הפעולה הישר לרצון המנוחה, אלא כל זמן שהפעולה רצויה וישרה הריהי אמורה להתפעל מתוך רצון וטבע הישרות, וכאשר היא מוגזמת ומזיקה צריכה היא להיפסק על ידי שיתחיל להרגיש את רצון המנוחה.

ולכן המקום של היצר הרע מגיע דוקא מצד הגבורה, כי הוא האומר לאדם להתגבר על רצון המנוחה, ולעשות דברים מיותרים ובלתי רצויים, ואדרבא, כאשר צריך לעשות את הפעולות הישרות מציע את רצון המנוחה, אולם גם רצון המנוחה הזה מגיע מתוך 'התגברות' כנגד רצון הפעולה הישר.

והשורש של כח היצר הוא שאדם ישר מקשיב בכל רגע ורגע לדעת מהו הענין הישר הראוי לו לעשות כעת, וכך מתקדם הוא למקום והתכלית הטובים בעבורו, ורואים שההליכה שלו היתה ישרה, אולם היצר הרע אומר לאדם להשתמש בעינים להביט מרחוק, לחשוך במשהו הנראה מרחוק, וממילא יעקוף ולא יתייחס למה שרואים מקרוב, והיינו ש'יתגבר' על הרצון הקרוב, הישר!

וכמו שרואים אצל הנחש הקדמוני כאשר פיתה את חוה, אמר לה 'לא מות תמותון', כלומר, הפעולה הקרובה לגשת לעץ ולקחת מהפרי לאכלו, היתה פעולה מפחידה אצלה, היתה כנגד היושר, ואמר לה הנחש 'להתגבר' על הפחד, ולעומת זאת להביט על ההנאה שתהא לאחר מכן ההנאה של 'ונפקחו עיניכם', והאשה עצמה החלה להביט על המצב הרחוק, 'ותרא כי טוב העץ למאכל וכי תאווה הוא לעינים ונחמד העץ להשכיל', והיינו

בְּרוּךְ הַגִּבּוֹר!

שעוקפת את המראה המפחיד של עצם הפעולה, מתגברת עליו, ולעומת זאת מפעילה את החשק כלפי הנאה רחוקה שתגיע לאחר ביצוע הפעולה המפחידה...

ואחר שהיצר השתלט על העולם, ומבלבל את האדם להביט על ההנאה הרחוקה ולהרגיש את החשק כלפי חמדתה, ולהתגבר על רצון הפעולה וההנהגה הישר של הרגעים שלפני ההנאה הרחוקה, לכן נוצר מצב שצריך להתגבר על רצון המבט הרחוק, להיות גבור הכובש את יצרו, אבל מצד האמת אחר ההתגברות הזו, עושה אדם את הישרות המקורית שעושה רוצה הוא לעשות מצד החסד שבו!

וזהו ענין מלחמת היצר הפשוטה והמוכרת.

*

אך יש ליצר הרע עוד פעולות בלתי נרגשות כל כך, ולמשל, כאשר יהודי קם בבוקר ועליו ללכת להתפלל, יתכן שירגיש רפיון לכך, ואז יכול להפעיל את עצמו הן מצד יצר הטוב - החסד, והן מצד יצר הרע - הגבורה!

כי אם יאמר לעצמו שאמנם אני רוצה מנוחה או לאכול, אבל אני גם רוצה להתפלל, והרצון להתפלל הוא הרצון הראשון הפשוט של הרגע הנוכחי, וכך יתחיל להתפלל מתוך הרצון של הרגע הזה, וימשיך לרגע הבא, ולרגע הבא אחריו, לפתע ימצא את עצמו זורם עם התפלה, ירגיש את הרצון למלאות את משך הזמן הנצרך לתפלה כראוי לו - ההפעלה הזו היא מצד הישרות, מצד היצר הטוב, רצון החסד שעל ידו מוכן אדם למסור עצמו לפעולות ערכיים נחוצים... אלא שמצד את הגבורה כדי לעצור את החשק של המנוחה המבלבל אותו.

אבל אם יאמר לעצמו, שהנה תוך פחות משעה אני כבר אחר התפלה ואני משוחרר לעצמי, ובעומק לבו מלהיב את עצמו להיות כבר במצב של אחר התפלה - יתכן שירגיש יותר מרץ להתחלת התפלה מאשר המרץ של היהודי הקודם, אבל למעשה מפעיל את עצמו מתוך כח היצר הרע, הכח להפעיל את עצמו מתוך מבט על הנאה רחוקה, אומר הוא לאדם תתגבר על רצון הרגע מכח חשק המנוחה שלאחריו, ואז, ההפעלה של הרגע היא מתוך גבורה, אלא שמתחזקת מכח רצון החסד שלאחריו.

ההיפך מ'גבר'

והנה נשים בטיבען חלושות ביחס לאנשים, גם צנועות וביישניות, ולכן כל תנועה של פעולה לא מתעורר עד שתתעורר איזה חמדה כלפי ההנאה החזקה שתהא אחר כך, הישרות עצמה לא מספיקה להפעיל אותם, נולכן גם כאשר מתגברים על הבושה עושים את זה בשחצנות, כי טבע ההתגברות הוא להתגבר הרבה כדי להפחיד את הפחדן, וזהו סוג ההפעלה של יצר הרע, אלא שכאן פעולתו היא לצד הטוב -

וגם כאשר איש לא מצליח להפעיל עצמו לעבודת ה' רק מתוך שלא לשמה שזאת היא ההנאה שתגיע לבסוף, זאת היא השתמשות עם יצר הרע לצד הטוב -

בְּרוּךְ הַגִּבּוֹר!

וזהו גם ענין ה'קטנות' שקטן לא יכול לפעול מתוך רצון הישר האמתי לשמה, צריך הוא להפעלה של שלא לשמה, או בכדי להתרצות לפני אביו וכו', ולכן גם ההפעלה שלו היא מצד כח היצר הרע, לעשות דברים מחמת סיבות רחוקות ולא מתוך הישרות הטבעית הפשוטה.

ומעתה מובן למה דוקא אנשים מכונים 'גברים', כי ה'גבורה' שלהם נמצאת במקום הנכון והטבעי, ודוקא בצורתה הטבעית הזו מתגלה כחה המחודש, שאדם יכול לעשות דברים מחמת שהם ישרים אף שהחשק פונה יותר לדברים אחרים, מה שאין כן אצל נשים וקטנים כל כח הגבורה מגיע מתוך התעוררות של החשק העתידי.

טפף

נעצור [בגבורה] את המשך הענין וביאור הפסוקים, ונפנה לביאור שורש 'טפף' השייך לענין של קטנים, וכן מצינו אותו בפסוק (ישעיה ג, טז) 'הלוך וטפוף תלכנה', ומדובר שם על חסרון צניעות בצורת ההליכה, ובחז"ל יש על זה שני דרשות האחד בשבת (סב, ב), ושם פירש רש"י שהוא מלשון הַצָּפָה כמו על דאטפתך אטפוך, וביומא (ט, ב) יש דרשה אחרת שהוא מלשון מדה שוה 'לא גדושה ולא מחוקה אלא טפופה', ורש"י בישעיה מביא עוד פירוש וכן באבן עזרא שם יש עוד פירוש, אולם האבן עזרא עצמו כתב שהכונה להליכה כמו הליכה של 'טף', וכן כתב הרד"ק בספר השרשים "כלומר שהיו הולכות בדרכים ובשווקים מספקות ומרקדות בחוצפא כמו הקטנים שאין להם בושט ודעת, וילכו בסיפוק ובריקוד בפני הכל ולא יתביישו", [ובהמשך מפרש שזהו גם כוונת הגמרא במסכת יומא שהיו מרקדות בהליכתן בגאווה לעשות פסיעות שוות].

והנה לכל הפירושים מדובר בהליכה בלתי צנועה, הליכה בולטת או רעשנית, וזהו דרך הליכה של 'טף' שרוצים למשוך תשומת לב והתייחסות, אלא שהטף גם כן גודלים והולכים מתוך הנסיון, כי מנסה להשיג תשומת לב, וכאשר רואה שהמאמץ לא השתלם כי לא השיג את תשומת לב, ואולי גם קיבל גרעות - מנסה בדרך אחרת, וגם עליה מתחרט, וכך לאט לאט מתרפה מהצורך להשיג תשומת לב ברעש ובכח, וכך מגיע לגדלותו. והנשים ההולכות הלוך וטפוף הם נשים כאלו שלא מגיעים לגדלות הזו, נשארים כמו הטף, מבקשים להרשים וכו', למרות שמתאכזבות ממה שקיוו לו.

ועל כל פנים מובן לנו יותר למה ה'גברים' הם היפך ה'טף', כי 'טף' לא די שעושה פעולות שאינם נוחות לו כעת - כדי להשיג תשומת לב או התרשמות בהמשך, אלא מוכן גם לעשות פעולות בזויות או רעשניות ואף להטריד אחרים, הכל למען איזה תחושת הנאה שישגי בהמשך, ולעומתו ה'גבר' חושב מה טוב ונוח לי לעשות כעת בצורה מקובלת ונוחה, ויודע שדוקא פעולות אלו יקדמו אותו כלפי הנאות והצלחות העתיד.

ביאור הפסוקים

ולאור כל זאת הנה מדגיש הפסוק לפנינו שיציאת מצרים היתה יציאה של 'גברים', כי הנה היה אפשר לחשוב שהיה לבני ישראל פחד לצאת למדבר, אולם הלהיבו את עצמם בחשק להגיע לארץ זבת חלב ודבש, וההתלהבות כלפי העתיד הרחוק הוא אשר נתן להם

בְּרוּךְ הַגִּבּוֹר!

את המרץ המבטל את הפחד... ועל כן משמיע לנו הפסוק שהיתה זו יציאה בסגנון של 'גברים' שהיו מוכנים ללכת במדבר גם ללא חשק מיוחד, מספיק להם הידיעה שזו היא הדרך הישרה להם, וחוצ מזה היה ביציאה גם סגנון של 'טף' כי היה גם את החשק כלפי המעלה העתידית, והיינו, שפירוש הפסוק הוא כפשוטו שהיה שש מאות רגלי של אנשים חוץ מטף ומובן גם כן שחוץ מנשים, אולם הפסוק משתמש בתיבות אלו לרמוז לנו, שתוקף היציאה היה הן מכח הסגנון של 'גברים' והן מכח סגנון ה'טף', וזהו מה שאומר הפסוק 'זכרתי לך חסד נעורייך אהבת כלולותיך לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה', כי 'חסד נעורייך' הוא חסד המוותר על כל העבר, מוכן להתחיל את הצעדים החדשים, מתנער לכך ללא חשבונות, ו'אהבת כלולותיך' הוא המשיכה כלפי המעלה העתידית הנפלאה, אולם הפסוק שלפנינו מדגיש ואומר 'הגברים לבד מטף', כלומר מספיק הכח של ה'גברים' המבינים שזוהי הדרך הישרה והרצויה ומוכנים לגשת אליה גם בלי התעוררות מיוחדת, לא צריך את ההתעוררות של ה'טף', למרות שגם ההתעוררות הזו פּעֵלָה... אולם הפסוק ממשיך ואומר 'וגם ערב רב עלה אתם', כלומר שהיצר מנסה לבלבל תמיד בין הגברים לטף, שהצריך להתפעל כמו טף ידמה שהוא כבר גבר, והצריך לגלות את כח הגבר ימשך להתפעלות של טף, ומהערב רב הזה צריך להיזהר, כנודע.

ועל פי זה מובן הפסוק שהעתקנו מתחילת הפרשה שאמר פרעה "יְהִי כֵן יִקּוֹץ עַמְּכֶם כְּאִשֶׁר אֶשְׁלַח אֶתְכֶם וְאֶת־טַפְּכֶם רְאוּ כִּי רָעָה נִגַּד פְּנִיכֶם: לֹא כֵן לְכוּ־נָא הַגְּבֵרִים וְעַבְדוּ אֶת־יְקוֹק כִּי אֵתְּהָ אַתֶּם מְבַקְשִׁים, ופשוטו של פסוק זה תמוה, כי מהצעת הדברים נראה שפרעה אומר להם כך: "נניח שה' יהא עמכם כאשר אשלח אתכם, אבל ראו שהאמת היא ש'רעה נגד פניכם', ועל כן תשמעו לעצתי ולכו נא רק הגברים כי אותה אתם מבקשים", ולא מובן מהי הפשרה הזו בין הבטחון בה' ובין הרעה שרואה פרעה - שילכו רק הגברים ולא הטף? אך לפי המבואר אמר להם פרעה שנכון שה' עמכם והוא יתן לכם כח גבורה ללכת בדרך רעה שאין חשק ללכת בה, אבל כל זה טוב בעבור הגברים שיש להם כח התגברות, אבל הטף לא מסוגלים ללכת בדרך רעה שאין חשק ללכת בה, הם צריכים איזה תקוה רחוקה ומפתה, ואת זה אין לכם, כי היוצא למדבר רואה רק רעה נגדו [עייין כעין זה באבן עזרא על 'נגד פניכם'], ועל כן לכו נא הגברים בלבד...

למען תזכור!

והנוגע לנו הוא שיש לנו מצוה של זכירת יציאת מצרים, ואת הזכירה' הזו עלינו לזכור תמיד בכל יום, לזכור את החסד נעורייך אהבת כלולותיך - לזכור שיש לנו טבע של 'גבר', היכול למצוא בתוכו כח מחודש העוצר אותו מלהיגרר אחר כל מיני הבליים, אלא אדרבא יעריך כל פרט וצעד מעבודת ה' שלו, ידע ויאמין שזה לבד כבר זכות - להיות ישר כמו שעשאו אלקים, אלא מה, יש רעשים המונעים מלהרגיש את ההרגש הדק הזה - הרי יש לנו כח להתגבר על הרעש ולא להקשיב אליו, והכח הזה נמצא אצלנו גם כאשר נראה שאיננו... אך מן הצד עלינו לזכור שגם ההמשך העתידי יהיה נפלא מאד, אפשר כבר להתלהב מכוחו כמו שהטף מתלהבים...

חינוך

חינוך בפרשה / הרב יחיאל מיכל מונדרוביץ, מפקח בתלמודי תורה ומרצה חינוכי

כולנו היינו במצרים...

במסגרת 'קורס מחנכים' שהדרכתני, קיימנו 'שבת אחים גם יחד', השמיע מחנך צעיר מעשה זה, ומשמעותו עמוקה:

נער הייתי בישיבה קטנה. בהיותי בעל אופי עָרְנִי ואף מְרַדְנִי. אהבתי 'ללכת על הקצה'. באחת הפעמים 'הלכתי רחוק מדי' והמשגיח הודיע לי שאני מורחק מהישיבה ליומיים. נתקפתי חרדה. איך אודיע זאת להורי? איך יגיבו? אני מאוד קשור להורים שלי, וחששתי מאוד מלצער אותם. כשהתמהמהתי ולא יצאתי הביתה, התקשר המשגיח והודיע להורי... בבית, אחרי ארוחת-ערב, ביקשו הורי לשמוע 'מה קרה'. בלב כבד סיפרתי, על בחורים ש'בוחנים' את הגבולות, הצורך ב'התרעננות', סיפורי 'זמן שינה'. סיפרתי שחברי דחקו בי 'תעשה', ובפזיזות הייתי 'אמיץ' מבלי לשקול את התוצאה...

הורי ישבו בדממה. ככל ששתקו כך גברו חששותי. תיארתי לעצמי כי תיכף אקבל מהם 'התוכחה של החיים'... ובצדק. והנה קרה דבר שלא דמיינתי! אמא הדחיקה לחייך, ופתחה וסיפרה שהיא **נזכרת בעצמה** בצעירותה! היא היתה תלמידה חרוצה ומשקיעה, עם הקפדה מלאה ב'קדושת המבחנים'. אך לעתים היתה 'מעגלת פינות' בכללי המשמעת, ומדי פעם גם נענשה, מבטיחה להתיישר, חוזרת למסלול, עד לפעם הבאה... לא האמנתי! אָמִי, המחנכת הדגולה, היתה 'מסתבכת' עם כללי המשמעת? הרי היא ישרה כסרגל, סמל ודוגמא לחריצות, היא היתה תלמידה מאתגרת?

השיחה הרצינית השתחררה ודיברנו בְּכִנּוּת. אף אבא גילה טפח, בישיבה נתפס כשהוא מעשן וקורא עיתון מאחורי הישיבה. הוא נקרא לראש הישיבה ונענש בקנס כספי. לא האמנתי! אבא שלי 'איש חוק', ת"ח יר"ש, תורתו קבע, איש מסחר הגון וחרוץ. הוא הפר כללים ונענש בישיבה? אמא סיכמה 'שיחת המוסר' באמירה "לכולנו יש התמודדויות בגיל צעיר. זה חלק מההתפתחות שלנו. חשוב רק לזכור ש'גיל נעורים' חולף ובהמשך יש חי נצח. אתה ילד נורמלי!".

*

סיפור זה מהדהד בקרבי. כהורים ומחנכים אנו מציגים עצמנו בעיני ילדינו כ'מושלמים'... הילדים אינם כאלה, והאמת שגם אנחנו לא. הצעירים רואים את הקשיים של עצמם ונופלים לייאוש! ילד רואה עצמו בעייתי, פגום, נכשל, ואינו מבין שלכל אחד הקושי שלו. ילד ששומע על התמודדויות הוריו ומוריו נטען בתקוה, אף כשיפול צדיק - קום יקום!

בפרשתנו, פר' יציאת מצרים, חוזר הקב"ה שוב ושוב על המוטיב **סִפְרוּ לְבַנְיָכֶם!** מה לספר? כמובן, גבורות ה' וגדלותו. אך מספרים גם על מצבנו העגום. 'בתחילה עובדי ע"ז היו אבותינו...', 'מ"ט שערי טומאה'... אבותינו התקשו לקבל נבואת הגאולה 'מקוצר רוח

ומעבודה קשה, וכדברי יונתן בן עוזיאל - כי שקועים היו בעבודה זרה קשה... בפרשתנו מוזכרים רק שלשה מתוך 'ארבעת הבנים'. הרשע מופיע ראשון! את החכם נמצא רק בספר דברים, אחרי 40 שנה!...

לא נדרוש מילדינו 'תצטיינו' באופן יבש וריק. נלמדם שמצוינות באה מתוך מאמץ והתגברות, אין להירתע מחושך, שהרי אחריו יבא אור. 'למען תספר' שכל בעלי ההישגים המיוחדים צמחו מתוך כישלון! 'עונשי החיים' הם פרסים!

ילד ששומע כי אף הוריו בעצמם התקשו, נענשו והושעו, נקנסו והוכחו, [ובדרך כלל זה כך, שהרי טבעו ואופיו באו לו בתורשתיות...]. לומד להתמודד! ידע שהוא לא 'בעייתי' חסר סיכוי. הוא יראה אותם, ויפנים שכך מסלול החיים. 'מצטיינים' נאבקו ב'מסלולי מכשול' מורכבים. מתוך 'עומק תהום מצרים' נגאלנו והעפלנו להר סיני, לקבלת התורה.

הַחֲדָשׁ הַזֶּה לָכֶם... מִצִּיפְנוֹ הִרְאֵנוּהָ. 'כזה ראה וקדש'. רֵאָה ולמד, 'קדש וחדש עצמך' כמו הלבנה שהולכת ומתמעטת, עד שנעלמת לגמרי. ואז בוקעת כשחר אורה! ישראל 'עתידים להתחדש כמותה'. כל אדם חוֹנֵה ימי חשכה, ואסור לחשוב 'זהו, אֶבְדֹתִי, עולמי חשך בעדי'. זה לא לְנִצָּח! כולם 'עוברים!' מתאזרים בסבלנות ועקביות, ולא עוצרים בדרך!

לקראת ט"ו בשבט לימד מחנך בכיתה: 'כעומק שורשי האילן - כך גובה צִמְחָתוֹ'. העצים מטפסים כלפי מעלה, ובמקביל מעמיקים שורשיהם. המחנך המשיך לנמשל: 'פִּי הָאָדָם עֵץ הַשָּׁדָה', יורדים, מתחפרים באדמה, 'נקברים', אך אלה הם 'כלי הטיפוס', על ידם גוֹבְהִים! 'חִיֵּיתֵנִי מִיָּרְדֵי בּוֹר' תודה לך ה' על הירידות והקשיים, כי בהם החיית והגבהת אותי!

ולמחנכים נאמר: 'תִּזְכֹּר אֶת יוֹם צֵאתְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ', זכור שגם אתה 'היית שם' והתמודדת עם הקושי...

בהצלחה בעבודת הקודש! יחיאל מיכל מונדרוביץ

123ymm@gmail.com

חידות

פתשגן הכתב - חידה בפרשת השבוע / מבית 'לא יסור שבט מיהודה'

להזמנת ברכות מחורזות ניתן לפנות דרך מערכת אספקלריא (לבקש עריכת 'פתשגן הכתב')

חידת בפרשת בא

סוכה וקידוש לבנה

עכשיו נכון להתאמץ

כל מצוה בזמנה

כי מחר זהו חמץ

*

פתרון חידת 'פתשגן הכתב'

הפתרון: מצוה הבאה לידך אל תחמיצנה

רש"י [שמות יב, יז] ושמרתם את המצות שלא יבאו לידי חימוץ. רבי יאשיה אומר אל תהי קורא את המצות אלא את המצוות, כדרך שאין מחמיצין את המצות כך אין מחמיצין את המצוות אלא אם באה לידך (מצוה) עשה אותה מיד.

המצוות שכתוב עליהם לשון שלא להחמיץ את המצוה הם קידוש לבנה [או"ח סי' תכ"ו בב"ח ובמג"א ובט"ז] ופדיון הבן [ב"י ושו"ע יו"ד סי' ש"ה, י"א] וסוכה [סי' תרכ"ה].

והמעייין יראה שלשון 'מצוה הבאה לידך אל תחמיצנה' מוזכרת רק כשהאיחור הוא מיום אל יום אחר, אבל אם האיחור הוא רק בכמה שעות הלשון הוא 'זריזין' מקדימין למצוות' [כמו בלולב בסי' תרנ"ב, א' ובברית מילה ביו"ד סי' רס"ג, א'].

ועי' גם פסחים דף ד. ויומא דף כח: שמבואר שם כך [כל היום כשר וכו'] אלא שזריזין מקדימין למצוות], ועי' גם ר"ה דף לב: לגבי מי מקריא את ההלל ש"ץ של שחרית או של מוסף, ועי' גם לבוש או"ח סי' רל"ה ס"ג לגבי הקדמת מצות קר"ש של ערבית והובא גם בפמ"ג סי' רל"ג סק"ו, ועי' גם רשב"ם פסחים דף קה: ד"ה עיולי. ועי' גם משנ"ב סי' ר"כ סק"ב. ועי' לשון רש"י במגילה דף ו: ד"ה אין.

ולכן כתבנו בשאלה נוסח 'מחר' מפני שחימוץ הוא כשהמצוה מתעכבת ליום המחרת.

אספקלריא לדף היומי

אספקלריא לדף היומי - הארות במסכת הנלמדת

הרב יוסף דב הרצוג, ארה"ב

דף עח. גמרא השתא כלאים אירבי נדמה מיבעיא. עי' ברשב"א דודאי מוקמינן אכלאים כיון שהפסוק קאי על זה. ומבואר בסוגין שכלאים ונדמה הם ביסודם פסול אחד דאל"כ מאי שייך ק"ו, והיינו שכל דבר שלא הוי שה בשלימות או מצד מבט פנימי או חיצוני חסר בשם שה, ועי' בחי' ר' לייב ח"ב סי' מח' מ"ש בזה.

גמרא אי למעשר תחת תחת יליף מקדשים אי לבכור העברה העברה יליף ממעשר. הגם שגם זה ידעינן מקדשים אבל כוונת הגמ' שלא יהא חייב כלל בבכורה [ואפילו לכהן] וכן במעשר לענין שאין עליהם חיוב מעשר כלל ואין נכנסים לדיר להתעשר, אלא שצ"ב דברי רש"י שכתב דילפינן מקדשים שיהא פסול ומשמע שכיון שהוא פסול ממילא ידעינן גם שפטור, ואולי לפמ"ש לעיל שכיון שנתחדש שלא חל עליהם כלל שום קדושה ואפילו כבעל מום לא הוי ממילא פשיטא שפטור גם מבכור ומעשר. אלא שצ"ע דא"כ למה צריך לגז"ש תיפוק ליה דהוי כמו כל קדשים שפטולים.

גמרא לטמא שנולד מן הטהור ועיבורו מן הטמא. והנה המיעוט כאן הוא דוקא על כלאים מטהור וטמא אבל משני טהורים בודאי מותר ולעיל לענין קדשים ממעטים אפילו משני מינים טהורים וצ"ל שכיון שרואים שהוי מום לענין קדשים ממילא מסתבר למעט וצ"ב, והנה לשי' רש"י הכוונה לקלוט שנולד מקלוט ומפרה, ור"י סובר שהקלוט בעצם מותר לאכילה ודלא כר"ש ומה שקראו טמא היינו או משום דלפי שי' ר"ש הוי טמא וממילא נחשב לכלאים או מצד שנראה כטמא ואעפ"כ אם יש להם ולד קלוט אסור, והביאור הוא לכאורה שאם הולד הוא קלוט התירו הוא רק מצד הוריו ואז נתחדש דבעינן כבשים ששניהם יהא כבשים, אבל אם נולד טהור א"צ להיתר של הוריו ומש"ה מותר אפילו אם לא הוי כבשים, וצ"ב.

דף עט: גמרא מטלטלי בני שטרא ניהו. מכסף לא מקשה ופרש"י לפי שקונה לכה"פ לענין מי שפרע, [והראשונים כתבו שבשכירות כיון שלא שייך החשש שמא יאמר נשרפו חטיך בעלייה א"כ כסף קונה לגמרי], ומחזקה לא מקשה ומשמע דמהני חזקה במטלטלין וכמ"ש לעיל לענין ביקע בו, ועי' בתוס' בכורות (יב. ד"ה טבלים) וצ"ב המקור דהא לא כתיב במטלטלים רק משיכה וכמו שפרש"י, אבל לענין שטר ודאי דלא מהני ופירש רש"י מצד שאין נקנים אלא במשיכה, ומשמע דמה"ט אין שטר קונה ורק משיכה מהני וע"ז הוסיף רש"י שגם לענין מי שפרע לא מהני שלא שייך שטר רק על דברים בעלמא וצ"ב דהא הוי דברים עם מעשה, ועוד צ"ב מהו כוונתו כדאמרינן בהזהב דמאי ראייה יש משם שקאי על דברים בעלמא בלי שטר, וצ"ב כוונתו.

גמרא ואלא גזלן היכי דמי אמר ר' אבהו כגון בניהו בן יהוידע שנאמר ויגזול את החנית. הקשה בקובץ שיעורים (אות פ"ה) דהא גם כופר בפקדון נחשב לגזלן, וצ"ל שזה פשוט שכל

היכא שמעכב ממון חבירו נחשב לגזלן, רק כוונת הגמ' היכא שעשה מעשה גניבה אימת אינו נחשב לגנב רק לגזלן ועי' בפני יהושע.

גמרא כמה גדול כבוד הבריות. ועי' בשטמ"ק דלענין כפל מכיון שנתחייב מיד שהוציא מרשות אין מקום לחלק, והנה מכל הסוגיא מבואר שהחויב ד' וה' הוא בעצם על הגניבה דאל"כ לא שייך הנך סברות כלפיה ד' וה', והנה הא שפוחתים רק שה מצד דמי הבושת שמעתי מהגרי"ד קאפלמאן וצ"ל משום שגילה דעתו שהבושת שוה שה אחד.

משנה אין מגדלים בהמה דקה בא"י. פרש"י משום ישוב א"י, ואין כוונתו למצות ישוב א"י דהא מבואר לקמן שגם בבל הוי כא"י, ועוד דא"כ למה הוצרך רש"י לומר וכל שדות א"י סתמן דישראל, וע"כ שתלוי היאך רוב הישוב של כלל ישראל ובזמן ביהמ"ק היה כל א"י נחשב למקום ישוב של כלל ישראל, ואפילו סוריא אם היה נתקדש היה חלק מהם והגם שלא גרו שם כל כך, ועי' בקובץ שיעורים (אות פ"ז).

דף פ. גמרא מעשה בחסיד אחד שהיה גונח מלבו. עי' שיטה מקובצת שכתב שאפילו היה חולה שיש בו סכנה אבל על חשבון חבירו ראוי להחמיר, ובשיטה מקובצת בכתובות (יט.) כתב שלגזול מחבירו להציל עצמו אמרינן יהרג ואל יעבור, והיינו שלא ניתן פקוח נפש לדחות על חשבון של חבירו [ולפ"ז מובן למה אמרינן (סוטה י): נוח לאדם שיפיל עצמו, והתוס' הקשו דהא לא הוי מג' עבירות] וע"ע לעיל ס: מה שיציל אדם עצמו בממון חבירו.

גמרא לבי שבוע הבן ואמרי לה לבי ישוע הבן. פרש"י ברית מילה ולענין פדיון הבן כתב משתה שעושים בפדיון הבן, וצ"ב למה שינה ואם נימא שסובר דליכא דין סעודה במילה ניחא אבל צ"ב דא"כ למה בפדיון הבן יהא מחויב [ועי' בים של שלמה שכל סעודה שעושה בתורת הודאה שזכה לקיים מצוה נחשב לסעודת מצוה] ואולי דבמילה גם בלא סעודה אפשר לומר שבא כיון שמילה הוי מצוה שמוטל על כל אחד, אבל פדיון הבן למה יבוא לראות היאך שאחר עושה מעשה מצוה ומש"ה הוצרך לומר שבא לסעודת מצוה, וע"ע בתוד"ה לבי וברמ"א יו"ד סי' רסה' על איזה סעודה קאי על שלום זכר או מה שעושים ליל לפני הברית וע"ע ברמ"א יו"ד סי' קעז' דאין לעשות וואך נאכט שזהו מחוקות הגוי ועיי"ש בט"ז ובדגול מרבבה שם.

דף פ: גמרא והלוקח בית בא"י כותבין עליו אוננו אפילו בשבת. בפשטות המצוה הוא מצד ישוב א"י ומבואר דלא סגי בישוב לחוד אלא צריך לקנות בית, אבל מדברי רש"י בגיטין (ח:): משמע שהמצוה הוא מצד לגרש העכו"ם משם, ועי' באבנ"ז (יו"ד סימן תנ"ד) אם יש מצוה של ישוב א"י בזמן הזה. והנה ברמב"ם (שבת פ"ו הי"א) וכן בטוש"ע (או"ח סימן ש"ו סי"א) מבואר שגם הקנין מותר לעשות בשבת, אבל המג"א (ס"ק י"ט) הביא שהקנין אסור כי לא התירו אלא אמירה לעכו"ם ולא שבות של ישראל בעצמו, ולהנך שי' שמותר גם הקנין צ"ב למה לא נזכר בגמ' רק אמירה לעכו"ם, ואולי הם יפרשו שזה בכלל חפצי שמים שמותר ואינו בכלל האיסור, אלא שצ"ע דא"כ למה אין מקדישין, ואכ"מ.

דף פא: גמרא אמר רב חסדא ואפילו בשבת. עי' במהדורא בתרא שהחידוש הוא שהגם שאינו יכול לחזור ולטוח מיד אעפ"כ מותר, והגם שאסור מצד מוקצה מ"מ לצורך כבוד

הבריות התירו, וכן הגם שיש איסור סתירה מ"מ כיון דהוי סותר ע"מ שלא לבנות אינו אסור אלא מדרבנן. ובשיטה מקובצת ובראב"ד איתא דכיון שלא היה בטיט אינו אסור אלא מדרבנן. ולפ"ז צ"ב במעשה דמר זוטרא חסידא דהא שם הוי בטיט וכן הוי ע"מ לבנות וא"כ להך גרסא דגרסינן מחר והוי בשבת צ"ב דלמה מותר, ובים של שלמה כתב דכיון שהיה כאן כותל עב לא נחשב לסתירה, וצ"ב דהא גם בסותר ובונה משהו חייב ועי' במג"א (סי' שי"ב סק"א), ובאמת הא דבסותר ע"מ לבנות חייב היינו שאינו נחשב למקלקל כיון שהסתירה היא לצורך הבנין, אבל בסותר אבן ומחזירו הוי מעשה קלקול הגם שמחזיר וא"כ אינו אסור אלא מדרבנן.

גמרא מר זוטרא חסידא שקיל ומהדר. היינו מצד חסידות, אמנם לכאורה תלוי במחלוקת דלעיל אם יש חיוב דמים או לא. והנה אם נימא דהך מעשה הוי בשבת צ"ב דאיזה היתר יש להחזיר האבן דהא אין כאן עכשיו כבוד הבריות.

גמרא למחר זיל שרקיה. מדברי רש"י שכתב אמר ליה לשמעיה בחול משמע שלא גרס למחר, ומה שלא היה יכול לומר לו בשבת היינו משום ודבר ודבר, ובאמת גם להך גרסא של למחר יש לפרש בשני אופנים או שאמר עכשיו לשמעיה שלמחר ילך לשרקיה, או שאמר לשמש למחרת, ועי' בהגהות יעב"ץ.

דף פב. גמרא עמדו נביאים שביניהם ותיקנו להם שיהו קורין בשבת ומפסיקין באחד בשבת וקורין בשני ומפסיקין שלישי ורביעי וקורין בחמישי ומפסיקין ערב שבת. מסקנת הגמרא שעזרא תיקן את מנין הפסוקים והקרואים בב' וה', ומשמע דהקריאה עצמה בשבת היה מצד תקנת הנביאים והקריאה בשבת במנחה כולו מתקנת עזרא, ומבואר בסוגין שחיוב קריאת התורה הוי חיוב של לימוד התורה, וכן הוא במג"א (סימן רפ"ב סק"ו) לענין אם נשים מחויבים בקריאת התורה, ולפ"ז בודאי מחויב כל אחד לשמוע כיון שכל אחד צריך ללמוד ולא סגי במה שהצבור קוראים [ועיין בספר ציונים לתורה (כלל ט')] שנסתפק אם הוי חיוב לקרות על כל אחד והבעל קורא מוציא כולם או שהחיוב היה לשמוע] וצ"ב בדברי הביאור הלכה (סימן קמ"ו ס"ב) בענין אם יכול ללמוד בשעת קריאת התורה בשאר דברים [ויש שכתבו שזהו חיוב לימוד תורה ברבים בצבור ומש"ה מברכים גם ברכה ע"ז שזהו תורה דרבים, ועי' בביאור הלכה (סי' קל"ה סי"ד ד"ה אין) שדין עשרה אין זה מדין דבר שבקדושה ומש"ה בעינן שכולם יהא חייבים עיי"ש] ועי' במנחת שלמה שרצה לומר שחיוב הקריאה במנחה בשבת לכאורה הוי רק חובה על הצבור ולא על כל יחיד עיי"ש.

גמרא ושיהו מכבסין בחמישי בשבת משום כבוד שבת. עי' בשיטה מקובצת דהיינו לא ביום ו' [ועי' בפוסקים אם בזמן הזה ג"כ נוהג הך דינא] ועדיין צ"ב אם עיקר התקנה היתה שלא יכבסו ביום ו' או דוקא ביום ה', ועי' באליה רבה (סי' רמ"ב סק"ט) ובמחצית השקל (שם סק"ג) גם צ"ב אם יש חיוב כבוס או שאם מכבס בגדיו צריך שיעשה ביום חמישי ולא ביום ו', ומדברי המשנ"ב (שם סק"ה) משמע שאין חיוב כבוס בכל ע"ש כל זמן שבגדיו נקיים.

גמרא ושתהא אשה משכמת ואופה. מדברי רש"י נראה דקאי על ימות החול ולא רק על ערב שבת, אבל בשיטה מקובצת כתב דקאי על ערב שבת עיי"ש, ועי' בפרמ"ג (שם א"א סק"ד) מ"ש בענין זה.

דף פג: משנה רואין אותו כאילו הוא עבד נמכר בשוק. פרש"י כעבד עברי, והקשה הרא"ש (סימן א) דהא ע"ע אינו נמכר אלא לשש, ומש"ה פירש שנמכר כעבד כנעני, והנה ברמב"ם (חובל ומזיק פ"ה ה"ו) מבואר דליכא בחבלת אדם דין הודאת בע"ד לענין נזק כיון שאינו תשלומי ממון, והיינו שבעצם מה דכתיב 'יד תחת יד' (שמות כא, כד) אינו דבר של ממון, וביותר מבואר בסוגין שבעצם החיוב הוא יד תחת יד אלא במקום היד נותן ממון נועי' ברמב"ן פרשת משפטים שם בשם האבן העזרא] וכן הגמ' מחשיבו לכופר וממילא דמי היד שמין כעבד כנעני, ועי' בים התלמוד שכתב שמה"ט אפילו באופן שלא הפסידו ג"כ חייב לשלם נזק, ועי' בים שללמה שכתב שגם רש"י מודה ששמין כעבד כנעני, וכן מוכח מדבריו לקמן (פד: ד"ה ופגם) לענין פגם ששמין כשפחה, רק כוונתו דלמה צריך בכלל לשלם דאיזה הפסד גרם לו, וע"ז כתב שההפסד הוא שהיה יכול למכור עצמו לע"ע או להשכיר עצמו לפועל וממילא חייב לשלם, אלא שנתחדש שהאופן של שומא הוא כעבד כנעני.

גמרא לא תעביד ביה תרתי. היינו ממון וקטלא והגמ' מקשה שזה ידעינן מכדי רשעתו, ולכאורה לענין כופר לא שייך קלבד"מ כמבואר לעיל בתוס' (ד. ד"ה כראי) נוהיינו שעל כפרה לא אמרינן קלבד"מ כמבואר בתוס' כתובות (ל: ד"ה זר) אבל אין כוונת הגמ' לענין כופר אלא סתם חיוב ממון כמבואר בתוס' לעיל (כו. ד"ה עליו).

דף פד. גמרא טריפה שהרג את השלם מאי עבדינן ליה. פרש"י מצד עדות שא"א יכול להזימה, וצ"ב דלמה לא פירש מצד שאין זה נפש תחת נפש, ובאמת כן הוא ברמב"ם (חובל ומזיק פ"ה ה"י) אלא ששם מבואר שבפני בי"ד חייב מיתה מצד ובערת ומה שלא ממיתים אותו שלא בפני בי"ד מצד ובערת ע"ז הטעם הוא משום דהוי עדות שא"א יכול להזימה, ועי' בקובץ שיעורים (ח"ב סי' ל"ט) שהאריך בזה. ועי' ברעק"א שהקשה לפי' רש"י דא"כ מאי מייתי הגמ' דלא אפשר דהא הכא לא ידעינן בכלל שהמעשה היה אמת, אבל לכאורה דבר זה תלוי בהפסול של עדות שא"א יכול להזימה אם הוא מצד חשש משקר או בדין בקבלת עדות הגם שהמעשה אמת ועי' במ"ש לעיל (עד:).

דף פד: גמרא אלא כי קא עבדינן שליחותיהו במילתא דשכיחא ואית ביה חסרון כיס. בפשטות חזרה הגמ' מהחילוק בין ממונא לקנס אלא הכל תלוי בשכיח וחסרון ממון, וכל קנס אין דנין או מפני שאינו שכיח או שכל קנס נחשב לאין בו חסרון ממון, אבל מדברי רש"י משמע שהגמ' לא חזרה מזה לגמרי דהא כתב דבתם אין גובין משום פלגא נזקא קנסא. ובאמת כבר תמה עליו בתוס' רבינו פרץ דלמה הוצרך לזה תיפוק ליה מצד דלא הוי שכיח, ועי' בנתיבות שם שכתב שלפ"ז מה דאיתא שאין גובין קנסא בבבל הוי לשון מושאל דלפי האמת אינו תלוי כלל בקנס או ממון רק בשכיח וחסרון כיס.

גמרא אין מועד בבבל. פרש"י דכיון שאין דנין אותו בתמות אינו נעשה מועד, ועי' בתוס' רי"ד שהקשה דהגם שא"א לחייבו לשלם אבל הרי אפשר להתרות בו שיהא נעשה מועד, ועיי"ש שהביא ראיה מסוגין דלעיל (לט.) אבל בתוס' לעיל (כד: ד"ה במכירין) מבואר שאינו נעשה מועד אלא אם היה התראות של חיוב שחייבו לשלם מצד תמות ולפ"ז ניחא שי' רש"י. עוד כתב בתוס' רי"ד טעם אחר, דכיון דבעינן העדאה בבית דין ורק ע"י הבי"ד נעשה מועד ושליחותייהו קעבדינן מהני רק לענין הפסק אבל היכא שבעינן גוף הבי"ד ע"ז לא מהני שליחות, ועי' באהל ישעיהו שהביא כן כעין זה בשם הגר"ח. ובשיטה מקובצת לעיל (מא.) מבואר עוד טעם שגם לעשותו מועד הוא חלק מן הקנס וכיון שאין דנים דיני קנסות בבבל א"א לעשותו מועד בבבל.

גמרא ביישו ישן ומת מהו וכו' משום כיסופא הוא והא מית ליה ולית ליה כיסופא או דלמא משום זילותא הוא. היינו משום הלבנת פנים או מצד זלזול ואפילו שאינו מתבייש חייב, והיינו שכמו לענין מזיק שוויות חפץ של חבירו חייב כמו כן לענין אם מזלזל בכבודו של חבירו חייב והוא בבחי' מזיק. ולרב פפא הספק הוא מצד בושת משפחה הגם שאינו חייב למשפחה, כי ודאי שאינו חייב אלא על המעשה שעשה דאל"ה הוי בושת רק בדברים, ומ"מ כוונת הגמ' שמעשה זה נקרא מעשה היזק כיון שע"י אותו המעשה נתביישו כל המשפחה והמעשה המבייש זהו שמחייב ולא הפועל יוצא והפועל יוצא אינו אלא להחשיבו למעשה היזק. ובזה אתי שפיר דברי הריב"ש (סימן פ') שאם ביישו לאחר שמת ודאי אינו חייב כיון שאין כאן מעשה מזיק שמחייבו, ועוד שלא שייך חיובים למת.

סיפור

בומרנג - דרמה סוחפת בהמשכים בעלת מסר חד ביותר / הרב חנוך חיים וינשטוק

פרק מ"א "החששות של צילה"

תמצית קצרצרה מהפרקים האחרונים.

דודי וצילה חוזרים לארץ אחרי שש שנות היעדרות, הם מתיישבים בבני ברק, כעת עומד בפניהם עול כבד מאד איך משיבים את החוב הגדול שנותר להם מהטיפולים היקרים. היה יכול להיות פתרון פשוט, אם צילה הייתה משלימה עם אמה בזמן הנכון, היא הייתה יכולה בנקל לכסות את כל החוב בלי להניד עפעף.

אבל צילה איבדה את ההזדמנות, הר של טינה גבה אצל האמא שחשה פגועה מהתעלמות רבת שנים של צילה ממנה, לאחר ששבה בתשובה ניתקה כל קשר עם אמה, בשל החשש שמא תושפע לרעה מדעותיה הרחוקות, אבל האמא לא מבינה, למה אי אפשר לשמור קשר והרי היא האם הביולוגית, הפירוד הזה לא התחיל מאז, אלא עוד קודם לכן התחילה המריבה, כאשר התחתנה עם מומי קופרשטיין למרות ההתנגדות העזה של צילה שלא גרסה אותו בכלל.

כאשר צילה עזבה את הארץ ולא הודיעה לאמה על כך דבר, גדלה המשטמה, רב שלמה שרפשטיין מנסה להסביר לה את הסיבה שצילה כל כך התרחקה, לא בשל התרחקות מהאמא, אלא בשל החשש מההשפעה החילונית, הוא הביא לה ראיות רבות מהתורה על כך, אבל ההסברים נפלו על אוזן ערלה, הילה הייתה רחוקה מהכרת התנ"ך ולא יכולה הייתה להבין למה כששבים בתשובה צריכים להתרחק.

כשילדה צילה את אלי ניסה רב שלמה להודיע לה על הלידה ורמוז לה שצילה תשמח לראותה בברית, אבל הילה הייתה פגועה ואף לא שלחה מתנה ללידה. כשצילה שבה לארץ שב רב שלמה והודיע לה כי צילה מבקשת שתבוא לשדה התעופה כדי לקבל את פניה, הפעם הילה התרככה וחשבה לבוא לשדה התעופה, אבל לא יכלה לשבור את המרחק, היא החליטה שלפי היחס שתפגין צילה, תנהג כלפיה.

אבל כשהגיעה לשדה התעופה גילתה שמשפחת סטוויצקי באה בהמוניה להקביל את פני הזוג, כשראתה את ההמולה הרבה נרתעה לאחוריה ושבה כלעומת שבאה ולא פגשה את בתה צילה, כעת נסתם הגולל על הקשר שהיה אמור להירקם מחדש. כך נגוז הסיכוי שיהיה מי שיכסה את ההוצאות הגדולות.

הזוג הצעיר מתמודד בעצמו איך להשיב את החוב, בפרק הזה נראה את הרעיון של דודי איך משיבים חלק גדול מהחוב.

*

דודי נכנס לכולל "בית יצחק" שהיה בקרבת ביתו, היה זה כולל יחסית קטן, שני מניינים למדו בו, אבל הייתה שם אוירה חזקה של לימוד. מה שמשך את דודי ללמוד בכולל היה, כל מסכת נלמדה גם הלכה למעשה.

באותו זמן למדו את מסכת ר"ה, צמוד לזה למדו גם את ההלכות עם סדר מיוחד: רי"ף רא"ש רמב"ם טור שו"ע מג"א ופרמ"ג עד למשנ"ב עם הביאור הלכה ושה"צ. כך ניתן היה ללמוד את ההלכה ביסודיות עד שמשמשו את הלכה בידיים.

את היום חילקו לשנים, בבקר למדו את הסוגיות בעיון רב, אחר צהרים למדו את ההלכות הצמודות לסוגיות, דודי חש את עצמו בעננים, הוא הרגיש איך לומדים אליבא דהילכתא. בראשות הכולל היה תלמיד חכם גדול, רבי משה זעפרני בוגר ישיבת סלבודקא, שהיה מעיין גדול מתון ומסיק, הוא לא אהב פלפולי סרק, רק מה שנכנס בתוך הפשט עד לעומק השיתין של הסוגיא.

דודי השתלב היטב בלימוד למרות שנכנס באמצע זמן, בהתחלה למד לבד, כי לא הייתה חברותא פנויה, אבל לאחר זמן הסכימו שניים לצרפו כצלע שלישית, היה זה הרעיון של דודי שהורגל בכך עוד ביוהנסבורג, לא צריכים לפרק חברותא כדי לזכות בחבר משותף ללימוד, אפשר ללמוד עם צמד קיים ולזרום יחד עמם, הוא נזהר לא להיות בולט מדי, כדי שלא יפגע באחד מהשותפים.

אבל לאחר זמן קצר הבינו בני החברותא, כי ארי עלה מבבל, דודי לא הסתיר את עצמו, הוא היה מקשה להם קושיות ברזל שגרמו להם להישאר עם פה פעור, הוא נזהר בכבודם וביקש מכל אחד שיעזור להבין את העניין, לאחר שהצמד נואש מלמצוא הסבר, ניתנה הרשות לדודי לתרץ, או אז דודי פרס את כל צדדי העניין, כזקן ורגיל, הוא סלל דרך חדשה בכל הסוגיא, עד שהעקוב הפך למישור.

לא עבר זמן רב עד שיצא שמו לתהילה בכל הכולל, אברכים היו באים לשאול אותו בכל מקום ודודי נעתר לאתגר, הוא לא הפריע בכך לחברותא כי הם מסודרים, אם הם רוצים יכולים הם להמשיך בלעדיו, כעבור זמן קצר הפך דודי להיות כעין משיב בכולל.

עוצמת הלימוד גדלה מאד, עד שראש הכולל החליט לעלות לו את המלגה.

ראש הכולל השתדל מאד לתת בעין יפה לאברכים, אבל כסף רב לא היה לו, הנדיבים לא התדפקו בשעריו לתת את נדבתם, כדי לעמוד במטלות, היה עליו לכתת את רגליו בכל מיני מקומות, בארץ ובחו"ל, אבל הוא עשה כל השתדלות לתת לאברכים בעין יפה ובזמן, אבל גם זה הספיק בשביל לחם צר ומים במשורה. האברכים לא התלוננו, כי ידעו שהוא מוסר את נפשו עבורם ומעולם לא קיפח אברך, אבל עדיין לא נמצא תורם שיאמץ את הכולל שיוכל לתת להם משכורות כדבעי.

יוצא מגדר הרגיל היה דודי, שקיבל מלגה וחצי בשל התפקיד שלקח על עצמו בהתנדבות להיות משיב, האוירה בכולל עלתה מאד מאד שהגיע לכולל, האברכים אהבו אותו מאד,

כי תמיד דיבר אליהם בגובה העיניים, עם חיוך קורן ובענוות חן, הוא תמיד נתן לשואלים את ההרגשה שבעצם הם נתנו לו את הכיוון לתשובה שענה.

צילה קרנה מאושר, כשראתה את עמל התורה של דודי, היא ידעה שהוא אוהב ללמוד וגם משתדל לשמור את ההלכה כדבעי, אמנם הוא לא "עובד ה'" כפי שציפתה, אבל אי אפשר לקבל את הכל, מפעם לפעם הפצירה בו שיקבע סדר מיוחד ללימוד המוסר, כפי שהיא עושה, אין כמו שילוב מוסר עם הלימוד, טענה לו פעם אחר פעם, היא התנדבה ללמוד איתו בחברותא אך דודי סירב.

לא שהתנגד חלילה ללימוד המוסר אבל הוא היה בא הבייתה עייף ומותש כוחות, סחוט לחלוטין מה"שטייגן" העצום שעשה בכולל, כל יום היה מחליף את בגדיו שהיו שטופים בזיעה, עד שניתן היה לנגב בהם את הרצפה, איך יוסיף עוד שיעור נוסף?

הוא מסתפק באמירת מספר פרקי תהילים ושמע ממנה שיעור קצר בע"פ ב"חובות הלבבות" בלי להתערב, רק לעיתים רחוקות הוסיף הערה קצרה וחשובה.

צילה ניסתה למצוא עבודה, אבל שתהיה במסגרת הבית, היא רצתה להיות "עקרת בית" במשרה מלאה ובזמנה הפנוי תעסוק במקצוע הגרפיקה שהתמחתה בה מאד, כשבאו לקוחות ושאלו אותה אולי תפתח איזה סטודיו כדי לעמוד בנטל ההזמנות? הסבירה להם כי היא מתכוונת ללידה נוספת [הפעם בלי כל עזרה מבחוץ] חשוב שתהיה בבית.

"כל כבודה של בת מלך פנימה, היא לא רוצה להיות בפי הבריות" הסבירה פעם לדודי.

היא הוסיפה והטעימה לו: איך יכולה אני לצאת לרחוב ולהפקיד את אלי המתוק בידיים זרות? מה עוד, מטפלת עולה הון, בקושי אנו יכולים לכלכל את עצמנו ולסיים את החודש עם אוברדרפט, להוסיף על זה, טירוף מוחלט! הסבירה לדודי את התנגדותה העזה לצאת לחוץ.

במצב שלהם כמעט ולא היה שייך שיכלו לסגור את החוב לד"ר אוגוסט פיינהנדלר, אבל החוב הציק לשניהם מאד, הם ידעו שהדוקטור לא נושה, מעולם לא רמז על הפיגורים הרציניים שהצטברו משך החודשים, אבל איך יתכן להתעלם מהחוב?

השאלה הקשה: איך מוצאים את מכרה הזהב ממנו יוכלו להביא את הכסף הרב שהם חייבים לו?

כבר קרוב לחצי שנה הם יושבים בבני ברק ועדיין לא נוצרה ההזדמנות ליישר את ההדורים עם האמא גב' הילה קופרשטיין, צילה התביישה מעצמה לפנות אל אמא לאחר מה שעבר ביניהן, היא חששה מאד שאמא תפרש את הפניה אליה כלטישת עין אל כספה הרב, לא היה זה סוד שהם חיים בדחקות עצומה, מהיד אל הפה, כפשוטו ממש, כל דבר היה מחושבן עד למינימום ההכרחי ביותר.

אם עכשיו תיזכר לפנות אל אמא כאשר חודשים ארוכים לא עשתה זאת, יתפרש הדבר, כהשלמה מכורח המציאות, זו פניה מאד לא מכובדת, אסור לרגע שיהיה לאמא רגע אחד

של מחשבה מוטעית ומעליבה כזו. אם עושים "סולחה" (הסדר פיוס) צריך שהדבר יעשה כששני הצדדים מבינים שכל אחד רוצה להתחיל דף חדש עם כל הכוונות הטהורות בלי שום מטרה אחרת.

לפיכך לא עשתה צילה שום השתדלות לשלוח מסרי פיוס לאמה אף שבתוך לבה רצתה להשלים, כי כך צריך להיות, כך דורשת ההלכה וגם חובת הבת כלפי אמה.

אותו יחס היה גם מצד אמה שלא תפסה כל יוזמה, להשלים עם הבת הסוררת, אם צילה לא חושבת שהגיע הזמן להסתדר.

היא לא בתי, שיננה לעצמה ולבנותיה האחרות ששאלו לא אחת על אחותן.

דודי ידע את המצב הכספי הקשה והחליט שעליו לעשות השתדלות טובה כדי שיוכל להכניס הכנסה מכובדת, אין לו אבל דרך להכניס הכנסה מכובדת, בלי לנטוש אוהלה של תורה, כל פרנסה שיש עמה שכר טוב מצריכה יציאה לשעות רבות, חייבים גם ללמוד מקצוע, זה לא בא מעצמו וזה יכול לקחת זמן רב. דודי רצה להיות אברך כולל, במלוא מובן המילה. אבל איך מרבעים את העיגול? המשכורת מהכולל יש בה רק כדי לעבור את החודש ולא יותר.

צילה עצמה מרוויחה פרוטות מהעבודות שעושה, אמנם פרסמה את עצמה במספר מקומות, על היכולת המעולה שלה בגרפיקה, אבל לצאת לרחוב אפילו לחצי משרה לא בא בחשבון, היא רוצה להיות "פרילנסר" (עובדת עצמאית) אלא שבבני ברק אין ביקוש לעבודות גרפיקה, את רמת גן עזבה מזמן, משרדה נסגר כבר לפני שש שנים, איש לא שמר לה אמונים, קמו לה מספיק מתחרים שהשתלטו על השוק ולא היה לה סיכוי להתמודד מול כל הזאבים שבשוק.

היא הייתה מקבלת עבודות מזדמנות מאנשים שלא היו מסוגלים לשלם את המחירים שהייתה מסוגלת לדרוש, לו הייתה בשוק העבודה, צילה לא מתלוננת, מה שמקבלת היא אומרת תודה לבורא, אבל בשורה התחתונה אין להם כל בסיס מעבר למה שיש.

אי"ה המשפחה עומדת להתרחב וצריך לחשוב על העתיד, סיכם דודי לעצמו את המחשבות. עתה צריך לחפש תכלית, דבר שלא יתנגש עם הלימוד וגם יועיל להקל על הקושי.

הוא נזכר כי בעבר כבר חשב על משרת חזנות, אמנם נרגע מיצר החזנות עצמו, הוא כבר לא חשב על זה "לשמה" אבל זו האפשרות היחידה שתחלץ אותם מעט מהפלונטר. הוא זכר את השם ר' יעקב ליכטנוביץ שגר לא הרחק, הוא קיבל המלצות חמות עליו כי הוא מלמד את מקצוע החזנות ביסודיות רבה, מי שלומד אצלו יוצא חזן מדופלם, הוא עצמו שימש כחזן מהולל בכמה קהילות בחו"ל הוא יוכל להמליץ לו על מספר בתי כנסת. אולי כדאי לפנות אליו.

אבל ראשית, צריכים את הסכמת צילה, הוא כבר למד על בשרו שעם צילה לא מתחכמים, די היה לו בקורס שהעבירה לו על האנגלית שלמד מאחורי גבה. הוא חייב את הסכמתה, אם לא, יוותר על הרעיון ויצטרך לחפש אחרי רעיון אחר שיעלה בקנה אחד עם השקפותיה של אשתו הצדקנית.

לאחר מחשבות רבות החליט שעליו לדבר על כך בארוחת הערב הקרובה, עליו להסביר לה את הצדדים החיוביים של מקצוע החזנות, אם יצליח לשכנע מה טוב, באם לא, ישאל אותה איזה רעיון יש לה כנגד.

בארוחת הערב לאחר שהשכיב את אלי לישון, פתח דודי בשיחת הסברה לסבר את האוזן.

"צילה את יודעת היטב שאני עושה כל מאמץ להצליח בלימוד, ב"ה אני עושה חייל בלימוד, ממש מוסר את נפשי על כך וכל מגמתי להצליח בפרט בשטח ההוראה, אם עד עכשיו השקעתי את ראשי בחו"מ וביור"ד כעת אני לומד היטב את אוה"ח, תקוותי הרבה שבעז"ה יי אלמד ואדע כל ד' חלקי השו"ע שיהיו שגורים בפני, אולי אוכל אי פעם להיות בעצמי מורה הוראה או דיין באחת הקהילות.

צילה שומעת את ההקדמה הלא שגרתית, היא מבינה היטב שלא לחינם הוא אומר לה כל זאת, את המפורסמות אין צריכים להביא, אם לא שהוא עומד להנחית עליה איזו הודעה מפתיעה ביותר. אבל חכם אינו קוטע אף פעם באמצע, היא לא רוצה לקטוע אותו עד לשמיעת כל הרעיון.

"עשיתי חשבון שאם אנו רוצים לשלם אי פעם את החוב, אם אנו לא מתכוונים לשדוד בנק, עלינו להתעסק בהכנסה שמביאה רווחים רציניים ומאיך איננה מוציאה חלילה מהלימוד!

אין כזו מציאות, עם כל איזו פרנסה שרק תחשבי עליה... אי אפשר להיות אברך כולל ולהתעסק עם משהו כלכלי, או להבדיל בין קודש לחול, להיות מלמד בחיידר, מה גם שההכנסה שם לא מיוחדת ואין הצר שווה בנוק המלך".

הוא נושם נשימה ארוכה ונותן לצילה לעכל את הנתונים, היא מבינה שהוא חותר למטרה מסוימת ואינה רוצה לקטוע אותו, עד שיסיים את דבריו.

דודי לוקח נשימה ארוכה וממשיך.

"חשבתי על דבר שמתאים לי כמו כפפה ליד, אני יכול לומר לך עם יד על הלב, שהיא לא תיקח ממני את הזמן היקר, אני אוכל להמשיך במשימתי להיות אברך כולל עם משימות רציניות ביותר, ואוכל להתקרב במשהו לתשלום החוב" סיים דודי את דבריו, רומז לה שפחות או יותר סיים את דרשתו הארוכה.

צילה הבינה שלא בחינם קטע את ההרצאה באמצע, כעת הוא מחכה שתתחיל להתעניין על מה מדובר.

"שמעתי היטב את הדברים, האם אוכל לקבל רמיזה על מה מדובר? הגיבה צילה קצרצרות.

"בהחלט, אני חושב ללמוד את מקצוע החזנות, לא הרחק מביתנו גר יהודי חשוב תלמיד גדול וגם חזן מקצועי בשם רב יעקב ליכטנוביץ, הוא שימש כחזן עולמי בחו"ל, הבנתי שעשה כסף רב, מדובר בנסיעה של סך הכל שבועיים בשנה, כמה ימים לפני ראש השנה וחוזרים לקראת חג הסוכות, החזנות נערכת במוצאי שבת סליחות, שני ימי ר"ה ויום כיפור, ארבע הופעות אולי עוד הופעה אחת שתיים, אין לי מושג. הקהל אוהב תפילה עם מופע חזנות ערב לאוזן, הגבאים מוכנים לשלם עבור התענוג אלפי דולרים, זה יעזור לנו להחזיר חלק גדול מהחוב."

"כריאלית עד לשד העצמות, אומר לך משפט לא נעים לאוזן, אני לא רוצה לייאש אותך, אך אפילו אם תהיה חזן עשרים וחמש שנה לא תעשה יותר ממאה אלף דולרים, זה עדיין רחוק מחצי החוב."

"לכן... לא לעשות את ההשתדלות הזו? הגיב דודי בפליאה.

"לא, זאת לא אמרתי, צריכים לעשות כל השתדלות כדי למזער את החוב, אבל אני מתכוונת לדבר אחר. אני שואלת אותך, האם מותר להפקיר את הבית כל כך הרבה זמן מדי שנה בשנה, יש לנו ב"ה ילד יקר מאוד ובקרוב יהיו עוד בעזהי"ת. ילדים לא גדלים על העצים! להיעדר בכל שנה פרק זמן כה גדול, עלול לפגום בחינוכם. הילדים לא יראו משך זמן רב דמות של אבא מחנך וזה עלול להשליך על עתידם, מי יודע."

"האם שבועיים, הם פרק זמן כה ארוך?" הרים דודי את עיניו בפליאה.

"לעולם אי אפשר לדעת" ענתה צילה בחשש.

"האם רק זו ההערה היחידה, או שיש לך עוד, כי על בעיה כזו אפשר להתגבר, כרגע יש את שאול האח שלי שגר מול ביתנו, את יודעת שהוא אברך משכמו ומעלה, אני יכול לבקש ממנו להשגיח במשך זמן היעדרותי מהארץ על אלי, אני סומך עליו מאד."

"נניח שמצאת פתרון לשנה זו, מה נעשה בשנה הבאה? אתה יודע שהדירה ניתנה לנו רק לשנה אחת בלבד, אנו צריכים לחפש דירה חדשה בנרות, בעוד מספר חודשים, אין לנו מושג איפה נשיג, אני לא מאמינה שבבני ברק, כי הדירות עולות הון עתק ואין לנו את היכולות, גם עם שכירות קשה להתמודד, גם אם נצרף את שתי המשכורות שלנו, לא נוכל לעמוד בזה, אני מקווה שאתה מבין"

"שלמה המלך ברוב חוכמתו אמר: "אל תצור צרת מחר כי לא תדע מה ילד יום" אף אחד לא יכול לחשוב, מה יהיה בטווח הרחוק, צריכים לנשום עמוק ולראות בכל שנה מה עושים"

"בגשמיות אני מסכימה איתך, בחלק הרוחני, אני דוגלת ב"אשרי איש מפחד תמיד" אדם צריך להיות ערוך תמיד שלא תצא מכשלה מתחת ידיו.

"אז את רוצה לדחות בגלל זה את התוכנית?"

"את האמת... לא זה מה שמפריע לי כל כך, אני חוששת ממה שאחר בכלל, אין זה סוד שהסביבה בחו"ל קלוקלת, האוירה מאד קלילה, ביוהנסבורג היה משהו אחר, היה לך כולל, הייתה לנו קהילה מגובשת ששמרה עלינו, אבל בחו"ל תהיה לבד, כמו "סינגל" וזה לא טוב לאברך בן עליה" סיימה צילה את ביקורתה על התוכנית.

"אני לא מאמין, את חוששת שאתקלקל בפרק זמן כה קצר?" נפגע דודי עד לעמקי נפשו. "חלילה וחס, לא זאת הייתה כוונתי, אני בטוחה שאתה אברך שמור, אבל יש את אוירת ארץ העמים, שהייתי בארה"ב מספר חודשים, ביקרתי בכל מיני מקומות, מספר מקומות ממש מעולים, אבל היו מקומות שגם לאשה לא היה כדאי לדרוך בהם, מניין לי לדעת איפה מחפשים חזן?"

לא נראה לי שיחפשו אותך בסאטמר חב"ד בובוב או בצאנו, גם בישיבות מיר וטעלו לא צריכים אותך, שם לא צריכים חזנים שכל מעלתם שמסלסלים בגרונם מעלה מעלה, יש להם חזנים קבועים משלהם, מי נשאר? רק כמה בתי כנסת שרגל צדיקים אינה דורכת שם, מהם אני מאד מפחדת."

"את רוצה שאברר את העניין? אשאל את החבר שלי שהמליץ לי ללכת על מקצוע החזנות, איך הוא הסתדר" נענה דודי לאתגר.

"אני לא בטוחה שהוא הכתובת הנכונה, הוא ודאי יסנגר על המקצוע שלו, הוא לא יכול להעיד אם זה טוב או לא, חייבים לשאול דעת אדם שלא הייתה לו שייכות למקצוע, אם הוא יאמר שזה בסדר גמור אסלק את התנגדותי, אך בזה לא סיימתי את דברי, האם אני יכולה להוסיף משהו מאד חשוב ששמעתי מפי חברה?"

דודי הסתקרן מה יש לצילה להוסיף, הוא נתן לה את האישור לומר.

"שמעתי פעם מפי חברה טובה סיפור עסיסי, היא לי על אדם נלצורך העניין שמו מוישה זוכמיר] שחי בוורשה [מספר שנים לפני השואה] שרצה לנסוע לאמריקה הגדולה, הוא רצה להשתקע שם, למרות הרינונים על אמריקה שנתכנתה בפי העם בשם "עמא ריקא" בשל פחיתות האנשים שנסעו ל"גאלדינע לאנד" (הארץ בה גורפים זהב שמפוזר על פני חוצות כזבל, כפי הזיות האנשים שחולמים שהדולרים צומחים על העצים ומי שמגיע למקום מתעשר עושר רב בלי הרבה עמל).

אשתו וילדיו התנגדו מאד לתוכנית הנועזה, הם לא רצו לערוק מוורשה שהייתה משופעת בבתי כנסיות וגדושה בקדושה, למקום בו יש ניסיונות בכל שבת, כאשר רוב בתי העסק עובדים בשבתות.

"מה יצא מאתנו? שאלו האשה והילדים, הרי חלילה וחס נשקע בתהום, אנחנו אולי עוד נתמודד איכשהו, אבל מה יהיה עם דור ההמשך שלנו?"

אבל האבא הסתנוור כבר מברק הזהב ומהסיפורים שהתגלגלו בחוצות, על עושר רב שעושים שם בקלי קלות, לא היה מסוגל לקבל את טענותיהם, הוא רצה לעזוב את וורשה

שהייתה עניה מאד וגם חונקת בשל חיי קהילה סקרנית ביותר, כאשר כל אחד נכנס לחיי השני ובקי בהם כבתוך חייו, למקום בו יקל עליו לחיות חיים בלי הכתבות מלמעלה. אך מצד שני לא יכול היה להתנגד לאשתו ולילדיו שהם בשר מבשרו, לפיכך חיפש דרך ביניים.

הוא יאמר להם שלעת עתה הוא נוסע ללונדון, שם יש יותר פרנסה, הפלוס השני, בתור אדם חדש יקל לו לבחור קהילה כלבבו, לאחר שיתרגלו לחיים מפנקים, יקל לו להציע להם לעבור לאמריקה. כשעושים תוכנית בשלבים, ההתנגדות רפה יותר.

כששמעו אשתו והילדים כי המדובר על לונדון שיותר יהודית הסכימו בלב שלם, גם הם מאסו בחיי עוני מנוולים, בלונדון האפרורית, אמנם לא הכל נוצץ, אבל שם אפשר לשמור על היהדות כהוגן.

לאחר שקיבל את הסכמת האשה והילדים החל בתוכנית ההגירה, הוא לא סיפר לאיש על תוכניותיו כדי שלא יכבידו עליו בלחצים, ביום בהיר נעלמה משפחת זוכמיר מוורשה בלי שאיש ידע לאן הם נוסעים.

כשהגיעו ללונדון התיישב ב"סטמפורד היל" שכונה יהודית גדולה בה גרו משפחות יהודיות רבות, הילדים מצאו מקום בחיידר לא גדול, האשה מצאה משרה של עוזרת בית ור' משה החל לחפש את עצמו, הוא התייעץ עם מספר אנשים, איפה ניתן להשיג עבודה, אמרו לו כי משרת מלמד בכיתה לא גבוהה התפנתה באחד החדרים, משלמים שם משכורת הגונה. כדאי לנסות, המליצו לו המפנים.

משה החליט, בתור הצעה זמנית זו עסקה לא רעה, מדובר רק על שנה אולי שנתיים, מה שמציעים חוטפים.

הוא התחיל ללמד כיתה של נערים שמתקרבים לגיל בר מצוה במרץ רב, היות והייתה לו הבנה מצוינת וכושר מסירה מעולה, הצליח במלאכתו, עברה שנה כבר לא היה לו חשק לעזוב, הוא ראה פירות, איך אפשר לעזוב? כשמתחילים לראות הצלחה.

אדחה את התוכנית לעוד שנה, אמר בלבו.

כך עברה שנה נוספת והוא התאהב במקצוע, ככל שהתברג בתפקיד דחה את התוכנית שלו משנה לשנה, עד שכעבור חמש שנים כבר היה מנוי וגמור בלבו, תפקיד שמצליחים בו לא עוזבים.

כך הצליחו האשה החכמה וילדיה לשבש את תוכנית ההגירה לאמריקה "עמא ריקא" אני לא אומרת שהמשל דומה לנמשל, אבל יש בו תובנות טובות. סיימה צילה עם סיפורה בחיור גדול.

דודי נעלב לא מעט משלל הדימויים והרמזים ששלחה צילה בהקשר לתוכניותיו.

חלילה וחס, אין לו כל תוכנית אפילו בסתר הלב לפרוק עול, הוא לא מחפש את עמא ריקא, בעד כל הון דעלמא לא יסכים להשתקע שם, כל מה שהוא מבקש לעשות כסף טוב ממקצוע החזנות, גם זה לא בשביל תאוות הכסף, אלא מסיבה פשוטה ביותר, הוא חייב

להקטין את החוב העצום שנותר להם אחרי ארבע שנות טיפולים, אי אפשר להתכחש לחוב ואין להם דרך אחרת איך לעשות כסף רציני כדי להקטין את החוב הגדול, למה הוא חשוד בעיני צילה שיפרוק את העול בשביל מגע כל שהוא עם הקהל בו ישהה רק שבועיים... בימים הקדושים ביותר בשנה?

אבל דודי הוא אדם חכם, הוא לא רוצה לשבור את שלום הבית המעולה שיש ביניהם, בשל הפה החריף והמפולפל של צילה, הוא מבין היטב את דאגתה למרות שהחששות שלה הם ממש רחוקים.

"נשאל את דעת רב שלמה שהוא המחנך הגדול שלנו, אם הוא יאמר שלא, אני יורד מכל התוכנית" סיכם עם צילה.

"עכשיו אני רגועה, גם אני לא אומר את הלא, אם רב שלמה יאמר את הכן" נעלה צילה את הויכוח האין סופי.

לא לחינם אמר דודי על צילה, לא אחת ולא שתיים, למה נקראה שמה צילה? כי בצילה אני חוסה.

כששמעה צילה את פתגמו צחקה ואמרה: האם צל כל כך גרוע? הלא אני משמשת כנוות מדבר, אני מגינה עליך בשמש, מקררת בשבילך את החום והשרב הכבד.

לא צריכים למשבי רוח מזדמנים שלא יצליחו להקל על החום, כשאני נמצאת בסביבתך תמיד אהיה לך כהגנה מכל פרצי רוחות שבעולם.

ואף דודי מסכים שאין הגנה מעולה יותר ממנה, אמת לא קל להיות תחת חסות, הדרך היא הפוכה, אבל כשיש אשה טמפרמנטית ועילוויית כצילה, שכל שיחה שלה מעין חכמה, החסרונות מתגמדים לעומת המעלות.

סיפור / מתוך המדור 'שבת מישראל' באספקלריא הנוכחי

מה קורה לבכור שלא נפדה כדין? שלשה סיפורי פלא!

[בפרשתנו: וְכָל בְּכוֹר אָדָם בְּבִנְיָן תִּפְדֶּה]

סיפר הגאון רב"ש שניאורזון זצ"ל ראש ישיבת טשעביץ (ששמע דבר זה מהגה"ק ר' שמעון זליכובער הי"ד בישיבת חכמי לובלין), מעשה נפלא מזקני הק' אדמו"ר הזקן מטשארטקוב זי"ע, שהיה בחור אחד שהיה מתמיד ולומד כראוי ויום אחד נכנסה בו רוח שטות וסיפר לכל מכיריו שב"ה נהיה חתן, והדבר לא היה ולא נברא, וכך דיבר מזה הרבה זמן וכבר החל להתכונן לחתונה בהכנה דרבה. וכאשר אביו ראה שאין רוח שטות זו יוצאת ממנו, קם ונסע אל אדמו"ר הזקן מטשארטקוב זי"ע להפקד בדבר ישועה ורחמים. כשנכנס הבחור עם אביו אל רבינו, שאל אותו הרבי מי הוא המחותן ומה שמו, וענה לו הבחור שקוראים למחותן ר' שמחה זילברשטיין.

לאחר שיצאו הבחור ואביו מחדר הרבי, הרבי רמוז להגבאי שיכניס שוב ביחידות את אביו של "החתן". כאשר נכנס אל הקודש פנימה שאלו הרבי, האם בנך זה הוא הגדול שבבית ויען שהוא בנו בכורו, ושאל אותו הרבי האם עשה לו פדיון הבן?

בתחילה ענה במהירות: "מה השאלה, בוודאי", אולם אחר כך כאשר התבונן יותר בזכרונות מימים ההם, נזכר שהוכרח לצאת פתאום מביתו כמה ימים אחר מילת בנו והתעכב בדרך כמה שבועות, וכאשר חזר לביתו לא זכר לעשות הפדיון.

ציווה רבינו להגבאי להכניס כהן ומנין, וערכו שם הפדיון הבן, ותיכף ומיד לאחר מכאן שב הבחור לדעתו כמו ימים מקדם ולא דיבר כלל מה"שידוך". החסידים דברו בהתפעלות יתירה ממופת זה שהראה רבינו, איך שהרגיש שבחור זה בכור הוא ועדיין לא נפדה. אולם הרבי הסביר שאין כאן שום מופת או נס, אלא כאשר שאל את הבחור לשם המחותן והשיב ששמו "שמחה זילברשטיין", הבין רבינו שלא בחינם תפס הבחור שם זה, ומתוך דבריו טמון ששורש הדבר נובע מזה שלא עשו לו פדיון הבן, כי "שמחה זילברשטיין" אותיות "חמשה זילבר-שטיין", והיינו חמשה סלעי-כסף.

*

וכן היה מספר חו"ז הרב יוסף היילפרין זצ"ל שאיש אחד בא לפני הס"ק רבי ישראל מהוסיאטין זי"ע והתחנן לפניו שיש לו משפט קשה ובקש שהרבי יברכו שיזכה בדינו, והשיב לו הס"ק מהוסיאטין שיאחז עלה הדס בידו בעת המשפט.

והנה כאשר עלה יהודי זה לדבר במשפטו ואחז ההדס בידו כמצווה רגז וכעס עליו השופט על מה עושה ככה, והשיב לו האיש שכן נצטווה על ידי רבו הרבי מהוסיאטין. כאשר השופט שמע את דבריו נתרש ואמר לו: כשאני הייתי ילד לא הייתי יכול לדבר כלל, אבי לקח אותי אל הרבי מהוסיאטין לקבל ברכתו. הרבי שאל את אביו אם אני הבכור וענה שכן,

שאל אותו הרבי אם עשה פדיון הבן והשיב בשלילה שלא ידע ממצוה זו. מיד עשו לי פדיון הבן והתחלתי מיד לדבר כאחד האדם, וזכה האיש במשפטו!

*

וכן מסופר מהרה"ק אדמו"ר מבוהוש ת"א זי"ע, שכשהיה עדיין גר בעיר בוקרסט ברומניה, באה לפניו אשה אחת עם בנה, שהוא כבר בן כמה שנים אבל דא עקא שהוא מפחד מאוד מאנשים אחרים ומפחד לצאת חוץ לכותלי ביתו, והוא מכונס בתוך עצמו ומתיירא לדבר עם אחרים, עד כדי כך שכאשר היה שומע איזה רעש קטן היה מתעלף מפחד, וכבר היתה אצל הרבה רופאים וכולם אמרו נואש שאינם יודעים ואינם מבינים למה הוא מפחד כל כך ואינם מבינים כלל מה מפריע לו. שאל אותה הרבי אם בנה הוא בכור, וענתה שכן, ושאלה אם עשו לו פדיון הבן ולא ידעה מה לענות. אחר הבירור נודע שלא פדו אותו, ומיד עשו לו פדיון הבן, והתחיל מיד לדבר ולהתנהג כאחד האדם, והפחד נעלם ממנו!